

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE DİJİTALLEŞME VE ÇOCUK
ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ:
SİSTEMATİK DERLEME

Remziye GENÇ

Yüksek Lisans Tezi

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Kurumlar Sosyolojisi Programı

AĞUSTOS 2024

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE'DE DİJİTALLEŞME VE ÇOCUK ÜZERİNE
YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ: SİSTEMATİK
DERLEME

Tez Yazarı
Remziye GENÇ

Danışman
Prof. Dr. Yusuf Cemalettin ÇOPUROĞLU

AĞUSTOS 2024
ELAZIĞ

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım **“TÜRKİYE’DE DİJİTALLEŞME VE ÇOCUK ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ: SİSTEMATİK DERLEME** “Başlıklı Yüksek Lisans Tezi’min içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

24.06.2024

Remziye GENÇ

ÖN SÖZ

Sanayi Devrimi ile başlamış olan teknolojik gelişmeler, günümüzde en uç noktasına kadar gelmiş ve yapılan çalışmalar gösteriyor ki bu ilerleme gelecekte de devam edecektir. Teknolojik gelişmelerin sonuçlarından olan dijital araç ve gereçler, günümüz toplumunda hayatımızı idame ettirebilmek ve toplumun işleyişine ayak uydurabilmek adına hayatımızın vazgeçilmez unsurlarından olmuştur. Bu anlamda fiziki dünyada var olan objelerin sanal dünyaya taşınma olayı gerçekleşmekte ve bu durum ise dijitalleşme olarak adlandırılmaktadır. Dijitalleşme, erişme imkânı bulduğu her toplumu dijital yönlü olarak değiştirip dönüştürme etkisine sahiptir.

Dijitalleşmenin getirilerinden, toplumda var olan her yaştan insan grubu etkilenmektedir. Ancak doğrudan dijital medyanın hâkim olduğu bir dünyaya doğan çocuklar ise yetişkinlere göre daha duyarlı olmaları nedeni ile dijital teknolojilerden hem olumlu yönden (dil edinimi, analitik düşünme, el-göz koordinasyonu gelişimi ve motor becerilerinin gelişimi gibi) hem de olumsuz yönden (fizyolojik, psikolojik ve sosyal olarak) etkilenmektedirler.

Dolayısıyla bu tez çalışmasında, günümüz dijital toplumunda dijitalleşme karşısında savunmasız olan çocukların söz konusu dijital medyadan nasıl ve hangi yönlerden etkilendiği bu etkilerin nasıl ortamlarda ortaya çıktığı ve ailelerin bu durumlar karşısında nasıl tavırlar sergilediği konuları ele alınmıştır. Ele alınan konular bağlamında oluşturulmuş olan araştırma soruları daha önce literatürde yapılmış çalışmalarca yanıt bulduğundan dolayı çalışma bir sistematik derleme çalışması olarak yürütülmüştür. Sistematik derleme çalışmalarının sosyal bilimler alanında sınırlı sayıda olması ayrıca doğrudan dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkilerine detaylı bir şekilde ele alan çalışmalarında yine sınırlı sayıda kalması gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda bu tez çalışmasının doğrudan dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkilerinin sistematik derleme yöntemi ile ele alması çalışmanın sınırlılıkları ve önemini ortaya koymaktadır.

Hem yüksek lisans yapmış olduğum süre zarfında hem de tez çalışmam boyunca yanımda olan, benden destek, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen, tez yazım aşamasının her adımında bana yardımcı olan ve akademik hayatımda bana yol gösterici olan saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Yusuf Cemalettin ÇOPUROĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Remziye GENÇ

ELAZIĞ 2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	IX
EKLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR.....	XI
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırma Konusu	2
1.2.Araştırma Problemi.....	4
1.3.Araştırmanın Amacı.....	5
1.4.Araştırmanın Önemi	5
1.5.Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıklar	5
1.6.Literatür Bilgisi.....	6
2. METODOLOJİ.....	12
2.1. Araştırmanın Yöntemi	12
2.2. SistematiK Derleme.....	12
2.3. Araştırmaya Dâhil Edilme ve Hariç Tutulma Ölçütleri	13
2.3.1. Araştırmaların Dâhil Edilme Ölçütleri.....	13
2.3.2. Araştırmaların Hariç Tutulma Ölçütleri.....	13
2.4. Tarama Stratejisi	14
2.5. Tarama Tarih Aralıkları	14
2.6. Veri Toplama Tabanları.....	14
2.7. Çalışmaların Ayırıştırılması.....	14
2.8. Araştırma Verilerinin Çekilmesi.....	17
2.9. Araştırma Verilerinin Analizi	17
2.10. Raporlama.....	18
3. DİJİTALLEŞME	19
3.1. Dijitalleşme Kavramı.....	19
3.2. Dijitalleşmenin Tarihçesi.....	20
3.3.Dijitalleşme İle İlgili Kavramlar.....	22
3.3.1. Dijitalleştirme	22
3.3.2.Dijital Dönüşüm.....	22
3.3.3.Sanal Dünya	23
3.3.4. Sanal Mekân	24
3.3.5.Sosyal Medya.....	25
4. ÇOCUK ve ÇOCUKLUK	28
4.1. Çocuk Kavramı	28
4.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk	29
4.2.1.Tarih Öncesi Dönemde Çocuk.....	29
4.2.2.Antik Çağ'da Çocuk	30
4.2.3. Orta Çağ'da Çocuk	32
4.2.4. 16. ve 17. Yüzyıldan Modern Çağ'a Çocukluk (Çocukluğun Keşfi).....	34

4.2.5. Postmodern Çağ'da Çocuk (Yok Olan Çocukluk).....	37
5. DİJİTALLEŞME ve ÇOCUKLUK.....	40
5.1.Dijital Çağ'da Çocuk/Çocukluk.....	40
5.1.1. Dijital Çocuk Kavramı	42
5.2. Dijital Çağ Çocuklarının Sosyalleşme alanları	42
5.2.1. Sosyalleşme Kavramı.....	42
5.2.2. Sosyalleşme Araçları	44
5.2.3. Kitle İletişim Araçları ve Çocuk	45
5.2.4.Sosyal Medya ve Çocuk.....	47
5.3. Dijitalleşmenin Çocukluk Üzerindeki Etkileri.....	48
5.3.1. Dijitalleşmenin Çocukluk Üzerinde Meydana Getirdiği Olumsuz Etkiler	49
5.3.2.Dijitalleşmenin Çocukluk Üzerinde Meydana Getirdiği Olumlu Etkiler	51
6. BULGULAR.....	53
6.1. Araştırmaların Genel Özellikleri	53
6.1.1. Araştırma Yayınlarının Türleri	53
6.1.2. Araştırmaların Yayınlandıkları Web Sitelerine Göre Dağılımı.....	53
6.1.3. Araştırmalarda Kullanılan Yöntemler	54
6.1.4. Araştırmaların Yayınlandıkları Yıllara Göre Dağılımı	54
6.2. Dijitalleşmenin Çocuk Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular.....	55
7. SONUÇLAR.....	64
8. ÖNERİLER.....	70
KAYNAKLAR.....	72
EKLER.....	80
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

TÜRKİYE’DE DİJİTALLEŞME VE ÇOCUK ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ: SİSTEMATİK DERLEME

Remziye GENÇ

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

Kurumlar Sosyolojisi Programı

August 2024, Sayfa: XI + 84

İnsanlık için büyük değişimlere yol açan sanayi devrimi, yaşanmasından bu yana dek teknoloji alanındaki gelişimler hemen hemen her alanda ortaya çıkmış ve insan hayatında köklü değişimlere sebebiyet vermiştir. Söz konusu bu değişimler insan hayatının işleyişini ve insanların daha öncesinde rutin olarak yapıp ettiklerini değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Dijitalleşmenin meydana getirdiği değişim ve dönüşümlerden neredeyse tüm nesne ve objelerin nasibini aldığı gibi insanlarda yaşamlarını idame ettirebilmek adına bağımlı bir şekilde yaşamış oldukları nesneler dolayında etkilenmiştir. Her yaş grubundan kişiler dijital araçlar ve dijital medyadan etkilenmiştir. Ancak doğrudan dijital bir dünyaya doğan çocuklar diğer yaş gruplarına nazaran söz konusu bu teknolojik gelişmelerden daha fazla etkilenmiş ve diğer bir adlandırma ile günümüz toplumunun dijital çocukları var olmuştur. Dijital yerli olarak da isimlendirilen yeni nesil çocuklar, dijitalleşmenin insan yaşamı üzerinde oluşturmuş olduğu değişim ve dönüşümlerden hem olumlu yönden hem de olumsuz yönden etkilenerek dijitalleşmenin var ettiği yeni dijital dünyadan nasiplerine düşeni fazlasıyla almışlardır. Bundan dolayı bu tez çalışması, günümüz dijital toplumunda güncel bir konu olan dijitalleşme ve dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkileri ve bu etkilerin nasıl bir çocukluk var ettiği üzerine odaklanmıştır.

Dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşan bu çalışmada ele alınan araştırma problem sorularının daha önce bu konu üzerinde yapılmış çalışmalarda yanıt bulması nedeniyle sistematik derleme analiz yöntemi kullanılmıştır. Sistematik derleme bağlamında araştırma evreni olarak Türkiye’de 2000 ve 2023 tarihleri arasındaki çalışmalar baz alınmıştır. Örneklem grubu olarak YÖK Tez, Google Akademik, TR Dizin ve Dergi Park web sitelerinde dijitalleşme ve çocukluk üzerine yayınlanmış olan çalışmalar olarak belirlenmiştir. Söz konusu bu sitelerde detaylı literatür taraması sonucunda 65 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Elde edilen bu çalışmalar içerisinde ise nitel araştırma yönteminin nicel ve karma desen araştırma yöntemine göre daha fazla tercih edildiği saptanmıştır. Sistematik derleme sonucunda incelenen çalışmalarda dijitalleşmenin çocuklar ve onların çocukluğu üzerinde oldukça hâkim olduğu saptanmıştır. Bunun yanında dijital araçların çocuklar üzerindeki etkisi bağlamında yapılmış çalışmalarda daha çok olumsuz yönlerinin ele alındığı saptanmıştır. Ancak dijital araçların ve dijital medyanın doğru kullanıldığında çocuklar adına gerçek anlamda verimli ve faydalı olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuçta dijital araç kullanımında aşırıya gidilmesi ve dijital araçların yanlış kullanılması çocuklar üzerinde geri dönülmez tahribatlara yol açabileceği sistematik derleme bağlamında ele alınan çalışmalarda üzerinde durulan bir diğer husustur. Sonuç olarak sistematik derleme analiz yöntemi ile yapılmış bu çalışma, “dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkileri üzerine” çalışma yapacak olan araştırmacılara yol göstermeye ve ebeveynlere tavsiyelerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Çocuk, Çocukluk, Çocukluk Tarihi, Dijital Çocuk, Sistematik Derleme.

ABSTRACT

ANALYSIS OF STUDIES ON DIGITALIZATION AND CHILDREN IN TURKEY: SYSTEMATIC REVIEW

Remziye GENÇ

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

SOCIOLOGY

Sociology Of Institutions Program

June 2024, Page: XI + 84

Since the industrial revolution, which caused great changes for humanity, developments in the field of technology have emerged in almost every field and have caused radical changes in human life. These changes have changed and transformed the way human life works and what people used to do routinely. Just as almost all objects and objects have had their share of the changes and transformations brought about by digitalization, people have also been affected by the objects they depend on in order to survive. People of all age groups have been influenced by digital tools and digital media. People of all age groups have been influenced by digital tools and digital media. However, children born into a digital world have been more affected by these technological developments than other age groups, and in other words, today's society has digital children. The new generation of children, also called digital natives, have been affected both positively and negatively by the changes and transformations that digitalization has created in human life and have had their fair share of the new digital world created by digitalization. Therefore, in this thesis study, the researcher focused on digitalization, which is a current issue in today's digital society, and its effects on children and what kind of childhood these effects create.

The systematic review analysis method was used because the research problem questions addressed in this study, which focuses on the effects of digitalization on children, have been answered in previous studies on this subject. In the context of systematic compilation, the research population was determined as the studies between 2000 and 2023 in Turkey, and the sample group was determined as the studies on digitalization and childhood published on YÖK Thesis, Google Scholar, TR Index and Dergi Park websites. As a result of detailed literature review on these sites, 65 studies were found. Among these studies, it was determined that the qualitative research method was preferred more than the quantitative and mixed pattern research method. As a result, in the studies examined as a result of the systematic review, it was determined that digitalization is quite dominant on children and their childhood. In addition, it has been determined that studies conducted on the impact of digital tools on children mostly focus on their negative aspects. However, it should be taken into consideration that digital tools and digital media can be truly productive and beneficial for children when used correctly. As a result, another issue emphasized in the studies in the context of systematic review is that excessive use of digital tools and misuse of digital tools can cause irreversible damage to children. As a result, this study, which was conducted with the systematic review analysis method, tried to guide researchers who will study "on the effects of digitalization on children" and to give advice to parents.

Keywords: Digitalization, Child, Childhood, Childhood History, Digital Child, Systematic Review.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Prisma akış diyagramı	17
Şekil 2.	Sistemik derleme araştırmasının uygulama aşamaları	18
Şekil 3.	TÜİK verilerine göre hane halkı bazından elde edilen istatistiksel veriler	21
Şekil 4.	Çocukların internet kullanım amaçları	40
Şekil 5.	Araştırmaların Yayınlandıkları Yıllara Göre Dağılımı.....	54

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Taramada kullanılan anahtar kelimeler.....	14
Tablo 2.	Tarama kalıpları	15
Tablo 3.	Fiziksel Mekân ve Sanal Mekân Karşılaştırması (Ak, 2006:27).....	24
Tablo 4.	Sosyal Medya Platformları Kullanıcı Oranları (URL-2).....	26
Tablo 5.	Modern ve Post modern aile yapıları(Mutlu, 2020: 217-219).....	37
Tablo 7.	Araştırmaların Yayınlandıkları Web Sitelere Göre Dağılımı	53
Tablo 8.	Araştırmaların Yöntemlerine Göre Dağılımı	54
Tablo 9.	Dijital Toplumda Dünyaya Gelen Çocukların Dijital Toplumda Dünyaya Gelmeleri İle Dijitalleşmeden Etkilenmeleri Arasında İlişkiyi Açıklayan Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli.....	55
Tablo 10.	Dijital Dünyada Aile İçerisinde Çocuğun Konumuna İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli.....	56
Tablo 11.	Ailelerin Eğitim Seviyelerinin Çocuklarının Dijitalleşmeden Etkilenme Düzeyine Nasıl Etki Ettiğine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli.....	57
Tablo 12.	Ailelerin sosyoekonomik durumunun çocuklarının dijitalleşmeden etkilenme düzeyine nasıl etki ettiğine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli	58
Tablo 13.	Çocukların Dijital Araçları Kullanma Amaçlarına İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli.....	59
Tablo 14.	Oyun çağında olan bireylerin dijital ortama taşınan oyunlardan etkilenme düzeylerine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli	60
Tablo 15.	Dijitalleşmenin Çocukların Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli	61
Tablo 16.	Dijitalleşmenin Çocuklar Üzerinde Meydana Getirdiği Olumsuz Etkilere İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli	62
Tablo 17.	Dijitalleşmenin Çocuklar Üzerinde Meydana Getirdiği Olumlu Etkilere İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli	63

FOTOGRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1. Orta Çağ'da Çocuk Minyatürü	33
--	----

EKLER LİSTESİ

EK-1. TR Dizin Web Sitesine Ait Yayınlar	80
EK-2. Dergi Park Web Sitesine Ait Yayınlar	81
EK-3. Google Akademik Web Sitesine Ait Yayınlar.....	83
EK-4. YÖK Tez Web Sitesine Ait Yayınlar	84

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DDD	: Dijital Dönüşüm Dergisi
MN	: Milyon
MÖ	: Milattan Önce
VB	: Ve Benzeri
VD	: Ve Diğerleri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
UNICEF	: United Nations Children's Fund (Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu)
YY	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

19.yy’da başlayan sanayi devrimi ile birlikte, dijital teknolojiler ardı arkası kesilmeden hızla gelişmeye başlamıştır. Öncelikle sanayi alanında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler daha sonra kendini her alanda göstermeye başlamış ve toplumsal hayatı derinden etkileyerek insan hayatının merkezinde yer edinmiştir. Dijital alet ve araçlar toplumda ulaşımdan-iletişime, barınmadan-beslenmeye, giyimden-ticarete, sağlıktan-eğitime, siyasetten-sosyal hayata ve daha birçok alanı etkilemiş ve söz konusu bu alanları dijital platformlara taşıyarak dijital dönüşmelerine yol açmıştır. Bu dijital dönüşüm fiziksel dünyada var olan bilgi ve nesnelerin dijital ortama taşınması anlamında kullanılan dijitalleşme kavramını ortaya çıkarmaktadır. Dijitalleşme ise fiziksel dünyada var olan hemen hemen her nesneyi etkilemekte ve bunları dijital ortama taşımaktadır. Dijitalleşme aynı zamanda insanların daha önceleri zaman ve mekân anlamında yaşamış oldukları birtakım zorlukların üstesinden gelerek birçok kolaylık sağlamakta ve insanoğlu için yaşamlarında hayati öneme sahip olmaktadır.

Çocuklar, aile kurumunun var olabilmesi için ve aynı zamanda insanlığın soyunun devam edebilmesi için toplumda olması gereken toplumun ve ailenin en küçük bireylerdir. Çocuk, on sekiz yaşını doldurmamış ve on sekiz yaşın altındaki bireylere verilen genel addır. Çocukluk dönemi ise çocuğun içerisinde bulunduğu ve bebeklik döneminden sonraki dönem ile ergenlikten önceki dönemi kapsamaktadır. Çocuklar söz konusu bu çocukluk döneminde aile üyelerine bağımlı bir şekilde hayatlarını idame ettirmektedirler. Dolayısıyla ebeveynler çocuğu şekillendiren ve onu çocukluktan sonraki hayatına hazırlamakla sorumlu olan kişilerdir. Ebeveynler bu anlamda çocuklarına rehberlik etmektedirler. Çocuklar anne/babalarından gördüklerini uygular ve içselleştirerek benliğini oluştururlar. Postman’ın dile getirdiği üzere “çocuklar göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır” (Postman 1995:7). Sonuçta çocuklar içerisine doğduğu aileden ve toplumdan aldıklarıyla var olur ve kendi benliğini oluşturur. Dolayısıyla çocuklar her çağda her toplumda ve her ailede bulunmuş oldukları çevreye göre anlamlandırılmaktadırlar.

Dijitalleşme, hayatımızın her alanında etkiler yarattığı gibi çocuklar ve onların çocuklukları üzerinde de birtakım etkiler bırakmaktadır. Özellikle milenyum çağından sonra yani 2000 ve 2000 sonrasında; doğrudan dijital teknolojilerin hâkim olduğu bir topluma doğan ve dijital yerliler olarak adlandırılan çocuklar dijitalleşmenin getirilerinden diğer kuşaklara nazaran daha çok etkilenmektedir. Dijital yerliler dünyaya gözlerini açar açmaz dijital teknolojiler ile karşılaşmaktadırlar. Bundandır ki dijitalleşmeden en fazla etkilenen grup çocuklardır diyebiliriz. Çocuklar dijitalleşmeden hem olumlu; dil öğrenme, el ve göz koordinasyonu, pratik düşünebilme ve ders çalışma gibi hem de olumsuz; şiddet içerikli dijital oyunları normal hayatta uygulama, ruhsal, fiziksel, bilişsel ve sosyal birtakım sorunlar yaşamak gibi, bir şekilde etkilenmektedirler.

Dijital teknolojilerin çocuklar üzerinde yaratmış olduğu etkiler göz önünde bulundurulduğunda küçümsenmeyecek düzeyde fazladır. Bu bağlamda bu tez çalışmasında son zamanlarda popüler hale gelen sistematik derleme çalışması kapsamında dijitalleşmenin çocuklar üzerinde yaratmış olduğu etkileri ele alan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmaya öncelikle araştırma konusu, amacı ve problematiğine değindikten sonra sistematik derleme yöntemi ile araştırmanın sınırlılıkları belirlenmiştir. Sonraki adımda ise araştırma kavramlarına açıklık getirmek adına dijitalleşme ve çocukluk terimleri detaylı bir şekilde açıklanarak yorumlanmıştır. Daha sonra ise dijitalleşmenin çocukluk üzerinde meydana getirmiş olduğu etkileri elen alan bölümde dijitalleşme ile birlikte ortaya çıkan çocukluk ele alınmıştır. Araştırma bulguları elde edildikten sonra ise

tablolarla dökülmüş ve tablolar yorumlanmıştır. Son olarak araştırma elde edilen bulgular ışığında ve tez yazarının okumaları bağlamında dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkileri yorumlanarak değerlendirilmiş ve hem araştırmacılara hem de ebeveynlere önerilerde bulunulmuştur.

1.1.Araştırma Konusu

İnsanlık tarihi boyunca var olan ve farklı alanlarda ortaya çıkan teknolojik yenilikler, günümüze gelinceye dek sürekli olarak bir gelişme göstermiştir. Bugün toplumumuzda gerek endüstri alanında gerekse hizmet sektöründe birçok değişim ve dönüşüm ortaya çıkmıştır. Gelişen dünyada geline son nokta ise teknolojik gelişmelerin hız kesmeden sürekli olarak ilerleme göstermesidir. Bu anlamda fiziksel dünyadaki hemen hemen her şey sanal dünyaya taşınmaktadır. Söz konusu bu taşınma işlemi ise yine gelişen teknolojik araçlar vasıtası ile gerçekleşmektedir. Bu teknolojik araç veya aletler arasında; bilgisayar, telefon, tablet, TV sayılabilir. Sayılmış olan araçlar aracılığı ile birçok öge ve olgu dijital ortama taşınmaktadır. Dijital dünyaya taşınan fiziksel öğeler dijital dünyada farklı şekillerde anlamlandırılarak dış dünyaya sunulmaktadır. Fiziksel dünyaya aktarılma işlemi de dijital ağlar köprü konumundadır. Böylece toplumda dijital ağlar oluşmaktadır. Dijitalleşme sonucunda oluşan bu dijital ağlar içerisinde sosyal ilişkiler barındırmaktadır. Bu anlamda da dijital ağ içerisindeki sosyal ilişkiler çerçevesinde sosyal olgular oluşmaktadır. Dolayısıyla da dijital dünya içine aldığı yeni olguları ve öğeleri de bünyesine katarak her geçen gün genişleyip büyümektedir. Dijitalleşen nesneler karşımıza yine dijitalleşme sonucunda ortaya çıkan dijitalleştirme kavramını çıkartmaktadır. Dijitalleştirme kavramı ise fiziksel dünyanın sanal dünyada sayısallaşarak dijital dönüşmesinden doğmuştur. Yine sosyal olgularında dijital dünyada değişerek karşımıza çıkması dijitalleştirme sonucunda olmuştur. Dijitalleştirme bu anlamıyla sosyal alana da etkiye bulunmuştur. Dijitalleştirme dijital ağlarda etkileşim ve iletişim yolu ile bilgi aktarımına olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan günümüz toplumunu dijital toplum ve de içerisinde bulunduğumuz dönemi de dijital dönem veya çağ diye adlandırmak yanlış sayılmaz. Meydana gelmiş olan bu yeni dijital toplumda ise sosyal ilişkiler değişmekte ve dijital ortamda evrilerek karşımıza çıkmaktadır.

Dijital yöndeki gelişmeler tüm alanlarda olduğu gibi iletişim alanında birtakım değişim ve dönüşümlere sebebiyet vermiştir. İnsanlar kendilerini ifade etmek adına olsun diğer bireylerle sosyalleşmek adına olsun birçok ihtiyaçtan kaynaklı olarak sürekli olarak birbirleri ile iletişim halindedirler. İlk çağlarda insanlar yüz yüze iletişim halindeyken günümüzde insanlar gelişen teknoloji sonucunda dijital ağlar üzerinden iletişim kurmaktadır. Bu anlamda dijitalleşme sosyal ilişkiler üzerinde de etkili olmuştur. Daha önceleri fiziksel dünyada sosyalleşen bireyler gelişen teknoloji ile birlikte dijital ağlarda sosyalleşmeye başlamışlardır. Bu sosyalleşme sonucunda ise karşımıza yeni bir kavram olarak ‘‘dijital sosyalleşme’’ kavramı çıkmaktadır. Dijital sosyalleşme ise yeni dijital dünyanın kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bireyler artık kendilerini bir başka deyişle kimliklerini dijital platformlarda ya olduğu gibi ya da tercihlerine göre değiştirerek sunmaktadırlar. Birey bu yeni dijital ağlarda oluşturmuş olduğu yeni profili ile sosyalleşme imkânı bulmaktadır. Literatürde yapılmış çalışmalarca varılan kanıya göre söz konusu dijital sosyalleşmenin daha çok çocuklar ve gençler tarafından gerçekleştirildiğine; orta yaş üstü ve yaşlı nüfusun bu teknolojilere uzak olduğuna yöneliktir (Uncu, 2020:339). Çocukların dijital ağlarda sosyalleşmesi bağlamında karşımıza; dijital platformlarda dijital araçları kullanarak aktif olan ve dijitalleşmeyi hayatının merkezine almış dijital çocuklar çıkmaktadır. Dijital çocuk kavramı, dijitalleşen toplumda oluşan yeni bir kavramdır. Dijital çocuklar, hayatlarını dijital unsurlara, olgulara ve ağlara göre

şekillendirmektedirler. Dolayısıyla dijital toplumun ortaya çıkardığı dijital çocuklar yeni dijital dünyada karşımıza çıkmaktadır.

Çocuklar sosyalizasyon süreçlerine öncelikle doğmuş oldukları aile içerisinde başlamaktadırlar. Daha sonra ise sosyal çevre ve okul çevresi bağlamında bireyler sosyalizasyon süreçlerini ölüme dek devam ettirmektedirler. Çocuk çevresinden gördüğünü pekiştirerek benliğini oluşturmaya başlar. Bu noktada çocuk içerisinde bulunduğu ortamı da içselleştirerek bünyesine katmaktadır. Dijitalleşen toplumumuzda her alana yayılan dijitalleşme, çocuk, genç veya yaşlı fark etmeksizin her yaş grubuna hitap etmekte ve etkilemektedir. Bunun yanında diğer yaş gruplarından ziyade özellikle günümüz çocuklarının direkt olarak dijitalleşmenin yaygın olduğu bir ortamda doğmaları onların dijitalleşmeden ve dijitalleşmenin getirilerinden etkilenme düzeyini de etkilemektedir. Dolayısıyla da dijital dünyada karşımıza dijital çocuklar çıkmaktadır. Son yıllarda bu kavram özellikle önem kazanmıştır. Çünkü dijitalleşme artık çocukluktan hatta bebeklikten itibaren bireylerin hayatında var olmuş ve de onları etkisi altına almaya başlamıştır. Günümüz dijital çocukları dijital toplumda oluşmuş olan dijital ağlarda ortaya çıkmaktadırlar. Toplumdaki sosyal ilişkiler ise artık dijital ağlarda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu anlamda günümüz dijital çocukları dijital ilişkiler ağının tanımlandığı sosyal bir varlık haline gelmektedir. Çocuklar ve gençler artık dijital ağlarda sosyal ilişkiler kurmaktadır. Ancak dijital ağlar üzerinden kurulan ilişkilerin ne kadar sağlıklı olduğu ise tartışma konusudur. Bu anlamda tez çalışmasında, çocukların dijital ağlarda gerek oyun ağları üzerinde gerekse sosyal platformlar aracılığıyla sosyalleşerek kurmuş oldukları sosyal ilişkilerin çocukları ne yönde etkilediği ve bu etkilenme sonucunda nasıl bir çocukluğun ortaya çıktığı sistematik derleme yöntemi bağlamında ele alınmıştır.

Dolayısıyla bu çalışmada araştırmacı, dijitalleşmenin çocuk ve çocukluk üzerindeki etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu alanda yoğunlaşan çalışmada araştırmanın probleminden yola çıkılarak araştırmaya başlanmıştır. Bu bağlamda araştırmada problem olarak ele alınan sorunların daha önce yapılmış çalışmalarca yanıtlanmış olması araştırmanın gidişatını, işleyişini etkilemiş ve araştırmaya uygunluk açısından son zamanlarda yaygınlık kazanan sistematik derleme çalışması olarak yürütülmesine tez yazarı ve tez danışmanı tarafından karar verilmiştir. Sistematik derleme çalışmalarını ortaya çıkaran en önemli unsur araştırma probleminde ele alınan sorunun yanıtının veya yanıtlarının olmasıdır. Söz konusu bu çalışmada ele alınan araştırma sorunları da daha önceki çalışmalarda yanıt bulduğundan dolayı bu tez çalışması da bir sistematik derleme çalışmasıdır. Sistematik derleme alan çalışmaları türünde özellikle sağlık, psikoloji, eğitim, sosyoloji gibi alanlarda yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Alan çalışmalarının yoğunluğu göz önüne alınarak yapılmış olan bu çalışma da bir derleme çalışmasıdır. Bu noktada dijitalleşme ve çocuğu konu alan sosyal bilimler alanında yazılmış olan çalışmalar içerisinde sistematik derleme olmayışı özellikle bu tezi hazırlamaya iten sebepler arasındadır. Dolayısıyla bu tez çalışması daha önce araştırmacılarca ele alınmış dijitalleşmenin çocukluk üzerindeki etkileri bağlamında yapılmış çalışmalar incelenerek sistematik bir derleme çalışması olarak yürütülmüştür. Çalışmayı özgün kılan yönü ise daha önce bu türde literatürde herhangi bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Araştırmanın temel odak noktası; dijital toplumda doğan yeni dijital çocuk profilinin dijital ağlardan etkilenme düzeyleri, söz konusu bu etkilenme düzeyinin çocukların içerisine doğmuş oldukları ailenin etkisi ve sonuçta meydana gelmiş olan bu dijital çocuk karakterinin ne gibi özellikler taşıdığı ve dijital dünyada nasıl bir çocukluğun var olduğu ve de var olmaya devam edeceğidir.

1.2.Araştırma Problemi

İnsanlık ile yaşıt olan teknolojik gelişmeler özellikle sanayi dönemi sonrasında daha hızlı bir şekilde ilerleme kaydetmiştir. Dijitalleşme ve dijital bir topluma geçiş söz konusu bu teknolojik gelişmelerin ve ilerlemelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Fiziksel dünyadaki birçok unsurun, objenin, olgunun dijital ortama taşınması bireylerin dijital dünyada aktif olabilmesi adına; toplumda dijital araç ve aletlerin kullanımı bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda dijital unsurlar günümüz toplumunda yaşamımızı idame ettirebilmemiz adına temel ihtiyaçlardan olmuştur. Dolayısıyla da fiziksel dünyadaki birçok unsur gibi bizlerde artık kendimizi (benliğimizi) dijital dünyada bulmakta ve varlığımızı orada sürdürmekteyiz. Bu anlamda günümüzde yediden yetmişe hemen hemen toplumdaki her birey dijitalleşmenin getirdiklerinden etkilenmektedir. Peki dijital dünyanın içerisinde dünyaya gelen bireyler ile dijitali daha sonra özümseyen bireyler arasında dijital unsur ve araçların kullanım sıklığı nasıl bir farklılık göstermektedir? Bu hususta TÜİK verileri incelendiğinde çocukların (6-15) internet kullanımı ile genç ve orta yaş grubundaki bireylerin (17-74) internet kullanım oranı kıyaslandığında 6-15 yaş aralığındaki çocukların internete erişimi %82,7 iken 17-74 yaş aralığındaki bireylerin internete erişimi %82,6'dır (TÜİK, 2021). Bu anlamda hem TÜİK verileri baz alınarak hem de resmi olarak baz alınan çocuk yaş aralığı (0-17) göz önünde bulundurulduğunda çocukların internete erişiminin aslında büyük bir orana tekabül ettiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla günümüz çocuklarının dijital araçlar aracılığı ile internete erişim oranının yoğunluğu bağlamında bu tez çalışmasını ortaya çıkaran araştırmanın problem soruları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Dijital toplumda dünyaya gelen çocukların dijital toplumda dünyaya gelmeleri ile dijitalleşmeden etkilenmeleri arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Dijital dünyada aile içerisinde çocuğun konumu nedir?
- Ailelerin eğitim düzeyleri ile çocukların dijitalleşmeden etkilenmesi arasındaki ilişki nedir?
- Ailelerin sosyoekonomik durumunun çocuklarının dijitalleşmeden etkilenme düzeyine nasıl etki etmektedir?
- Çocukların dijital araçları kullanma amaçları nelerdir?
- Oyun çağında olan bireylerin dijital ortama taşınan oyunlardan etkilenme düzeyleri nedir?
- Dijitalleşme çocukların sosyal ilişkilerini nasıl etkiliyor?
- Çocuklar ve onların çocukluğu dijital dünyanın getirilerinden ne yönde (olumlu ve olumsuz) etkilenmektedir?

Araştırma problemi bağlamında yapılan literatür araştırması sonucunda söz konusu soruların daha önce yapılmış çalışmalarca ele alındığı ve çeşitli şekillerde yanıt bulunduğu görülmüştür. Dolayısıyla sorunun yanıtlanmış olması çalışmanın yöntemine de belirginlik getirmektedir. Soruların daha önce cevaplanmış olması tez çalışmasının bir derleme çalışması olmasına da yol açmaktadır. Bu anlamda daha önce yapılmış çalışmalarda sıralanmış olan soruların nasıl ve hangi yönde ele alındığı çalışmada derleme sonucunda ele alınmış çalışmalarda sorgulanmıştır. Sonuçta araştırmayı ortaya çıkartan ve araştırmacının çalışmayı yapmasına iten sebepler kapsamında yanıtlanmış olan araştırma soruları yapılmış çalışmalar dolayında araştırmacı tarafından tarafsız bir şekilde ele alınarak incelenmiştir.

1.3.Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı öncelikle yapılmış olan çalışmanın yapılmak istenmesinin asıl nedeninin açıklığa kavuşturulmasıdır. Günümüz toplumunda dijitalleşmenin her alanda etkisinin olması ve özellikle bireyler üzerindeki etkisi gözle görülür şekilde açıktır. Bu noktada dijital dünyanın nimetleri ve getirilerinden her yaş grubundaki bireylerin etkilendiği gibi yarınlarımızın devamını getiren çocuklarda etkilenmektedir. Ancak çocukların dijitalleşmenin getirdiklerinden etkilenme düzeyleri direkt olarak dijital bir dünyaya doğmalarından dolayı daha yüksektir. Dolayısıyla bu tez çalışmasının amacı dijitalleşme sürecinin yaratmış olduğu çocuk profillerinin incelenmesi aynı zamanda dijitalleşmenin çocukluk üzerindeki etkisinin ve bu etkinin özellikle çocukların sahip oldukları ailelerin de etkileri düzeyinde ele alınarak ortaya konmasıdır. Bu anlamda sistematik derleme yöntemi ile gerçekleştirilmiş olan bu çalışmanın temel amacı 2000-2023 tarihleri arasında YÖK Tez, Dergi Park, Google Akademik ve TR Dizin web sitelerine yansımış olan “çocuk/çocukluk/dijitalleşme/dijital çocuk” anahtar kavramlarını içeren ve bu alanda yapılmış olan makale ve tez çalışmalarının incelenerek sistematik derlemesini yapmak, yapılmış olan araştırmaların araştırma problemine ne düzeyde ışık tuttuğunu saptamak, derleme bağlamında ele alınmış çalışmalardan yola çıkarak tez çalışmasının problem sorularına yanıt aramak, yapılmış olan çalışmaların sonuçlarından faydalanmak, araştırmada elde edilen sonuçların sonraki yapılacak olan araştırmalara öncüllük etmesi ve yapılacak olan çalışmalara önerilerde bulunmaktır. Günümüz dijital ebeveynlerine de önerilerde bulunmak araştırmanın amaçları arasındadır. Bunun yanında araştırmanın problemine açıklık getirilmesi de araştırmanın bir diğer amacıdır.

1.4.Araştırmanın Önemi

Dijitalleşmenin ve dijitalleşme sonucunda meydana gelen ürünlerin, objelerin ve sosyal olguların hâkim olduğu bir dünyada yaşamaktayız. Bu bağlamda direkt olarak dijital bir dünyaya gelen çocuklar haliyle söz konusu bu dijitalleşmeden olumlu veya olumsuz şekilde etkilenmektedirler. Literatürde hem dijitalleşme hem de çocukluk üzerine yapılmış fazlaca çalışma mevcuttur. Ancak doğrudan dijitalleşme ve çocukluk üzerine, dijitalleşmenin çocuk/çocukluk üzerindeki etkileme düzeyini belirleyen, bunun yanında dijitalleşme sonrası ortaya çıkan yeni tip çocuk profili üzerine yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu bağlamda yapılmış olan bu tez çalışması, dijitalleşen dünyada nasıl bir çocuk profilinin doğduğunu konu alması nedeniyle önemlidir. Aynı zamanda tez çalışması dijitalleşen dünyada oluşan sosyal olguların bir boyutu olarak çocuk ve çocukluğun nasıl bir değişim/dönüşüm geçirdiğinin anlaşılmasını sağlamaya katkıda bulunacaktır. Bunun yanında araştırma problemi bağlamında problemde sorun olarak görülen soruların daha önce yapılmış çalışmalarca yanıtlanmış olması araştırmanın yöntem olarak bir derleme çalışması olarak yapılmasına da yol açmıştır. Böylece araştırma sonucunda elde edilecek olan sonuçlar bakımından araştırma probleminin çözümlenecek olması ileride yapılacak olan çalışmalara ve araştırmacılara yol gösterici olacağı ve literatüre katkıda bulunacağından dolayı önem arz etmektedir. Sonuçta dijitalleşen toplumda çocukluk üzerine literatürde herhangi bir derleme çalışmasının yapılmamış olması araştırmayı önemli kılmaktadır.

1.5.Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma kapsam genişliği ve bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda geniş çaplı bir araştırma olduğu aşikârdır. Sistematik derleme yöntemi bağlamında yürütülmüş olan bu çalışma bir

derleme araştırması olup daha önce bu konu üzerinde yazılmış olan çalışmaları kapsamaktadır. Söz konusu araştırma konusu üzerine çok fazla çalışma yapıldığından araştırma çalışma kapsamında yazılmış makale ve tezlerle sınırlandırılmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın problemi bağlamında aşağıda sıralanmış olan sınırlamalara gidilmiştir:

- Yayın dili Türkçe olan çalışmalarla sınırlıdır.
- Araştırma tarih aralığı 2000-2023 yılları arasında sınırlıdır.
- 2000-2023 yılları arası YÖK Tez-Dergi Park-Google Akademik-TR Dizin veri tabanları aracılığıyla tam metin haline ulaşılabilen çalışmalarla sınırlıdır.
- Erişime açık olan çalışmalarla sınırlıdır.
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların bulguları ile sınırlıdır.

1.6.Literatür Bilgisi

Onur'un (2005) "Çocukluğun Dünü ve Bugünü" başlıklı çalışması ilgili alanda yapılmış birçok çalışmaya kaynak olmuş değerli bir çalışmadır. Onur çocuk ile ilgili çalışmalar yapan disiplinler arasında ülkemizin eksik olduğu alanlara değinmiştir. Eksik olan bu disiplinler arasında özellikle sosyoloji ve antropoloji göze çarpmaktadır. Bunun asıl nedeni ise ilgili disiplinlerin çocukluk konusu üzerinde yeterince durmamış olmasıdır. Ülkemizde özellikle Çocukluk Sosyolojisi alanı göz ardı edilen alanlardandır. Çocukluğun genel tarihine değinen Onur diğer ülkelere nazaran çocukluğu tarihle bütünleştiren ülkelerin Fransa, İngiltere ve de Birleşik Devletlerde olanaklı olduğunu dile getirmiştir. Çocukluk tarihi yanında Onur çocukluk sosyolojisi üzerinde durmuştur. Bu bağlamda ise çocukluk sosyolojisi denince akla ilk olarak Mayall gelmektedir. Mayall çocukluk sosyolojisini sınıflamıştır. Mayall'a göre çocukları sosyolojide konu alan üç tür vardır. Bunlar: (1) Çocukluk Sosyolojisi, (2) Yapıçözümcü Çocukluk Sosyolojisi Ve (3) Yapısal Çocukluk Sosyolojisidir. Onur gelişim psikoloji bağlamında çocukluğu ele aldıktan sonra Türkiye'de çocukluğa değinmiştir. Onur genel anlamda ülkemizde çocukların sevildiğini ancak yine de çocuklara gerekli önemin ve hassasiyetin gösterilmediğine değinmiştir. Bu bağlamda Onur çalışmasında gerek geleneksel Türkiye'de gerekse de modern dönem Türkiye'sinde çocukların ihmal edildiğini dile getirmiştir. Onur özellikle ülkemizde çocuk ve çocukluk ile ilgili çalışmaların yetersizliğine de dikkat çekmiştir. Sonuçta çalışmada tarihsel süreç içerisinde ülkemizde çocukluk bilincinin ihmal edildiği saptanmıştır (Onur, 2005).

Sağlam ve Aral (2016) "Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları" başlıklı çalışmalarında hassas ve önemli bir konu olan çocukluk üzerinde durmuşlardır. Çalışmanın asıl amacı tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramlarının incelenmesidir. Çocuk ve çocukluk kavramı tarihsel süreç içerisinde farklı toplumlarda farklı şekilde tanımlanmakta kimi zaman ise aynı toplumun farklı bölgelerinde farklı şekilde algılanabilmektedir. İkili çalışmalarının girişinde öncelikle çocukluğun farklı disiplinler tarafından farklı şekilde algılandığı ve de farklı şekilde tanımlandığına değindikten sonra tarihsel süreç içerisinde de (Antik Yunan'dan günümüze) çocukluğa farklı anlamlar yüklenildiğini dile getirmiştir. Akabinde Sağlam ve Aral çocuk kavramını tanımlarken tanımlamada zorlukların olduğuna değinmişlerdir. Çocuk kavramı önemli bir kavram olduğundan ötürü genel bir tanımının yapılması da zor bir kavramdır. Dolayısıyla çocuk veya çocukluk kavramı yasal olarak reşit sayılmayan ve kendi bakımını üstlenemeyen kişilere atfedilmektedir. Sağlam ve Aral çalışmalarının sonraki adımında ise geçmişten günümüze çocukluk kavramı üzerinde durmuşlardır. Bu bağlamda ise ilk dönemlerde çocuk üzerinde mutlak bir

hâkimiyet göze çarparken 21.yy'a gelindiğinde çocuk bir birey olarak toplumdaki yerini almıştır. Bu anlamda Antik Yunan da çocuk tamamen babanın egemenliğinde iken Orta Çağ'a gelindiğinde baba egemenliği yanında kilisenin de hâkimiyeti söz konusu olmaktadır. İslamiyet öncesi Türk Toplumlarında ise özellikle erkek çocuğa önem verilmekteydi. Sanayi dönemine gelindiğinde ise günümüzün toplumsal bir sorunu olan çocuk işçiliği göze çarpmaktadır. Günümüz dijital toplumunda ise sanal dünyanın çocuğu yok edişi söz konusudur. Sonuçta ikili çalışmalarında çocuk ve çocukluk kavramlarının farklı toplumlarda farklı biçimde ortaya çıktığı ve de çocuğun her toplumda veyahut aynı toplumun farklı bölgelerinde toplum tarafından farklı bir şekilde biçimlendirildiği saptamışlardır (Sağlam ve Aral, 2016).

Erkut ve arkadaşları (2017) yapmış oldukları çalışmalarında tarihsel süreç içerisinde çocukluğun değişimine değinmişlerdir. Öncelikle çocuk kavramını tanımlamakla işe başlamışlardır. Daha sonra ise tarih öncesi dönemde çocukluğu elen alan araştırmacılar, bu hususta tarih öncesi dönemde çocuklara yeteri kadar değerin verilmediğini, İlkçağda yerleşik hayata geçiş ile birlikte çocuğa verilen önemde kademeli olarak bir değişim yaşandığını; Ortaçağda çocuklara kötü şekilde davranıldığı, gereken önemin verilmediği ve çocuklara bir nesne muamelesi yapıldığına dair yorumlamalarda bulunmuşlardır. Rönesans ve Modern Çağ başlangıcında ise çocuğa verilen öneme bakacak olursak, bu dönemde çocukluk kavramı değer kazanmaya başlamıştır denebilir. Modern Çağ'ın devamında ise çocuğun eğitimi başta olmak üzere gelişimine de değer vermeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise çocuğun eğitime yine önem verilmiştir. Cumhuriyet Döneminde Atatürk'ün çocuklara gereken önemi vermesinin yanında çocuk sevgisi de çocuğun toplumdaki yerini bir ayrı kılmaktaydı. Sonuçta tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluğa verilmesi gereken değerin önceki yıllarda verilmemesinin yanında daha sonraları gereken değer vermeye başlanmış ve çocukluk her dönemde ve her toplumda değişen bir olguya sahip olmuştur (Erkut ve Balcı vd, 2017).

Karadoğan (2019) tarafından gerçekleştirilen "Çocuk ve Çocukluk Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmasındaki asıl amaç tarih boyunca ve günümüz modern toplumuna kadar olan süreçte çocuk kavramının toplum tarafından nereye konulduğu ve algılanış biçimi ve de bir birey olarak çocuğun kabulleniş sürecinin inşasının araştırılmasıdır. Çocukluğa tarihsel süreç içerisinde bakıldığında ise çocukluğa yüklenen anlam ve algılanış biçimi toplumdan topluma ve tarihin dönemlerinde değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla Karadoğan çalışmasında tarihsel süreç içerisinde çocukluğun bulunduğu toplum içerisindeki yerine ve toplum tarafından çocuğa atfedilen sıfatlara da değinmiştir. Bu bağlamda Karadoğan çocukluğu öncelikle tarih öncesi dönemden itibaren ele almakla işe koyulmuştur. Ardından Antik Yunan döneminde ve daha sonra Orta Çağ döneminde çocukluğun toplumdaki yerine değinen Karadoğan; tarihsel süreç içerisinde çocukların özellikle kız çocuklarının eski tarihte insanlar için herhangi bir önem arz etmediklerine değindikten sonra İslam Tarihi'nde özellikle erkek çocuklarına olmakla beraber çocuklara ayrı bir değer ve önem verildiğinden söz etmiştir. Akabinde günümüz modern toplumunda modern çocuk kavramına da değinen Karadoğan modern toplumda çocuğun eski tarihe oranla bir hayli değiştiğine değinmiştir. Bu anlamda özellikle gelişen teknoloji bağlamında ve bunun yanında çocuklara sunulan imkânların bol oluşu da çocukları doyumsuzluğa itmektedir. Sonuçta Karadoğan, gelişen dünyamızda çocukların ebeveynlerden ziyade daha çok dijital araçlarla zaman geçirdiklerine değinerek bunun sonucunda çocukların bu gibi durumlardan kötü etkilendiklerini dile getirmektedir. Dolayısıyla modern anne babalar hem fiziksel hem de bilişsel olarak korunmaya muhtaç çocukları

kendilerine yetmelerini istemekte ve onları kendi yalnızlıklarına mahkûm bıraktıklarından dolayı dijital çağda, dijital ağlara bağlı çocuk bireyler yetişmektedir (Karadoğan, 2019).

Postman'ın (1995) "Çocukluğun Yok Oluşu" adlı eseri iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Postman öncelikle çocukluğun icadına değinmiştir. Bu maksatta çocukluğun ilk ortaya çıktığı dönemlere değinmiştir. Bu bağlamda enformasyon çağına geçişle çocukluğun değiştiğine değinen Postman çocukların özellikle TV reklamlarında kullanıldığını ve çocukların çocukluktan ziyade yetişkinlere özendirildiğine değinmiştir. Bu anlamda telgrafın, matbaanın icadından tutun günümüze gelinceye kadar gelişen teknolojik ürünler çocuklar ve onların çocuklukları üzerinde etkili olmuştur. Postman bebekliğin biyolojik bir kategori olduğuna değinirken aksine çocukluğun ise toplumsal bir kategori olduğuna değinmiştir. Postman özünde eserinde matbaanın çocukluğu nasıl yeniden yarattığı ve bunun yanında da gelişen teknolojik ürünlerinde çocukluğu nasıl yok etmeye sürüklediği üzerinde durmuştur(Postman, 1995).

Aral (2022) belirli kuşakların ilgi odaklarına değinerek A ve Z kuşaklarını incelemiş; 2003 yılı sonrasında dünyaya gelen Z kuşağının özellikle dijital araçlar aracılığı ile sosyal medyada çok fazla aktif olduklarına değinmiş ve daha sonra 2010 yılından sonra dünyaya gelen Alfa kuşağının ise dijitalin içine doğmaları sebebi ile sürekli olarak dijital ortamlarda (özellikle oyun) aktif olduklarını dile getirmiştir. Bu anlamda çocuklar tarafından dijitalin kullanımında özellikle ebeveynlerin etkisi göz ardı edilmeyecek kadar fazladır. Aral çocukların farklı dönemde dijitalden farklı şekillerde etkilendiğine değinmiştir. Bu bağlamda da bebeklikten çocukluğa kadar olan tüm evrelerde dijitalin izini araştırmıştır. Günümüzdeki bireyler bebeklikten itibaren dijital araçlar ile tanışmaya başlamaktadır. Bebeğin erken vakitte dijital medya ile içli dışlı olması hem beynine hem de gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir. Bebeklik dönemini takip eden ilk çocukluk dönemi ise çocuğun dijitali kullanması bağlamında oldukça kritik bir dönemdir. Çocuk eğitici kanallar sayesinde eğitsel olarak gelişebildiği gibi saldırgan olan kanallar bağlamında da agresif ve saldırgan bir tavır edinebilmektedir. Orta çocukluk dönemi ise okul dönemidir. Okul dönemi çocukların da dijital araçları özellikle eğitim alanında kullandığında çocuklar açısından bir hayli olumlu geri dönüşler sağlamaktadır. Bu anlamda özellikle kodlama teknikleri çocukların zihinsel olarak gelişimine katkıda bulunurken çocukların dijital araçlar aracılığıyla yaratıcılığı da bir hayli artmaktadır. Son olarak son çocukluk (ergenlik) döneminde ise birey kendini kanıtlama yarışına girmektedir. Bu bağlamda kendini ispatlayamadığını düşünen ergen kendisini dijital ortamlarda ispatlamaya çalışır. Böylece kendisini dijital ortamda yalnızlığa mahkûm bırakır. Bu olumsuzluklara rağmen dijital araçlar veyahut aletler amacına uygun şekilde kullanıldığında ergen dediğimiz bireyler ergenlik problemlerini dahi dijital ortamlarda çözebilmektedirler. Sonuçta Aral çalışmasında ilk çocukluk döneminden son çocukluk dönemine kadar olan sürede dijitalin özellikle doğru kullanımlarının fayda sağlayacağını buna karşın dijital araçların yanlış ve bilinçsizce kullanımlarının ise çocuğa zarar vereceği kanısına varmıştır (Aral, 2022).

İnan (2021) dijital dünyada çocuğun yetiştirilmesinde toplumda değişen rollere değinmiştir. Çalışmada çocukların hem psiko-sosyal olarak gelişimleri hem de eğitimleri baz alındığında dijital dünyanın olumlu ve de olumsuz yanları karşılaştırılmıştır. İnan yapmış olduğu araştırmalar sonucunda çocuklar arasındaki kuşak farkının hem dijitali kullanma ve uyum sağlama açısından değişkenlikler gösterdiğini hem de dijital çağda dünyaya gelen çocuklara kıyasla diğer çocukların düşünce yapısının daha gelişmiş olduğunu saptamıştır. Ve yine İnan dijitalin çocuk üzerindeki etkilerinden ebeveynlerin ve de öğretmenlerin sorumluluklarına da değinmiştir. Çalışmada asıl amaç ise dijitalleşmenin çocuklar ve gençler açısından dijital çağın getirdiği öğrenme olanaklarının taşıdığı

risklerin değerlendirilmesidir. İnternet ve dijitali kullanım yaşları gittikçe düşmektedir. Bunun yanında özellikle pandemi döneminde eğitimde dijitalle gidilmesi çocukları ve gençleri dijitalle itmiş ve dijital araçları onların hayatlarının vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. İlâveten İnan çocukların dijitali kullanma eğiliminde ailenin büyük bir payının olduğuna da değinmiştir. Özellikle ailelerin sosyoekonomik düzeyleri oldukça önemlidir. Bu bağlamda sosyoekonomik düzeyleri daha yüksek olan ailelerde ebeveynler çocukların dijital araçlarla geçirdikleri süreyi hem takip etmekte hem de çocuk dijital araçları kullanırken kendisine rehberlik etmektedir. Ancak sosyoekonomik düzeyi daha düşük olan ailelerde çocuğun ekranlarla tanışma yaşı daha düşük olmakla birlikte dijital araçlarla geçirdiği süre zarfı da daha fazladır. Çalışmada öncelikle çocukların ve gençlerin eğitimi ve dijitali kullanmadaki eğilimleri konusunda ebeveynlerin ve öğretmenlerin rollerinin bir hayli önem taşıdığına değinilmiştir. Sonuçta çalışmada çocukların psiko-sosyal olarak gelişimleri açısından göstermiş olduğu sakıncalar bağlamında özellikle ailelerin ve öğretmenlerin dijital okuryazarlıklarının desteklenmesi bunun yanında çocuklara doğru bir şekilde ve eğitsel-gelişimsel amaçlarla dijitali kullanmalarına yardımcı olmaları gerektiği önerilmektedir (İnan Kaya, 2021).

Akbaş ve Dursun (2020) beraber yürütmüş oldukları çalışmalarında, dijitalleşen dünyamızda karşımıza dijitalleşme bağlamında dijital ebeveyn(lik) ve dijital çocuk(luk) kavramlarını çıkarttığını bu bağlamda da çalışmanın temel amacının söz konusu bu kavramların incelenmesi olduğunu ifade etmektedirler. Çalışmada özellikle aile sosyolojisi bağlamında geçmişte var olan geleneksel aile tipinin gelişmiş teknoloji sonucunda yavaş yavaş yok olmaya başladığı ve onun yerine ise çekirdek aile tipine geçişin söz konusu oluşundan söz edilmektedir. Dolayısıyla geline dijital çağda çekirdek ve çocuk temelli ailelerde eskiye kıyasla çocuğun anlam ve önemi artmış bu bağlamda da dijital çağın getirmiş olduğu dijital ebeveynlik ve dijital çocukluk kavramları ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bu kavramlar üzerinde durulmuştur. Dijital çocuk kavramına değinen ikili özellikle dijitalleşen dünyamızda çocukların da söz konusu bu dijitalleşmeden paylarına düşeni aldıklarının altını çizmektedir. Dijital dünyada çocukların dijital araçlarla yüz göz olma yaşı gittikçe düşmekte ve artık bebeklikten itibaren bireyler dijital araçlara birer bağımlı hale gelmektedirler. Dijital ebeveynlik kavramına gelecek olursak, dijital ebeveyn dijital dünyadan haberdar olan olası risklere karşı çocuğunu koruyabilen ve de dijitali kullanmada sınırlar çizebilen çocuğunu koruyup kollayan kişidir. Dijital çağda geleneksel ebeveynlerin sorumlulukları da dijital ebeveynliğe geçişte değişikliğe uğramaktadır. Sonuçta çalışmada özellikle aile sosyolojisi bağlamında değişen dünyada dijital çocukluk ve dijital ebeveynlik kavramları dolayında hem dijital çocuklara hem de dijital ebeveynlere dijital çağda farklı görev ve sorumlulukların düştüğüne değinilmiştir. Bu noktada özellikle dijital ebeveynlere büyük bir sorumluluk düşmesinden dolayı dijital çağ hayatımızın her alanını değiştirdiği gibi aile içinde de birtakım değişimlere sebebiyet vermektedir (Akbaş ve Dursun, 2020).

Dijitalleşmeyi aile bağlamında ele alan Kay (2022) çocuğun ilk eğitim mekânının evi olduğunu dile getirmiştir. Bu anlamda çocuk öncelikle ailesinin yanında ailesini örnek olarak onların tavır ve tutumlarını benimseyerek gelişimine başlamaktadır. Çalışmada teknolojinin çocuklar için getirmiş olduğu riskler bağlamında üç risk grubu ele alınmıştır. Bunlar, (1)Sosyokültürel Riskler, (2)Bilişsel Riskler ve (3)Sağlıkla İlgili Riskler. Kay çalışmasında dijitalleşen dünyada ebeveynlerin payına düşen görev ve sorumluluklarında değiştiğini dile getirmiştir. Günümüz toplumunda geleneksel oyunların yerini alan dijital oyunlar çocukları birer bağımlı haline getirmektedir. Bu bağımlılık çocukları fiziksel dünyadan soyutlamaktadır. Çocukları bu bağımlılığa iten sebeplere arasında ise özellikle olumsuz aile ilişkileri, eğitim hayatında başarısızlık ve sosyal yaşamdan kopuk

olma durumu sayılabilir. Çalışmada asıl amaç erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığı, dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterliliğin birbirleriyle doğrudan veya dolaylı aracı etkilerinin belirlenmesidir. Araştırma sonucunda dijital ebeveynlik farkındalığının yüksek olduğu ebeveynlerin çocuklarının dijital oyunlara yaklaşımlarının bağımlılık düzeyinde olmadığı yine mutlu evlilik içerisinde olan çocukların sosyal yeterliliklerinin de doğrudan etkilendiği saptanmıştır. Dolayısıyla da çocukları dijitalite iten sebeplerin altında aslında çocuğun yetişmiş olduğu ailenin etkilerinin olduğu bunun yanında yeteri düzeyde farkındalığa sahip ebeveynlere sahip olan çocuklarında dijital oyunlara karşı olan tutumlarının bağımlılık derecesinde olmadığı da araştırma sonucunda tespit edilmiştir (Kay, 2022).

Özkan (2016) çalışmasında sosyalleşme kavramı dolayında dijitalleşmenin çocuklar ve aile hayatları üzerindeki etkisine değinmiştir. Özkan'a göre günümüz dijital toplumunda dijital araçlar aile, okul, çevre ve akran gruplarının yerine almıştır. Dolayısıyla çocukların yeni sosyalleşme alanı artık dijital medya olmaktadır. Özkan dijital medya kullanımının çocuk gelişimi üzerinde olası zararlarına değinerek söz konusu zararların çocuğun fizyolojik, zihinsel ve de sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyeceğini dile getirmektedir. Bu sorunların yanında sosyalleşme sorunu bağlamında çocuk, sosyal çevreden yoksun kalarak içine kapanık bir birey haline gelmektedir. Ancak görüşme yapılan ebeveynler arasında internetin doğru kullanıldığı takdirde faydalı olabileceğine dair görüşleri araştırmanın bulguları arasındadır. Sonuç olarak tez çalışmasında varılan temel sav; dijitalleşme ile birlikte aile yapısı, aile içi iletişim, ebeveyn çocuk ilişkileri, sosyal çevre, çocukların sosyalleşmeleri giderek sekteye uğramakta ve dijital ortama taşınarak zedelenmektedir (Özkan, 2016).

İdris (2017) çalışmasında özellikle 2000'li yıllarda doğan çocuklar dijitalleşmeye maruz kalan büyük bir kesimi oluşturduğuna değinmiştir. Dijital oyunlar çocukların ilgisini çekerek çocukları birer bağımlı birey haline getirmektedir. Böylece geleneksel toplumlarda çocuklar sokaktan eve gelmez iken günümüzde odalarından çıkmaz olmuşlardır. Bu bir yana çocuklar bağımlı oldukları oyunlar veyahut dijital başka araçlar sebebiyle belirli yasakları dahi çiğnemeye kadar gitmektedirler. Özellikle okul çağındaki çocukların gizlice okula cep telefonu tablet götürmeleri gibi. İdris çalışmasında "Çocuğun Dijital Zehirlenmesi" kavramını dile getirmektedir. Ancak bu zehirlenme bildiğimiz türden fiziksel olarak bir zehirlenme değildir. Bu zehirlenme çocuğun bağımlısı olduğu dijital dünya dışında başka bir şey görmüyor olmasıdır. İdris özellikle dijitalde oynanan vurdulu kırdılı silah oyunlarının çocukları zehirlediği ve de derinden etkilediği kanaatindedir. İdris çalışmasında çocukların dijital olarak zehirlenmesindeki nedenler arasında özellikle ebeveynlerin bilinçsizce davranmasını ve çocuklarına dijital rehberlik etmemesini hususunda birer suçlu olarak görmektedir (İdris, 2017).

İşçibaşı (2011) gelişen teknolojik gelişmeler arasında çocukluğu ele almış ve bu hususta hem ebeveyn hem çocuk hem de uzman görüşlerini incelemiştir. İşçibaşı, teknolojik cihazların çocuklar üzerindeki olası etkilerini incelemiş olup olumlu ve olumsuz etkilerine değinmiştir. Dijital araçlar amacına uygun bir şekilde; örneğin çocuğun eğitimi için kullanması gibi, kullanıldığında olumlu etkilerinden söz etmek mümkündür. Ancak bilinçsiz bir şekilde kullanıldığı takdirde elbette çocuk üzerinde olumsuz birtakım etkiler bırakabilmektedir. Bu anlamda özellikle şiddet içerikli oyunların oynanması çocuğun şiddet içerikli davranışlarda bulunmasına yol açmaktadır. Sonuçta teknolojik gelişmelerin doğru, bilinçli, yarar gözeterek ve amacına uygun bir şekilde kullanılması çocuklar açısından pozitif yönde bir etki gösterirken teknolojik cihazların aşırı kullanımı, ebeveyn gözetimi

dışında kullanımı ve bilinçsizce kullanımı çocuklar üzerinde yıkıcı etkilere yol açabilmektedir (İşçi, 2011).

Arabiat ve arkadaşları (2023) tarafından interaktif teknoloji kullanımı ve çocuk gelişimi üzerine yapmış oldukları sistematik derleme çalışması incelendiğinde çocukların dijital araçları kullanımında hem olumlu açıdan hem de olumsuz açıdan etkilerinin olabileceği ancak araştırmacılar yapmış oldukları sistematik inceleme sonucunda incelenen çalışmalarda olumsuz durumların daha çok vurgulandığını ifade etmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre dijital teknoloji kullanımı çocukların ince motor becerileri üzerinde negatif yönde etki ettiği saptanmıştır. Özellikle fiziksel anlamda çocuklar üzerinde obezite veya yağlanma gibi olumsuzluklar incelenen çalışmalarda araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Ancak tüm bunlarla birlikte araştırmacılar, dijital araç kullanımının çocukların yaşlarına, cinsiyetlerine, ekran süresine göre, dijital araçları kullanım düzeyine bağlı olarak değerlendirildiği olgusu ön plana alındığında çalışma sonucunda elde edilen bulguların tartışmaya açık olduğunu ve dijital araç kullanımının çocukların gelişimi üzerindeki etkisi sorularının ucunun hala açık olduğu kanısına varmışlardır (Arabiat ve Al Jabery vd., 2023).

Ogara ve Ezema (2023) tarafından yapılan çalışmada insan hayatını derinden etkileyen dijitalleşmenin çocukların eğitimi üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu anlamda ikili, eğitimde dijital araç kullanımının çocukların merak ve bilgi duygularının daha iyi tetikleyebileceğinin altını çizerek dijital kaynaklı kitap, oyun ve uygulamaların çocukların okuryazarlık yeteneklerini geliştirip çocukları okumaya teşvik edici nitelikte olacağına da değinmektedir. Dijital oyunların çocuklara içerik üretme imkânı tanıyarak aynı zamanda çocukların özgüvenlerini artırıcı işleve sahip olduğu çalışmada dile getirilmiştir. Ancak bu olumluluklarla birlikte çocukların aşırı dijital oyun oynaması ve güvensizlik gibi sorunlar ebeveynlerin kaygılanmasına yol açmaktadır. Çalışmada söz konusu bu olumsuz durumlar arasında ise çocukların dijital araçlara bağlanıp sosyal hayattan kendisini izole etmesi, sahte hesaplar açılması, siber zorbalık ve en önemlisi aşırı dijital teknoloji kullanımı çocuklarda fiziksel ve ruhsal birtakım rahatsızlıkların ortaya çıktığının altı çizilmektedir. Sonuçta çalışmada dijital araçların eğitimde kullanımında ebeveyn ve öğretmen rehberliğinde doğru bir şekilde kullanıldığı takdirde çocuklar için önemli araçlar olduğu saptanmıştır (Ogara ve Ezema, 2023).

Gjelaj ve arkadaşları (2020) tarafından yapılmış olan çalışmada çocukların dijital araçları kullanımları üzerine ebeveyn ve öğretmen görüşlerine üzerine odaklanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre dijital araç kullanımının çocuklar üzerindeki etkileri tartışıldığında görüşme yapılan öğretmen ve ebeveyn yorumlarına göre olumsuz yönler daha çok ele alınarak olumlu etkileri üzerinde daha az durulmuştur. Sonuçta çalışmada, erken çocukluk çağında dijital teknolojilerin çocuklar üzerinde maksimum fayda sağlayabilmesi için öğretmen ve ebeveyn öncülüğünde işbirliği yapılması önerilmektedir. Ancak bu şekilde çocuklar dijital araçlardan pozitif yönde etkilenecekleri, çalışmada araştırmacılar tarafından üzerinde durulmuştur (Gjelaj ve Buza, vd., 2020).

Vj (2020) dijital araçların çocuklar üzerindeki etkilerini saptamak amacıyla yapmış olduğu çalışmada dijitalleşmenin çocuklar üzerinde doğrudan olumsuz etkilerinin olduğunu iddia etmenin doğru bir yorum olmayacağına değinerek dijitalleşmenin çocuklar üzerinde hem pozitif hem de negatif yönde etkileri olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Vj çocukların dijital araçları kullanımının ebeveynlerin kontrolünde doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi halinde dijital teknolojilerin çocuklar için faydalı birtakım sonuçların ortaya çıkarabileceğini dile getirmiştir (Vj, 2020).

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan bu tez çalışmasında araştırmanın problematiği doğrultusunda sistematik derleme yöntemi ile yapılması uygun görülmüştür. Araştırmanın bu bölümünde Sistematik Derleme, araştırmaya dâhil edilme ve hariç tutulma ölçütleri; a)araştırmaların dâhil edilme ölçütleri, b)araştırmaların hariç tutulma ölçütleri, tarama stratejisi, tarama tarih aralıkları, veri toplama tabanları, çalışmaların ayrıştırılması, araştırma verilerinin çekilmesi, araştırma verilerinin analizi, rapor hazırlama ile ilgili hususlara değinilmiştir.

Yukarda sıralanmış olan hususlar bağlamında araştırmanın adımları şu şekildedir: Öncelikle araştırma bir derleme çalışmasıdır. Çocukluk ve dijitalleşme üzerine yapılmış olan bir sistematik derleme araştırmasıdır. Çalışmada, araştırma problemi baz alınarak literatür taranmıştır. Literatür taraması ise üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle genel bir literatür taraması yapılmıştır. Genel literatür taraması yapıldıktan sonra ise araştırmada veri toplama yöntemine ve araçlarına karar verilmiştir. Sistematik derleme çalışmalarında veriler teknolojik web tabanlı platformlardan elde edilmektedir. Bu bağlamda söz konusu çalışmada da veri toplama web siteleri ise şunlardır: YÖK Tez, Dergi Park, Google Akademik ve TR Dizin siteleridir. Sıralanmış olan web siteler bağlamında da literatür taramasının ikinci aşamasına geçilmiştir. İkinci literatür taramasında ise araştırmanın problem soruları bağlamında ortaya çıkan anahtar kavramlar (çocuk-çocukluk-dijital-dijitalleşme-dijital çocuk) dolayında literatür taranmıştır. İkinci literatür taramasından sonra ise PRISMA Akış Diyagramı bağlamında üçüncü literatür taramasında ulaşılmış çalışmalarda öncelikle başlık ve özet incelenmiş daha sonra ise tam metin incelemesi yapılmıştır. Sonuçta ise baz alınan web siteler bağlamında tam metin incelemesinden sonra çalışmada incelenmek üzere ulaşılan çalışmalar detaylı bir şekilde taranmıştır. Yapılmış olan sistematik derleme çalışmasında incelenmiş olan çalışmalar eleştirel bir şekilde ele alınarak araştırma problematiği bağlamında oluşturulmuş olan araştırma soruları yanıtlanmak amacı ile tartışılmış ve daha sonra ise araştırmalar bağlamında araştırma sonuçları sentezlenerek kod cetveline yerleştirilmiştir. Son aşamada araştırmacı, daha sonra bu alan üzerinde araştırma yapacak olan çalışmacıları ve ayrıca günümüz dijital ebeveynlerine önerilerde bulunmuştur.

2.2. Sistematik Derleme

Sistematik derleme türünde yapılmış olan ilk araştırmanın Karl Pearson tarafından 1904 yılında yapıldığına dair görüşler mevcuttur. Sistematik derleme çalışmaları ilk zamanlar daha çok sağlık alanında yapılıyor iken şimdilerde ise sosyal bilimlerde de yoğunluk kazanmıştır. Sistematik derleme yöntemini önemli kılan özelliği bulguların genellenebilirliğini arttırmasıdır. Sistematik derleme yöntem tipini genel olarak tanımlayacak olursak “genel olarak herhangi bir araştırma sorusuna yanıt bulmak amacıyla, söz konusu araştırma sorusu ile ilgili daha önceden yayınlanmış olan çalışmaların daha önceden belirlenmiş olan ölçütler bağlamında bir araya getirilerek sentezlenmesidir.” Bu hususta sistematik derlemenin bir diğer özelliği ise araştırma sorusunun daha önce yanıtlanmış olmasıdır (Yılmaz, 2021:1461). Özünde sistematik derleme, belirli bir konu hakkında daha önceden hazırlanmış olan araştırma sorusuna cevap bulmak için, çalışmaya uygun olarak belirlenmiş kriterler bağlamında aynı konu üzerinde yapılmış çalışmaların yöntemli ve

tarafsız bir şekilde taranması ve bulunan çalışmaların ise geçerliliğinin değerlendirmesi ve sentezlenerek birleştirilmesidir (Çınar, 2021:310).

Karaçam (2013) sistematik derleme yöntemin 7 aşamadan oluştuğunu ifade etmektedir. Söz konusu bu aşamalara gelince öncelikle araştırma sorusunun çerçevesi belirlenir. Daha sonra araştırma sorusu katılımcıları (P: population), müdahaleleri (I: interventions), karşılaştırma gruplarını (C: comparators), sonuçları (O: outcomes) ve araştırma desenlerini (S: study designs) açıkça tanımlamalıdır. Araştırma sorusunun bu bileşenleri kısaca PICOS olarak adlandırılmaktadır. Araştırma sorusu dikkate alınarak dâhil etme ve hariç tutma ölçütleri belirlenir. İkinci aşamada araştırmanın tarama stratejisi belirlenir. Üçüncü aşamada ise kanıt kalitesinin değerlendirilmesi ve analizi yapılır. Dördüncü aşamada kanıtın sunumu ve özetlenmesi işi gerçekleştirilir. Beşinci aşamada da tartışma aşaması olup elde edilen bulgular tartışılır. Altıncı aşamada PRISMA Bildirimi kontrol listesine göre sistematik derlemenin sunumu yapılır. Yedinci son aşama ise dış hakemler ve yayınlama aşaması olup hazırlanmış olan raporun uzmanlarca değerlendirilmesidir (Karaçam, 2013:29-30).

Diğer araştırma yöntemleri ile kıyaslandığında kanıt yeterliliği, güvenilirliği ve doğruluğu açısından daha sağlıklı veriler elde edilmesine kaynaklık eden sistematik derleme yöntemi araştırma ana sorusu bağlamında şekillenmektedir. Bu anlamda sistematik derleme yöntemi dolayında aynı ana soruya sahip daha önce yapılmış çalışmalar olması nedeni ile elde edilecek sonuçların doğruluğu artmaktadır (Moher ve Liberati vd., 2009; Türkmen, 2021:39). PRISMA kontrol listesi 27 maddeden oluşan bir kontrol listesidir. PRISMA sağlıklı bir sistematik derleme çalışması açısından önemlidir. Söz konusu çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için PRISMA protokolü takip edilerek çalışma yürütülmelidir. PRISMA kontrol listesi bir değerlendirme aracıdır (Moher ve Liberati vd., 2009:875-877).

2.3. Araştırmaya Dâhil Edilme ve Hariç Tutulma Ölçütleri

Bazı maddeler araştırmaya dâhil edilirken kimi bazı kıstaslar ise araştırma kapsama alanı dışında tutulmuştur. Araştırmaya dâhil edilme ve hariç tutulma ölçütleri araştırma ana sorusu ve diğer alt sorular bağlamında PRISMA kontrol listesi izlenerek oluşturulmuştur.

2.3.1. Araştırmaların Dâhil Edilme Ölçütleri

- 2000 tarihinden 2023 tarihine kadar olan çalışmalar,
- Nicel, nitel ve karma desen araştırma metodolojisinin kullanıldığı çalışmalar,
- Türkçe dilinde yayınlanan çalışmalar,
- Dijitalleşmenin çocuk ve çocukluk üzerindeki etkisini konu alan çalışmalar,
- Tam metin olarak erişilebilen çalışmalar,
- Erişime açık olan çalışmalar, araştırmaya dâhil edilmiştir.

2.3.2. Araştırmaların Hariç Tutulma Ölçütleri

- Kitaplar, kongreler, bildiriler, raporlar ve derleme çalışmaları araştırma dışında tutulmuştur.
- Araştırmada yalnızca akademik makale ve tezlere yer verilmiştir. Akademik olmayan makale ve tezler kapsam dışında tutulmuştur.
- Erişime kapalı çalışmalar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

- Yayın dili Yabancı dilde olan çalışmalar araştırmaya dâhil edilmemiştir.

2.4. Tarama Stratejisi

Literatür taraması ile başlanan çalışmada literatür taraması üç aşamalı olarak yapılmıştır. Öncelikle genel bir literatür taraması yapıldıktan sonra araştırma sorusu/soruları bağlamında ortaya çıkan anahtar kavramlar dolayında literatür taranmıştır. Son olarak ise tam metin olarak ulaşılan çalışmalar incelenerek sonuca varılmıştır. Söz konusu anahtar kelimeler YÖK Tez, TR Dizin, Dergi Park ve Google Akademik web sitelerinde elektronik tabanlı olarak taranmıştır. Taramada kullanılan anahtar kelimeler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Taramada kullanılan anahtar kelimeler

PICOS	Dâhil Edilme Ölçütleri	Veri Çekme Kavramları
Katılımcılar (P: population)	Çocuk grupları 0-17 yaş grubu, Çocuklar	Çocuk/Çocukluk
Müdahaleleri (I: interventions)	Dijital Toplumda Çocuk	Dijitalleşme Ve Çocukluk
Sonuçları (O: outcomes)	Dijital Çocuk	Dijital çocuk, yok olan çocukluk,
Araştırma Desenlerini (S: study designs)	Nitel ve Nicel araştırmalar	

2.5. Tarama Tarih Aralıkları

Bu tez çalışması 2000-2023 yılları arasında yayınlanmış olan çalışmaları kapsamaktadır. Araştırma ana sorusu bağlamında ortaya çıkan anahtar kelimeler kullanılarak araştırmanın detaylı taramasına 03.11.2023 tarihinde başlanmış ve 31.12.2023 tarihinde son bulmuştur. Tez çalışmasında daha öncesinde tez öneri formunda tarih sınırlaması 2022 iken tezin teslim edilmesi planlanan tarihte teslim edilememesi nedeni ile ve elde edilecek olan bulguların daha güncel bilgiler içermesi adına sistematik derleme tarihi tez danışmanının da onayı ile 2023 yılına çekilmiştir.

2.6. Veri Toplama Tabanları

Araştırmada anahtar kavramlar bağlamında literatür taramasına YÖK Tez, TRDizin, DergiPark ve Google Akademik elektronik web siteleri üzerinden ulaşılmıştır. Akademik makalelerin yoğun olması göz önünde bulundurularak ve hem makalelerin hem de tezlerin güvenilir olması nedeni ile söz konusu elektronik veri tabanları seçilmiştir.

2.7. Çalışmaların Ayırıştırılması

Araştırma problemi çerçevesinde belirlenen anahtar kavramlar dolayında veri tabanları üzerinden literatür taraması yapılmıştır. PRISMA protokolü bağlamında çalışma öncelikle anahtar kavramlarla taranmış daha sonra ise ulaşılan çalışmalarda başlık ve özetten sonra eleme yapılmış akabinde kalan çalışmaların tam metni Pdf olarak indirilip incelendikten sonra sonuçta kalan çalışmalar araştırma problem soruları bağlamında araştırmaya tabi tutulmuştur. Araştırmanın tarama kalıpları ise Tablo 2’de verilmiştir. Araştırmanın tarama süreci ise Şekil 1’de verilen PRISMA akış diyagramında gösterilmiştir.

Tablo 2. Tarama kalıpları

Veri Tabanları	Tarama Kalıbı	Çalışma Sayıları (n)
TRDizin	Başlık ve Özet ➤ Dijital Çocuk	n=133
Google Akademik	Başlık ve Özet ➤ Dijitalleşme ve çocukluk ➤ Dijital Çocuk	n=1.324
DergiPark	Başlık ve Özet ➤ Dijitalleşme ➤ Çocuk ➤ Çocukluk ➤ Dijital	n=5.386
Yök Tez	Başlık ve Özet ➤ Çocuk ➤ Çocukluk	n=2.289
Tarama Tarihi	01.01.2000-31.12.2023	

TR Dizin web arama sitesinde araştırmanın verilerine ulaşmak için aşağıdaki filtreler uygulanmıştır:

- Araştırmanın anahtar kavramları bilhassa ‘‘dijital çocuk’’ kavramı kullanılarak tarama yapılmıştır.
- Toplamda 242 tane çalışmaya ulaşılmış bunların 2’si proje olmak üzere 240 tanesi ise makaledir. Sadece makale olanlar baz alınmıştır.
- Makaleler içerisinde sadece Sosyal olanlar seçildiğinde 179 çalışmaya ulaşılmıştır.
- Erişime açık olanlar ise 175 tanedir.
- Dil olarak Türkçe seçildikten sonra ise 156 sonuç elde edilmiştir.
- Son olarak ülke olarak Türkiye seçildikten sonra 133 çalışmaya rastlanmıştır.

Google Akademik web sitesinde araştırmanın verilerine ulaşmak için aşağıdaki filtreler uygulanmıştır:

- Araştırmanın anahtar kavramları öncelikle ‘‘dijital çocuk’’ kavramı kullanılarak tarama yapılmış ve 18.600 saptanmıştır.
- Sadece makaleleri içeren filtreleme uygulandığında ise toplamda 1.150 tane makaleye ulaşılmıştır.
- Araştırmanın bir diğer anahtar kavramlarından olan ‘‘dijitalleşme ve çocukluk’’ kavramı kullanılarak 2. tarama yapılmış ve 4.840 tane çalışmaya ulaşılmıştır.
- Sadece makaleleri içeren filtreleme uygulandığında ise toplamda 174 tane makaleye ulaşılmıştır.
- Sonuçta Google Akademik web sitesinde toplam baz alınan çalışma sayısı 1.324 tane makaledir.

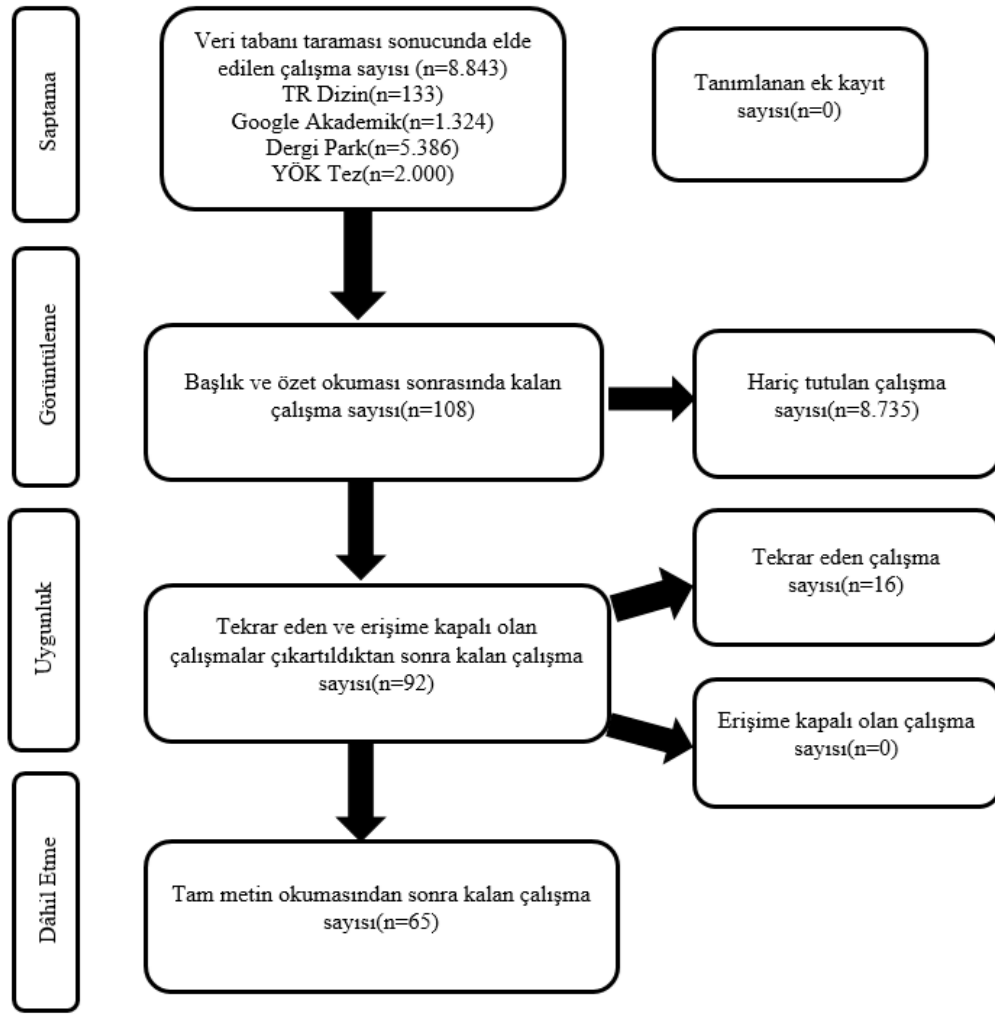
Dergi Park Akademik web sitesinde araştırmanın verilerine ulaşmak için aşağıdaki filtreler uygulanmıştır:

- Araştırmanın anahtar kavramlarından olan ‘‘çocuk-çocukluk-dijital-dijitalleşme’’ kavramları sırasıyla kullanılarak tarama yapılmıştır.

- Öncelikle “çocuk” kavramı gelişmiş tarama kısmından başlık ve tarih sınırlandırılmasıyla taranmış ve 4.275 çalışma elde edilmiştir. Bu çalışmalardan ise araştırma makaleleri seçilmiş ve 2.344 makaleye ulaşılmıştır.
- Araştırmanın bir diğer anahtar kavramı olan “çocukluk” kavramı gelişmiş tarama kısmından başlık ve tarih sınırlandırılmasıyla tarandıktan sonra ise 1.252 çalışmaya ulaşılmış bu çalışmalar içerisinde ise araştırma makaleleri filtresi uygulanarak 583 makale elde edilmiştir.
- Araştırmanın “dijital” anahtar kavramı gelişmiş tarama kısmından başlık ve tarih sınırlandırılmasıyla tarandıktan sonra ise 3.094 adet çalışmaya ulaşılmış bunlar arasında ise araştırma makaleleri çekilerek 2.321 makale baz alınmıştır.
- Son olarak “dijitalleşme” anahtar sözcüğü gelişmiş tarama kısmından başlık ve tarih sınırlandırılmasıyla taranmış ve 180 çalışmaya erişilmiş bu çalışmalardan ise araştırma makaleleri çekilmiş ve 138 tane makale araştırmaya dâhil edilmiştir.
- Sonuçta Dergi Park Akademik web arama sitesinde toplamda 5.386 tane çalışmaya erişilmiştir.

YÖK Tez web sitesinde araştırmanın verilerine ulaşmak için aşağıdaki filtreler uygulanmıştır:

- Araştırmanın anahtar kavramlarından “çocukluk” kullanılarak tarama yapılmış ve 2.289 çalışmaya ulaşılmıştır.
- Erişime açık olan çalışmalar baz alındığında 2.000 çalışma saptanmıştır.

Şekil 1. Prisma akış diyagramı

2.8. Araştırma Verilerinin Çekilmesi

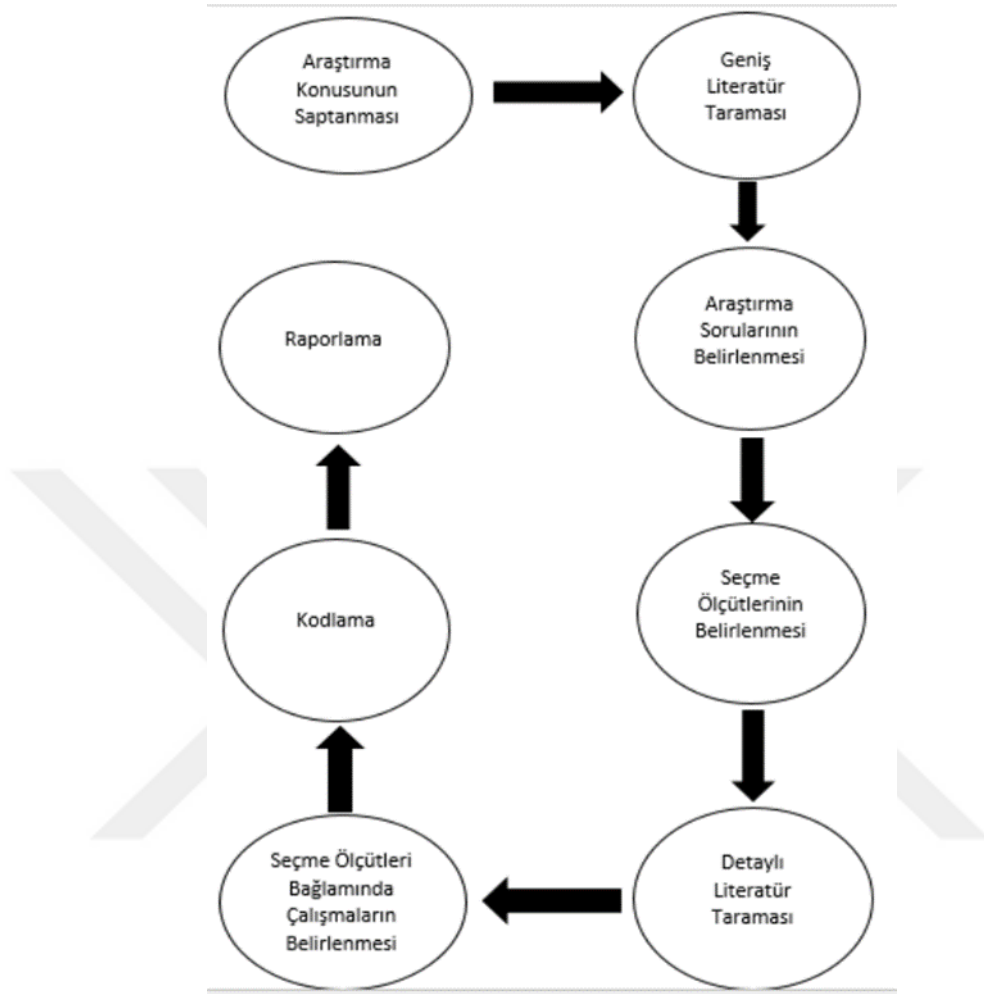
Tez çalışmasında kullanılan veri çekme metodu elde edilen çalışmaların belirgin kriterlerine göre yapılmıştır. Söz konusu bu kriterler ise çalışmaların yöntemine göre, yayınladığı yıllara göre, yayınların türlerine göre ve araştırmaların yayınlandıkları web sitelere göre ayrıştırılıp tablolara ve elde edilen bulgular kod cetveline yerleştirilmiştir.

2.9. Araştırma Verilerinin Analizi

Veriler öncelikle literatür taraması sonrasında elde edildikten sonra başlık ve özet incelemesi yapılmıştır. Daha sonra ise elde kalan kayıtların tam metni incelenerek araştırmada kullanılacak olan çalışmalara ulaşılmıştır. Ulaşılmış araştırmalar ise dâhil etme ve hariç tutulma kriterleri bağlamında nicel ve nitel olan tüm çalışmalar baz alınarak araştırma problem soruları bağlamında incelenmiştir.

2.10. Raporlama

Şekil 2’de araştırmanın adımları ise PRISMA protokolü doğrultusunda oluşturulmuştur.

Şekil 2. Sistematik derleme araştırmasının uygulama aşamaları

3. DİJİTALLEŞME

3.1. Dijitalleşme Kavramı

Dijitalleşme kelime anlamı olarak, herhangi bir konu hakkında ortaya sürülen ve var olan bilgilerin herhangi bir teknolojik araç telefon, tablet veya bilgisayar gibi; yardımı ile okunabilecek, düzenlenebilecek ve de ihtiyaca göre kullanılabilecek şekilde dijital veya sanal ortama aktarılması süreci olarak tanımlanabilir (Üzmez ve Büyükbeşe, 2021:123). Direkt olarak dijital kelimesinin anlamı ise sayısaldır. Bu anlamda dijitalleşme ise elde olan fiziki verilerin bilgisayar ortamına taşınarak sayısal formata çevrilmesi, depolanması ve de istenildiği zaman üzerinde işlem yapılarak kullanılması anlamına gelmektedir (Acun, 2020:71). Basit anlamda düşünüldüğünde dijitalleşme sayısallaştırma anlamına gelmektedir. Esas olarak sayısallaştırma; analog olarak bilgi almayı ve alınan bu bilgiyi sıfırlar ve şifrelere kodlamayı ifade etmektedir. Böylece bilgisayarlar bu türden bilgileri depolamakta, işlemekte ve de iletmektedirler. Dijitalleşme, dijital teknolojiler ve iş operasyonlarını dönüştürmek için kullanılan bilgileri kullanmaktır (Yankın, 2019:9).

Dijitalleşme günümüzde özellikle bilgi alanında kendini göstermiştir. Dijitalleşme aslında bizlere daha önceleri kütüphane ortamlarında zahmetli yollarla elde ettiğimiz bilgilerin erişimini artık internet ortamında elde etmeyi sunmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte daha önceleri farklı yollar ile edinilen bilgiler artık dijital ortamda kolay bir şekilde edinilmektedir. Bu hususta özellikle 1946'lı yıllarda bilgisayarın kullanılmaya başlanması ve ardından 1990'lı yıllarda internetin gelişmesi ve tabi kişisel bilgisayarların artması bilginin dijital ortamda hızlı bir şekilde yer edinmesine ve sunulmaya başlamasında etkili olmuştur. Dijitalleşme kavramı nesne ve olguların artık dijital veyahut sanal bir ortamda var olduğunu bizlere akseder. Dolayısıyla da dijitalleşme sözcüğü internet çağında hayatımıza girmiş bir sözcüktür. Bu sözcük tükettiğimiz her şeyin dijitalleşmesine tekabül eder. Söz konusu bu tüketilen şeyler, bilgi başta olmak üzere diğer başka olguları da kapsamaktadır.

Dijitalleşme günümüzde yaşamımızın her alanında kendini göstermektedir. Özellikle başta iletişim ve bilgi olmak üzere siyaset, eğitim, hukuk ve sağlık alanlarında da varlığı görülmektedir. Bunların yanında dijitalleşme toplumda mekân ve de zaman kavramlarını ortadan kaldırmıştır. Bu anlamda dijitalleşme ile mesafe kavramı da ortadan kalkmıştır. Artık tek bir dokunuş ile dijital ortamda istediğimizi yapabilmekteyiz. Dijitalleşme toplumdan ayrılmaz bir parça haline gelmiştir. Günümüzde dijitalleşme anlamında teknolojik alet kullanımı artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Teknolojik aletler aracılığıyla insanlar her an dijital ortamda aktif olarak ihtiyaçlarını bu şekilde karşılamaktadırlar. Örneğin, gıda ve kişisel alışveriş yapılması bunun yanında iletişim kurulması veyahut bilgi edinme gibi ihtiyaçlar dijital ortamda karşılanmaktadır.

Dijitalleşme evrensel bir özellik taşımakta ve toplumda onsuz yaşanılmayacağını topluma dayatmaktadır. Dijitalleşmenin getirileri toplumu kendisine bağlamakta ve ister istemez teknolojik araçlar ile dijitalleşmeye itmektedir. Bu anlamda dijitalleşmeyecek bazı temel şeylerin varlığına rağmen her an her şeyin dijitalleşmesi söz konusudur. Çünkü günümüzde moda olan budur. ‘‘Sanal ortamda yoksan gerçekte yoksun’’ algısı, sanatı, bilimi, ticareti ve medya gibi diğer başka alanları dijital meydanlarda görünerek, var olmalarını zorunlu kılmaktadır (İdris, 2017: 598). Dolayısıyla günümüzde dijitalleşme bir zorunluluk hatta zaruri bir ihtiyaç haline gelmektedir. Dijitalleşme birçok alan köklü değişim ve dönüşümlere sebebiyet vermiştir. Bu alanlar arasında; iletişim, bilgi, hukuk, sosyal, kültür, ekonomi, eğitim sayılabilir. Dijitalleşme başta insan olmak üzere daha sonra sıralanmış olan alanları etkisi altına almıştır.

3.2. Dijitalleşmenin Tarihçesi

Sanayileşmenin ilk adımı 1784 yılında buharlı makinelerin icat edilmesi ve Birinci Sanayi Devriminin başlaması ile atılmıştır. Bir sonraki adımda ise İkinci Sanayi Devrimi 1870 yılında elektriğin buluşu ve bu bağlamda da üretimde seri ve kitle üretimine geçiş ile başlamıştır. (Dündar, 2020:4). Aslında burada insanlık için önemli olan iki sanayi devrimi gerçekleşiyor diyebiliriz. Fakat bu iki devrim arasında benzerlik olduğu kadar farklılıklar da mevcuttur. Bu noktada ikinci sanayi devrimini birinci sanayi devriminden farklı kılan en önemli özelliği üretimde potansiyelin ve çeşitliliğin artırılmasıdır (Dündar, 2020:4). Özellikle ikinci sanayi devrimi sonrasında teknolojik gelişmeler ışığında bilimsel bilginin yaygın olarak kabul görmesi durumu söz konusudur. Her iki sanayi devrimi de, beraberlerinde izleyen aşamalarda fiilen bir endüstriyel sistemi oluşturacak, dönüştürecek geniş bir yeni teknolojiler yelpazesi getirmiş olsalar da, özlerinde enerjinin üretimi ve dağıtımıyla ilgili temel yenilikler vardı. Birinci sanayi devriminin itici gücü buharlı makinelerin icadı iken telefon, telgraf, elektrik ise ikinci sanayi devriminin itici güçleri olmuşlardır. 1790'lı yıllarda elektriğin keşfi ile beraber elektrikli telgrafın kullanılmaya başlanması iletişim alanında bir hayli yenilikçi bir güç olmuştur (Castells, 2008:43).

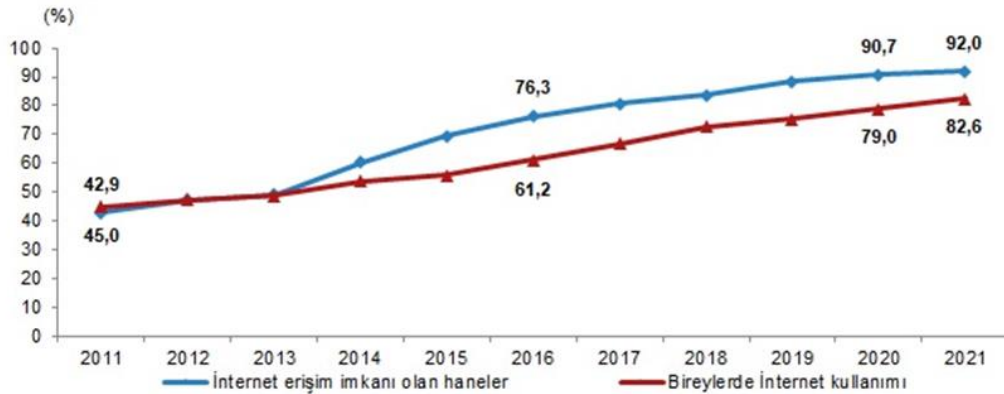
Özellikle 2.Dünya Savaşı sonrasında devletlerarası izlenen politikalar bağlamında teknolojik gelişmeler hızlı bir şekilde gelişmiştir. Burada devletlerarası rekabet gelişmelerin önemli noktası olmuştur. Böylece bütün süreçlerin temelinde olan süreçten; yani üretmek, dağıtmak ve iletmek için gerekli olan enerji; hareketle, iki sanayi devrimi bütün bir ekonomik sisteme yayıldı, bütün bir sosyal dokuya sindi. Ucuz, erişilebilir, seyyar enerji kaynakları yayılıp, insan bedeninin enerjisini artırırlarken; tarihsel süreklilik içinde insan aklının gelişip yayılmasına yönelik benzer bir devrimin de maddi temellerini attılar (Castells, 2008:49). İkinci Devrimin sona ermesi ile birlikte Üçüncü Sanayi Devrimi başlamıştır. Bu bağlamda Üçüncü Devrim başka bir deyimle Dijital Devrim ise M.Ö. sayı sayma görevi gören abaküs ile başlamış ardından 1800'li yıllarda hesap makinelerinin gelişim göstermesiyle birlikte bilgisayarlarla devam etmiştir. Ortaya çıkan bilgisayarlar öncelikle askeri amaçla geliştirilmiştir (Avşar ve Öngören, 2010:30). Özünde Üçüncü Sanayi Devrimi 1960'larda bilgisayarların yaygınlaşması ile başlamış ardından 1980'li yıllarda ise kişiye özel kişisel bilgisayarların ortaya çıkması ve tüketiciye ulaşması ile devam etmiş ve son olarak 1990'lara gelindiğinde internetin ortaya çıkışı ve de yaygınlaşmasına kadar olan dönem olarak kabul görmüştür. Üçüncü Sanayi Devrimi sonrasında 2000'li yıllara gelindiğinde son sanayi devrimi olan Dördüncü Sanayi Devrimi başlamıştır. Endüstri 4.0, 4. Endüstri Devrimi ya da 4. Sanayi Devrimi terimi ilk olarak 2011 yılında Almanya Hannover Fuarı'nda kullanılmıştır (URL-1). Dördüncü devrimin başlamasında, üretimde artış, yapay zekâ kullanımı, makineleşme ve internet ağlarının hızlı bir şekilde artması gibi etkenler ön ayak olmuştur (Dündar, 2020:4).

Dolayısıyla kişisel bilgisayar kullanımının artması ve internet ağlarının yaygınlık kazanması bağlamında önceki dönemlerde kâğıtlar üzerinde tutulan bilgiler artık bilgisayarlarda tutulmaya başlanmıştır. Endüstrileşme ile gerçekleşmiş olan sanayi veyahut endüstri devrimleri her aşamada gelişen teknoloji ile birlikte gittikçe büyümüştür. Bu çerçevede dördüncü endüstri devrimi, gelişen internet ağları ve söz konusu bu ağların yaygın ve aktif kullanımı bağlamında diğer sanayi dönemlerine kıyasla daha fazla gelişme göstermiş ve toplum üzerinde daha etkin olmuştur. Dördüncü sanayi devrimi ile yüksek teknoloji kullanımının görüldüğü söylenebilir.

İnternet, Üçüncü Endüstri Devrimi'nde üretilmiş olan bilgisayarların internet ağları üzerinden iletişim kurmalarını sağlayan evrensel bir ağıdır. İnternet ağlarının kullanımı yaygınlaşmış ve 1995'te 16 milyon olan kullanıcı sayısına ulaştıktan sonra 1996 yılında 36 milyona, 2001 yılına gelindiğinde

ise 360 milyona ulaşmıştır. 2019 yılından sonra ise internet kullanıcısı sayısı dünyada 4,4 milyar kişiye ulaşarak dünya nüfusunun yüzde 56,8'ini oluşturmaktadır. Türkiye’de ise 56 milyon internet kullanıcısı bulunmaktadır (Dündar, 2000:5). 2000’li yıllarda, arama motorları ve sosyal medya gibi yenilikler hayatımıza girmiştir. 2001 yılında iki girişimci, Jimmy Wales ve Larry Sanger, tarafından Wikipedia bir internet sitesi olarak yayınlanmaya başlanmıştır (Dündar, 2020:5). Daha sonraları ise Wikipedia internet sitesinde birçok yazar düşüncelerini ifade etmişlerdir. Durum böyle olunca bilgiye erişimde daha kolay bir hale gelmiştir. Böylece ansiklopedilerin yerini internet bilgi siteleri almıştır. Bunlara ilaveten dijitalleşme ile birlikte insanlar sanal bir ortama girmişlerdir. Bu sanal dünya günümüz toplumlarında o denli ilerlemiştir ki yeni sanal ortam kavramları üretilmeye başlanmıştır. Örneğin günümüzde metaverse kavramı bir hayli ünlenmiştir. Metaverse insanların üretmiş olduğu bir sanal dünyadır. Söz konusu bu sanal dünyanın yaşamış olduğumuz gerçek dünyadan çok bir farkı bulunmamaktadır. Bu sanal âlemde insanlar gerçek yaşamlarındaki hayatlarının bir benzerini idame ettiriyorlar. Örneğin burada arkadaşlıklar veya gelecekleri için arsa alımı vs. gibi eylemlerde bulunabiliyorlar.

TÜİK verileri incelendiğinde hane halkı bazından elde edilen istatistiksel verilere göre hane halkı çapında internet erişimi gittikçe artmış durumdadır. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2021 yılında hanelerin %92,0'ının evden İnternete erişim imkânına sahip olduğu gözlemlendi. Şekil 3’te görüldüğü üzere bu oran geçen yıl %90,7 idi (TÜİK, 2021).

Şekil 3. TÜİK verilerine göre hane halkı bazından elde edilen istatistiksel veriler (TÜİK, 2021).

Kişisel bilgisayarların artması beraberinde birçok yenilik getirmiştir. Bunlar arasında özellikle insanlar arası iletişimde sağlanan kolaylık göze çarpmaktadır. Kişisel bilgisayarlar aracılığı ile insanlar istedikleri anda istedikleri kişiler ile rahatlıkla iletişime geçebilmektedir. Bunun yanında bilgi erişimi açısından da kişisel bilgisayarlar kolaylık getirmektedir. Kişisel bilgisayarların yaygın olmadığı zamanlarda bireyler internet cafelerde istedikleri bilgiye erişmek için kimi zaman saatlerce bekleyebilmekteydiler. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte hem kişi başına düşen bilgisayar sayılarında artışlar olmuş hem de kişilerin internete ulaşma ve kullanma olanakları da daha ulaşılabilir daha sağlıklı bir hal almıştır. Sonuçta dijitalleşme ilk sanayi devrimi ile başlamış ve günümüz sonuncu devrim ile hala daha varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

3.3.Dijitalleşme İle İlgili Kavramlar

3.3.1. Dijitalleştirme

“Dijitalleştirme genel olarak elektronik sistemlerce algılanamayan yapılandırılmamış formdaki bilginin elektronik ortamca algılanabilecek yapılandırılmış forma çevrilmesi uygulamalarını tanımlamak için kullanılmaktadır”(Külcü, 2010:297). Esasen dijitalleştirmenin tek ve açık bir tanımı bulunmamaktadır. Dijitalleştirmenin birden fazla tanımı karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda dijitalleştirme insanların sosyal hayatta nasıl var olduğuna ve etkin olduğuna dayandırılmaktadır. Dijitalleştirme, dijital bir tedarik zinciri oluşturmak için hareket etme sürecidir. Bu bağlamda dijital işler karşımıza çıkmaktadır (Yankın, 2019:11-12).

Dijitalleştirme ile gündelik zamanda var olan verileri sayısallaştırılmaktadır. Yani dijitalleşerek dijital ortama taşınmaktadır. Dijitalleştirmenin var olabilmesi için öncelikle dijitalleşmenin yaşanması gerekmektedir. Bu bağlamda da toplumda önce dijitalleşme meydana gelmekte ve ardından dijitalleştirme yani verilerin dijital ortama taşınarak dönüşümü meydana gelmektedir. Günümüz toplumunda gündelik hayattaki birçok durum, olay veya alışkanlık artık dijital ortamda meydana gelmektedir. Örneğin, dijitalleşen ortamda alışveriş yapılması, bilgi paylaşımında bulunulması, iletişim kurulması gibi durumlar günümüz toplumunda dijitalleşmiş durumlardır. İnsanların iletişim kurmak için bir arada olma zorunluluğu dijitalleşen dünyamızda ortadan kalkmıştır. Veyahut alışveriş yaparken herhangi bir temel ihtiyacı karşılayabilmek için mağazaya gitme zorunluluğu ve de alışkanlığı da dijitalleştirme ile ortadan kalkmıştır. Bu anlamda günümüz toplumunda birçok olay ve durum bilgisayar ortamına taşınarak dijitalleşmiştir.

Dijitalleştirme; kaynakların muhafaza edilmesini, dağıtımını, dijital ortamda yayınlanarak okunmasını, araştırılmasını bu bağlamda var olan kaynakların bütünlüğünü bozmadan üzerinde değişiklik yapabilme olanağını sağlamak hedefiyle gerçekleştirilmektedir (Şahin, 2010:45). Bu bağlamda dijitalleştirme verilerin sayısallaştırılarak dijital ortama taşınmasıdır. Var olan veriler sayısallaştırma ile dijital ortama taşınmakta ve de erişilmesi daha kolay olmaktadır. Bu hususta özellikle bilgi alanında dijitalleştirme ile beraber bilginin hızlı bir yayılımı söz konusudur. Fakat bu noktada karşımıza birkaç sorun çıkmaktadır. Özellikle doğru bilgiye erişim konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Günümüzde dijital ortamda doğru sayısallaşan verilerin yanında yanlış sayısal veriler de bulunmaktadır. Dolayısıyla dijitalleştirme, dijitalleşmeden sonra gerçekleşen aşama olup verilerin dijital ortama aktararak sayısallaştırılmasıdır.

3.3.2.Dijital Dönüşüm

Teknolojik gelişmelerin yaşanmaya başlanması ile son zamanlarda insanoğlunu alakadar eden her alan ve her hususta dijital anlamda dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Dijital dönüşüm süreci verilerin dijitalleşmesinden ve dijitalleştirme sürecinden sonra yaşanan üçüncü bir evredir (Topaktaş, 2021:34). Dijital dönüşüm sadece geleceği değil, dünü, bugünü ve yarını ilgilendiren bir süreçtir. Bu bağlamda söz konusu bu sürecin parçaları insan, süreç ve de teknolojilerin uyumudur. Dijital dönüşüm bağlamında; insan söz konusu sürecin öznesi; teknoloji nesne ve süreç ise yüklem konumundadır (Bozkurt ve Hamutoğlu vd., 2021:40). Dolayısıyla dijital dönüşüm süreci durağan bir süreç olmamakta aksine dinamik bir süreç olmaktadır.

20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında başlayan hızlı teknolojik gelişmeler akabinde sayısallaştırmanın ve dijitalleştirmenin hızlanması hemen hemen her alanda köklü

değişiklikler meydana getirdiği aşikârdır. Dijital dönüşüm bugün kullanılan anlamı ile dijitalleştirmeden daha geniş kapsamlı bir terimdir (Yankın, 2019:14). Dijital dönüşüm toplumda var olan birçok kurumda meydana gelmektedir. Bu kurumlar arasında; aile, eğitim, sağlık, siyaset, ekonomi, hukuk vb. gibi kurum ve kuruluşlar sayılabilir. Bu alanların yanında özellikle iletişim alanında da dijital dönüşümler yaşanmaktadır. Dijital dönüşüm, teknolojik gelişmelerin insan hayatının her alanına nüksetmesidir. Bu anlamda dijital dönüşüm aşamasında dijital teknolojiler geleneksel türdeki yöntemleri iyileştirmek yerine geleneksel türdeki yöntemlerde daha köklü yeni teknolojik türdeki değişimlere sebebiyet vermektedir. Dijital dönüşümü daha geniş bir anlamda tanımlayacak olursak: Gelişen dijital teknolojinin bir iş alanının tüm yapısına etki etmesi olarak tanımlayabiliriz (DDD, 2020).

Dijital dönüşümü daha dar anlamda ve kısaca tanımlayacak olursak; Şu şekilde tanımlayabiliriz: “ Hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlar ve değişen toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda, organizasyonların daha etkin, verimli hizmet vermek ve faydalanıcı memnuniyeti sağlamak üzere insan, iş süreçleri ve teknoloji unsurlarında gerçekleştirdiği bütüncül dönüşümdür” (TÜBİTAK Bilgem, 2020).

Dijital dönüşüm insan hayatının içerisinde var olan ve insanın kullanmaya ihtiyaç duyduğu her alanda kendini göstermiştir. Hızla gelişen teknolojik gelişmeler ile birlikte insanoğlu ister istemez dijital ortama katılmaktadır. Dijital dönüşüm bağlamında birçok kavram hayatımıza girmiştir. Bu kavramlar arasında; sosyal medya, e-ticaret, e-devlet, yapay zekâ, robot, e-hizmet vb. gibi kelimeler sayılabilir. Dolayısıyla da dijital dönüşüm insanı ilgilendiren ve toplumun ihtiyaçları bağlamında her alanda ortaya çıkmakta değişim ve dönüşümlere neden olarak açık bir şekilde kendini göstermektedir.

3.3.3.Sanal Dünya

Sanal kavramı somut olarak bir anlama sahip değildir. Sanal kavramını günlük hayatta sıklıkla kullanırız. Fakat bu kavramın fiziksel olarak varlığı bir muammadır. Bu anlamda “ Sanal, somut ve soyutluğun arasında melez olarak bulunan bir kavramdır” (Koray, 2019:34). “Sanallık” son yılların çok tartışılan kavramlarından biri haline gelmiştir. “Sanal” kavramı, fiilen mevcut olmayan fakat sanki varmış gibi görülen, hissedilen anlamındadır”(Mercan, 2010:4). Dolayısıyla da sanal olan ne tam anlamıyla somut ne de tam anlamıyla soyuttur.

Sanal dünyanın merkezinde insan vardır. Sanal dünya insan merkezli olup birçok alanı etkilemiştir. Sanal dünya özellikle zaman, mekân, mesafe, hız veya gerçeklik gibi kavramları etkilemiş ve yeniden şekillendirmesine sebebiyet vermiştir. Sanal dünya bu alanları etkilemekle kalmamış aynı zamanda insanı kendisine o denli bağımlı hale getirmiştir ki insanoğlu artık sanal dünyadan kopamaz hale gelmiştir (Topaktaş, 2021:36). Sanal dünya, yaşanan sanayi devrimi sonrası teknolojik gelişmelerin hız kesmeden gelişmesi sonucu dijital bir çağa geçmemize yol açan ve dijitalleşme sonucu ortaya çıkan ve fiziki dünyadan daha farklı olan bir dünyadır. Sanal dünyada fiziki dünyanın aksine duyular biraz daha geri planda kalmaktadır. Bu bağlamda fiziki dünyada herhangi bir nesneyi hem görüyor hem de dokunuyor ve aynı zamanda da hissediyoruz. Ancak sanal dünyada var olan nesneyi görebiliyor ona dokunabiliyor (sanal dünya şartlarında) fakat onu hissedemiyoruz. Bundandır ki sanal dünya hem soyut hem de somut bir dünyadır.

Bundan 10 sene önce günümüz şartlarındaki teknolojik gelişmeyi sadece hayal edebiliyorduk. Şöyle ki akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar gibi teknolojik araçların gelişimini düşündüğümüzde bu denli hızlı bir gelişim sadece düş olarak gelmekteydi. Ancak günümüzde teknolojik gelişmeler

öyle bir noktaya gelmiştir ki reel dünyadaki yaşantılar sanal dünyaya taşınmıştır. Örneğin, ses, görüntü vs. gibi iletişim araçları artık sanal dünya üzerinden hayata geçirilmektedir. Bu anlamda sanal dünya fiziki dünyanın bazen veremediklerini bizlere vermektedir. Bu hususta en basitinden bir alışveriş yaptığımızda fiziki dünyada mağaza mağaza gezerek bulamadığımız herhangi bir ürünü sanal dünyada filtreleme özelliği sayesinde tek bir dokunuşla bulabilmekteyiz. Bunun yanında yiyecek anlamında da markete çıkmadan internet üzerinden ihtiyaçlarımızı karşılayabiliriz. Veyahut herhangi bir banka işlemi olsun fatura ödeme olsun bunların hepsini fiziki dünyadaki aksine herhangi bir sıra beklemeksizin tek bir dokunuşla gerçekleştirebilmekteyiz.

Sanal dünyada fiziki dünyanın aksine herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Fiziki dünyada var olan imkânlar dâhilinde hareket etmekteyiz. Ve fiziki dünyanın bize sunmuş olduğu imkânlar neyse onlarla hareket etmek durumundayız. Ancak sanal dünyada kendi imkânlarımızı kendimiz yaratmaktayız. İhtiyaçlarımıza veyahut isteklerimize göre sanal dünyada hareket etmekteyiz. Bu durumu fiziki dünyada gerçekleştirmek biraz zor olmaktadır. Dolayısıyla sanal dünya internet tabanlı ve gerçek ötesi bir dünyadır. Bu dünyada kişi istekleri, ihtiyaçları ve kendi inisiyatifleri doğrultusunda hareket etmektedir. Sanal dünyadaki gelişmeler günümüzde çok fazla bir gelişim göstermiştir. Söz gelimi bu gelişim aracılığıyla fiziki dünyanın bize sunmadığı imkânları sanal dünya sunmaktadır. Durum böyle olunca insanlar yavaş yavaş fiziki dünyadan elini eteğini çekerek sanal dünyaya kaymaktadırlar.

3.3.4. Sanal Mekân

Sanal dünyada birden fazla sanal mekân bulunmaktadır. Sanal dünya sanal mekânlardan meydana gelmektedir. Bu anlamda sanal mekânlar sanal dünyanın temel yapı taşlarıdır (Delen, 2022:13). Sanal mekân, net bir tanımı olmamakla birlikte “sınırları olmayan, esnek bir yapıya sahip, hızlıca şekillenebilen, değişken bir yapıda ve de geleneksel mekândan farklı kendine özgü bir yapıdır” şeklinde tanımlanabilmektedir (Güngör, 2019: 101). Fiziksel mekân ve sanal mekân kavramlarına açıklık getirecek olursak; fiziksel mekân yaşamış olduğumuz somut mekân olup belirli bir takım sınırları bulunmaktadır. Buna karşın sanal mekân ise birden fazla olmakla birlikte fiziksel mekânın belirli olan sınırları dışında kalan ve sınırları zorlayan diyebileceğimiz mekândır. Söz konusu bu iki mekânın karşılaştırması Tablo 3’te yapılmıştır.

Tablo 3. Fiziksel Mekân ve Sanal Mekân Karşılaştırması (Ak, 2006:27)

FİZİKSEL MEKÂN	SANAL MEKÂN
Gerçek Mekân	Olası Mekân
Bedenin Mekânı	Zihnî Mekânı
Olay Mekânı	Düşünce Mekânı
Somut	Soyut
Fizik	Metafizik
Kalıcı	Geçici
Sınırlı	Sınırsız
Kesin, Basit, Değişmez	Belirsiz, Değişken, Akışkan
Gerçek Zaman	Sanal Zaman
Süreli Hareket	Anlık Hareket
Beden ve Zihin Hareketli	Zihin Hareketli, Beden Sabit
Sembol ve İşaretlere Bağımlı	Sembol ve İşaretlerden Bağımsız

Sanal kavramının somut olarak bir karşılığı yoktur. Bu anlamda gerçekliğin sanal olanın bir parçası haline gelmesi durumudur. Böylece teknolojik gelişmeler mekân olgusunun yeniden

şekillenmesine sebebiyet vermiştir. Teknolojik gelişmelerle yeniden şekillenen mekân, sanal ortamın doğmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla da sanal ortam bir tür mekânı temsil eder duruma gelmiştir. Söz konusu bu sanal mekânlara erişim günümüzde dijitalleşmenin getirmiş olduğu teknolojik aletler ile sağlanmaktadır (Topaktaş, 2021:38-39). Teknolojik araçları ile erişimi sağlanan sanal mekânlar karşımıza üç farklı boyutta çıkabilmektedir. Bunları; tek boyutlu sanal mekânlar olarak telefon; iki boyutlu sanal mekânlar olarak internet siteleri; üç boyutlu sanal mekânlar olarak ise online oyunlar ve sanal gerçeklik yaşanabilen alanlar olarak sıralayabiliriz (Göktepe, 2013:14).

Sanal mekânın kendisine has bir yapısı vardır. Sanal mekân birden fazla amaç doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu amaçlar kişiden kişiye değişkenlik göstermektedir. Değişkenlik gösteren söz konusu bu amaçlar arasında; bilgi edinme, iletişim, alışveriş, eğlence, oyun vb. gibi durumlar sayılabilir. Dolayısıyla sanal mekân fiziksel mekândan birçok yönüyle ayrılmakla birlikte fiziksel mekâna alternatifler sunmaktadır. Örneğin, herhangi bir fiziki mekâna girdiğimizde gerçekleştirebileceğimiz aktiviteleri gelişen teknoloji ile birlikte sanal mekânda da gerçekleştirebiliyoruz. Günümüzde insanlar neredeyse tüm ihtiyaçlarını (fizyolojik veyahut psikolojik) sanal mekânlarda karşılamaktadırlar. Sonuçta sanal mekânlar 21.yy'ın vazgeçilmez gerçek ötesi mekânları olmaktadır.

3.3.5.Sosyal Medya

Sosyal medya var olan medyayı klasik kalıbından çıkartarak başka bir boyuta getirmiştir. Sosyal medya 7'den 70'e toplumda bütün yaş gruplarına hitap etmektedir. Sosyal medya sunmuş olduğu uygulamalarıyla insanlara birçok olanak sunmaktadır (Mustafa, 2018:7). Bu anlamda sosyal medya var olmadan önce duygu, düşünce, haber veya gündem hakkındaki bilgiler kitle iletişim araçları aracılığıyla tek taraflı olarak insanlığa iletilmekteydi (Çalışkan ve Mencik, 2015:256). Ancak internet teknolojilerinin hızlı gelişimi ile hayatımızın merkezinde önemli bir rol almaya başlayan sosyal medya ile birlikte dijital ortamlarda çift yönlü ve karşılıklı bir iletişimden söz etmek mümkündür. Sosyal medya kavramı, sözcükler, sabit veya hareketli görüntüler ve seslerin yapımına, ortak bir şekilde inşa edilip yayılmasına imkân vererek teknolojiyi ve sosyal etkileşimi birleştiren internet ya da mobil temelli aygıtlar olarak tanımlanabilmektedir (Dabner, 2012: 69; Çalışkan ve Mencik, 2015:257). En genel ifade ile 'sosyal medya, ağ teknolojilerini kullanarak kullanıcıların etkileşimlerini sağlayan araç, hizmet ve uygulamaların tümü' olarak tanımlanabilir (Boyd, 2007; Şişman Eren, 2014: 231).

Teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının hızla gelişmesi beraberinde küreselleşme kavramını getirmektedir. Küreselleşme kavramı özellikle ağ toplumu çalışmaları ile bilinen ve yaşamış olduğumuz çağın ağ toplumu olduğunu ifade eden Manuel Castells'in çalışmalarında öne çıkmaktadır. Küreselleşme ile birlikte zaman ve mekân kavramı yeniden düzenlenmiştir (Özdemir, 2015: 128). Sosyal ağlarda yeniden düzenlenen bu kavramlar aslında sosyal medya üzerinden bireylerin zaman ve mekân sınırlaması olmadan sosyalleşebilmelerine imkân tanımaktadır. Bu anlamda günümüz toplumunda bir zamansızlaşma ve mekânsızlaşmadan bahsedilebilir. İnsanlar istedikleri her an tek bir dokunuşlar dünyanın diğer ucundaki bir diğer kişi ile iletişime geçebilmektedir. Burada herhangi bir zaman veya mekân kısıtlaması söz konusu olmamaktadır. Zaman ve mekân sınırlarının ortadan kalkması ise sonucunda küresel bir köy yaratmıştır diyebiliriz.

Sosyal medya bireylerarası iletişim ve etkileşimi online internet sitelerinde meydana geldiği sanal mekânlardır. Söz konusu bu mekânlar insanlar arası iletişimde ve etkileşimde kayda değer dönüşümler yarattığından ötürü bir hayli önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda teknolojik gelişmelerle

meydana gelen sosyal medya kişilerin istediklerini özgürce ifade edebilecekleri mekânlar haline gelmiştir (İsmayılzade, 2017:229). Sosyal medya, kullanıcıların ağ teknolojilerini kullanarak iletişim ve etkileşimini sağlayan bir araç ve aynı zamanda hizmet ve sunum veren platformların daha doğrusu uygulamaların tümünü temsil etmektedir. İnsanların ağlar üzerinden iletişim halinde olmaları, diyalog kurmaları, karşılıklı etkileşime geçmeleri sosyal medyayı oluşturur. Sosyal ağlar arasında; bloglar, mikro bloglar, anlık mesajlaşma programları, mesajlaşma programları, sohbet siteleri ve forumlar sayılabilir. Bu tür ağlar insanların iletişimlerini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla bu ağlar üzerinden paylaşılan bilgiler birden fazla kitleye hızlı ve kolayca ulaşmaktadır (Samur, 2020:438).

Sosyal medya bünyesinde birçok platform barındırmaktadır. Söz konusu bu platformlar internet tabanlı platformlardır. Tablo 4'te görüldüğü üzere ülkemizde sosyal medya platformlarının kullanıcı kitlesi bir hayli fazladır.

Tablo 4. Sosyal Medya Platformları Kullanıcı Oranları (URL-2)

SOSYAL MEDYA PLATFORMLARI	KULLANIM ORANLARI
Whatsapp	% 93,2
Instagram	% 92,5
Facebook	% 78,1
Twitter	% 69,6
Facebook Messenger	% 54,3
Telegram	% 53,7
Tiktok	% 47,6
Pinterest	% 40,7
Snapchat	% 37,2
Linkedin	% 28,2
Skype	% 26,2
Immessage	% 20,4
Discord	% 20,1
Tumbir	% 13,3
Reddit	% 11,1

Sosyal medya platformlarının bazı temel özellikleri ise aşağıda sıralandığı gibidir:

- Paylaşmanın temel alındığı ve herhangi bir mekân veya zaman kısıtlamasının olmadığı internet uygulamaları bütünüdür.
- Bireyler kendi fikir ve düşüncelerini dolayısıyla paylaşımlarını sosyal medya platformlarında veya bilgi iletişim araçlarında paylaşmaktadırlar.
- Bireyler diğer kişilerin paylaşımlarını, yapıp ettiklerini takip etme imkânına sahip olmaktadır.
- Kişi sosyal medya ağlarında, takip eden olabildiği gibi takip edilen de olabilmektedir.
- Sosyal medya platformlarının içeriği incelendiği zaman; resmi olmadıkları ve belirli bir süre sonra ise iletişim halinde olanlar arasında bir dedikodu zincirine dönüşebildiği saptanmıştır (Serin, 2019:5).

Tablo 4'te görüldüğü üzere sosyal medya platformları ülkemizde çok fazla ilgi görmekte ve kullanılmaktadır. İnsanlar kimi zaman boş vakitlerini sosyal medya platformlar aracılığı ile doldururken kimi zamanda zamanlarının çoğunu sosyal medya platformlarının akışkanlığına

kapılarak boşa harcamaktadırlar. Bu anlamda sosyal medya platformları insanlara sundukları göze hitap eden görünümleri ile bireyleri kendine çekmekte ve kendine hapsetmektedir. Sosyal medya platformları internet tabanlı web siteler aracılığı ile meydana gelmiştir. Bireyler sosyal medya aracılığı ile sosyal medya platformlarında birçok ihtiyaçlarını gidermektedirler. Bu ihtiyaçlar arasında; sosyalleşme, iletişim, alışveriş, bilgi edinme gibi durumlar sayılabilir. Sosyal medya platformları farklı profillerdeki kişilerin bir araya gelmesiyle farklı aktivitelerini paylaşmalarına ve bu sayede sosyalleşmelerine olanak sağlar. Gelişen teknolojiyle ve de enformasyon toplumuna geçişle beraber sosyal ağlar artık hayatın her alanında var olmuştur. Buna bir nevi ağ toplumuna bir geçiş olmuştur da denebilir. Bireyler ağlar üzerinden iletişime geçmekte ve ihtiyaçlarının büyük bir kısmını da ağlar yoluyla karşılamaktadırlar. Dolayısıyla sosyal medya günümüz toplumu için vazgeçilmez bir nimettir diyebiliriz.

4. ÇOCUK ve ÇOCUKLUK

4.1. Çocuk Kavramı

Çocuk, geçmişten günümüze kadar yaşamış olan aynı zamanda günümüzde varlığını devam ettiren ve gelecekte devam edecek olan tüm toplumlarda, gerek geniş ailelerde gerekse çekirdek ailelerde anne ve babadan sonra gelerek aileyi oluşturan bir birey olarak varlığını sürdürmüş ve de sürdürmeye devam edecektir. Bu anlamda toplumdan soyutlanamaz olan çocuk hakkında farklı çağlarda farklı toplumlarda ve de farklı disiplinlerde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Söz konusu bu ayrıma günümüz gelişmemiş, az gelişmiş, gelişmekte olan ve de gelişmiş olan toplumlarında da gidilmiştir. Bu anlamda toplumların sosyo ekonomik durumları çocuğun toplumda algılanışı üzerinde etkilidir. Az gelişmiş toplumlarda çocuk kavramı “ailenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilecek potansiyel işgücü, ailenin ilerleyen yaşlarında ise bir sosyal güvenlik aracı anlamına gelirken, gelişmiş-modern toplumlarda ise aileye aile olma duygusunu verip geleceğe hazırlanırken, çalışma hayatından uzak tutulan bir varlıktır” (Kulaksız, 2014: 97). Çocukluk kavramının farklı çağlarda farklı toplumlarda farklı anlamlar yüklenmesinden dolayı çocukluk kavramını, bir toplumsal kavram olarak ele alabilir ve diğer toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlerle göreceli olarak anlamlandırıldığı sonucunu çıkartabiliriz (Tan, 2019:71).

Çocuk ve çocukluk kavramlarının daha net bir şekilde anlaşılması açısından öncelikle bu iki kavramın tanımlanması yapılmalıdır. Ancak bir bütün olarak çocuk kavramının tanımlanması yapılırken nesnel bir tanımlamaya gidilmesi açısından birtakım güçlükler ortaya çıkmaktadır. Genel olarak çocuk kavramının açıklanmasında yaş kriterine gidilse de tüm toplumlarda belirli bir yaş kriterinin kabul görmesi açısından ayrılıklar yaşanabilmektedir. Örneğin bir toplumda 16 veya 17 yaşlarındaki bir birey çocuk olarak tanımlanırken aynı çağda yaşayan bir başka topluma göre bu yaştaki bireyler çocukluktan ziyade genç olarak tanımlanabilmektedir. Çocuk “herhangi bir toplumda ekonomik ve hukuki açıdan yetişkinler ile aynı şartlara sahip olmayan birey” olarak tanımlanmaktadır (Gökçearslan, t.y.: 3-5). Bir diğer deyişle “Çocuk henüz bedensel, ruhsal ve sosyal yönden erginliğe ve olgunluğa ulaşmamış bireydir” (Karadoğan, 2019:196). Çocukluk kavramını getirilen daha genel, kabul görür ve yasal olarak nitelendirilecek bir tanıma değinecek olursak, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 1. Maddesine baktığımızda “erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır” (Alankuş, 2007:97). Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde çocuk: “bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; yavru, bala, uşak, velet” olarak karşılık bulmaktadır (TDK, 2022). Çocukluk kavramı ise “insan ömrünün ilk evrelerine tekabül eden ve çocuğun tek başına yaşayabilecek imkân ve şartlara sahip olmadığı maddi ve manevi açıdan içerisine doğmuş olduğu aileye bağımlı olduğu” evre olarak tanımlanabilir (Gökçearslan, t.y.: 3). Daha geniş bir tanımlama ile çocukluk bireyin fiziki olarak gelişim gösterdiği, bilişsel olarak geliştiği, dünyanın kendisi için bir deney laboratuvarı olduğu ve öğrenmenin ise oyunlar aracılığı ile meydana geldiği bir dönemdir (Akbaş ve Dursun, 2020:2250). Dolayısıyla çocuk kavramı bir bireyi ifade etmek için kullanılır iken çocukluk ise söz konusu bu bireyin içerisinde olduğu evre için kullanılmaktadır.

İnsanoğlu yaşamını devam ettirebilmek adına temel ihtiyaçlarının bir başkası tarafından karşılanması açısından ikinci veya üçüncü bireylere en çok insanlığın ilk evresi olan bebeklik döneminde ihtiyaç duysa da bebeklikten sonra gelen çocukluk çağında da belirli bir döneme kadar insanlar aynı şekilde maddi ve manevi açıdan diğer kişilerin desteğine ihtiyaç duyarlar. Postman’ın vurguladığı üzere çocuk kelimesi “özel bakım ve koruma biçimleri gerektiren yedi ve on yedi yaş

arası dönem’’ için kullanılmaktadır (Postman, 1995:7). Böylelikle çocuk kavramına atfedilen anlam genel olarak yaş kriteri bağlamında 18 yaşın altındaki kişiler olup yaş kriteri dışında ise çocuk kavramı erginliğe erişmemiş ve yetişkin olmayan bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Çocukluk çağı ise çocuk olarak tanımlanan kişinin yetişkinlik çağına geçmeden önce ve bebeklik döneminden sonraki evre olarak; bebeklik ve yetişkinlik arasındaki dönem olarak tanımlanabilir.

Dolayısıyla çocuk kavramının gerek tanımlanışı üzerine gerekse de farklı toplumlarda farklı biçimlerde algılanışı üzerine ayrımlara gidilmiştir. Böylece öncelikle çalışmanın bu kısmında çocuk kavramının çeşitli tanımlamalarına değinildikten sonra araştırmanın üçüncü bölümünün bir diğer alt başlığı olan tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluğun tanımlamalarının yanında ilk insandan günümüz toplumuna dek çocukluğun toplumlar içerisindeki konumlanmasına değinilmiştir.

4.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk

Öncelikle tarihsel süreç içerisinde çocuk kavramının anlaşılması ve çocukluğun çağlar boyunca toplumda nasıl yer edindiği ve bu yer edinmede etkili olan faktörlerin neler olduğunu anlamak adını çocukluğun olmadığı ve daha sonra var olmaya başladığı dönemlerin genel yapısı ve çocukluğun söz konusu bu çağlardaki yerine değinmek gerekiyor. Bekir Onur’un da değindiği üzere ‘‘çocuk veyahut çocukluk sözcükleri doğal bir gerçeklik değil, toplumsal- kültürel bir yaratıdır ve tarih içerisinde gelişmiştir’’ (Onur, 1994; Özcan, 2017:93). Tarihsel süreç içerisinde gelişen çocukluk Franklin’in deyişiyle ‘‘tarihsel olarak değişen kültürel bir yapıdır’’ (Franklin, 1993:22). Bu kültürel yapı da toplum içinde şekillenmektedir. Dolayısıyla Cunningham’ın ifade ettiği gibi çocukluk toplumdan soyut bir biçimde ele alınamaz (Onur, 2007:19). Sonuçta Tarihsel süreç içerisinde çocukluk serüveni çocukluğun tam anlamıyla kavranması açısından bir hayli önemlidir.

4.2.1.Tarih Öncesi Dönemde Çocuk

İlkel dönemde insanoğlu göçebe bir hayat sürdürmekte, yaşamını idame ettirmek için doğa ile mücadele etmekteydi. Dolayısıyla söz konusu bu toplumlarda yeni doğan her birey yaşama tutunabilmenin bir ön koşulu olarak görülmekteydi. İnsanoğlunun yaşam mücadelesi, yeme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için vahşi doğadaki hayvanlar ve de kötü hava şartlarına karşı direnmede bir zorunluluk haline gelmiştir. Ancak insanlar doğa ile bu zorlu mücadelesinde çocuklarını doğru bir şekilde koruyamamışlardır. Daha sonradan anlaşıldı ki ilkel topluluklar kendilerinin koymuş oldukları kurallar bağlamında güçsüz ve savunmasız çocuklarını ve bebeklerini vahşi yaşamdaki hayvanların ve doğanın insafına terk etmişlerdir (Marlow, 1997:3; Karadoğan, 2019:197). Çocuklar kimi zaman doğanın insafına terk edilirken kimi zamanda gözden çıkarılarak diri diri gömülmüşlerdir. Özellikle kız çocuklarının ilkel toplumlarda aktif olarak aldığı toplumsal rolünün erkek çocuğa göre daha pasif kalmasından dolayı babalar kız çocuklarını diri bir şekilde gömmekteydiler. Örneğin İslam tarihine baktığımızda İslamiyet gelmeden önceki cahiliye döneminde kız çocukları utanç kaynağı olarak görülmekte, erkek çocukları kız çocuklarından daha üstün görülmekteydi. Zorlu yaşam şartlarında kız çocuklarının mücadele vermede yetersiz görülmesi yine aynı şekilde kız-erkek çocuk kıyaslanmasında kız çocuklarının dezavantaj olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. Cahiliye döneminde özellikle kız çocuklarına değer verilmemesi beraberinde kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesine de rastlanmaktadır. Kız çocuklarına yönelik değersizlik durumu toplumdan topluma, kültürden kültüre ve de coğrafyadan coğrafyaya farklılık göstermektedir. Örneğin günümüz toplumunda dahi gelişmiş ve de gelişmemiş toplumlarda bu durum göze çarpmaktadır. Kendi ülkemizden yola çıkacak olursak keza aynı şekilde bölgeden

bölgeye kız çocuğuna verilen değer farklılık göstermektedir. Bu durum özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gerek eğitim konusunda gerek kendi fikirlerini özgürce ifade etmek konusunda bariz bir şekilde göze çarpmaktadır (Yılmaz, 2017:174-175).

Dolayısıyla tarih öncesi eski çağlarda çocuklara, yetişkinlere kıyasla daha az veya hiç değer verilmediği özellikle cahiliye döneminde Arap Yarımadası'nda görülmesinin yanında diğer birçok ülkede de eski dönemlerde yine aynı şekilde çocuklara değer verilmemiştir. Hatta çocuklar herhangi bir nesne, alınıp satılan bir mal olarak görülüp kimi zaman kurban edilirken kimi zamanda köle olarak satılmaktadır. Örneğin, Çin, Hindistan, Meksika, Peru gibi ülkelerde çocuklar nehre atılmakta ve bu çocukların güçlü iseler yaşamayı hak ettikleri ya da su üzerinde kalmayı başaramazlarsa ölümü hak ettiklerini düşünmekteydiler. Roma'da da benzer şekilde çocukların babalarının çocukları üzerinde öldürme, satma, çocukları terk etmelerine kanun tarafından izin verilmekte ya da eğer çocuğun bir engeli yok, sağlam ve de çalışabilecek durumda ise çocuğun yaşamayı hak ettiğine karar kılınılmaktaydı (Çelik ve Hocaoglu, 2018: 697).

Eski çağlarda genel olarak çocuklara bir birey olarak değer verilmemekle birlikte çocukluk çağı ise yetişkinler tarafından göz ardı edilmekteydi. Çocuğun çocuk olarak bir birey olması eski çağlardan sonraki dönemlere denk gelmektedir. Ve bu durumda Postman'a göre yedi ila on yedi yaş arasında bir çocukluk tanımlanmasına gidildiğinde çocukların dört yüzyıldır var olduklarından söz edilebilir (Postman, 1995:7). Postman'ın bu sözünü destekler nitelikte çocuk tarihi konusundaki çalışmaların bilinen en ünlü yazarı Fransız yazar Aries ise 1962'de yayımladığı *Centuries of Childhood* yapıtında çocukluğun icadına şu şekilde değinmektedir; yaklaşık on ikinci yüzyıla kadar ortaçağ sanatı çocukluğu bilmiyordu ya da onu resmetmeye çalışmıyordu. Ancak ortaçağ dünyasında çocukluk kavramına yer verilmemesi ihtimali daha ağır basmaktadır. Buna en iyi örnek İncil'de İsa'nın etrafında gruplanmış olan sekiz adamın çocukluk özelliklerinden yoksun olmaları verilebilir. Bunun gibi on birinci ve on ikinci yüzyıl sanat anlayışlarında çocukluk özelliklerinden uzak çocuk minyatürleri bulunmaktaydı. On üçüncü yüzyıla gelindiğinde ise modern çocukluğa daha yakın birkaç çocuk tipine rastlamak mümkündür. On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarında ise on üçüncü yüzyılda resmedilen bebek İsa minyatür resim tipleri daha da gelişmiştir. On dördüncü yüzyılı ayırıcı kılan ise kutsal çocuk temasıdır. On altıncı yüzyıla gelindiğinde ise nihayet çocukluk kavramı ortaya çıkmıştır (Aries, 1962:33-37). Bu bağlamda çocuk kavramının çok eski olmadığı ve çocuğa çocuk olarak bakılmasının eski çağlardan çok sonrasına on altıncı yüzyıla tekabül ettiği sonucuna varabiliriz.

4.2.2.Antik Çağ'da Çocuk

Antik Çağ âdeta yetişkinlere ait bir dünyaydı. Bu dönemde çocuklar diğer bireyleri ilgilendirmiyordu. Sadece erken yaşta gelişim göstermiş ve olgun düşüncelere sahip mükemmel çocuklar onları ilgilendiriyordu (Karakuş Öztürk, 2017:256-257). Dolayısıyla Antik dönemde çocuklarla ilgili tutumlar hakkında çok az şey bilinmektedir. Eski Yunanlıların her şey için kullanmış oldukları bir sözcük aynı zamanda çocuk sözcüğünü de içermektedir. Bunun yanında çocuk ve genç için kullandıkları kavramlarda belirsizdir. Bu belirsizlik kullanılan sözcüklerin bebeklik çağı ile ihtiyarlık dönemi arasındaki tüm dönemleri kapsamasından gelmektedir. Bununla birlikte Eski Yunan Dönemi'nden günümüze kadar gelen heykeller içerisinde herhangi bir çocuk heykeline rastlanmaması çocuk kavramının Antik Yunan'da olmayışını kanıtlar niteliktedir. Eski Yunanlılar da çocuğun fıtratı hakkında günümüz kadar açık bir şekilde anlamlandırılmalara gidilmese de söz konusu dönemde eğitime ayrı bir önem verilmekteydi. Okul onlar için önemliydi ve Atinalılara göre

medeni bir insan boş zamanlarını düşünerek ve öğrenerek geçirirdi. Dolayısıyla Atinalılar Yunan geleneklerini tüm toplumlara tanıtmak amacı ile dünyanın birçok yerinde okul kurmuşlardır (Postman, 1995:16-18). Eğitim, Antik Yunan'da çocuk kavramına bakış açısından etkili bir faktördür. Antik Yunan'da çocuk bir yetişken olduğu zaman sosyal hayatta bir etkiye sahip olduğundan dolayı esas olarak çocuğun eğitime değeri verilmekteydi (Aybar, 2022:467).

Özellikle ataerkil toplumlarda görülen babanın hâkim rol aldığı gibi Antik Yunan'da da baba rolünün önemli bir yeri vardır ve baba çocuk üzerinde mutlak bir hâkimiyete sahiptir (Sağlam ve Aral, 2016:47). Çocuk doğduğu zaman baba, eğer çocuğu kabul etmezse; örneğin çocuğun cinsiyetine bağlı isteksizlik veya engelli oluşuna bağlı isteksizlik talepleriyle birlikte çocuğu terk etme hakkına sahipti (Erdemir ve Erdemir, 2012:645). Babaya bu denli büyük hakların verilmesi Antik Yunan'da babanın etkin ve baskın rolünün kanıtıdır. Baba rolü Antik Yunan eğitiminde de kendini göstermektedir. Çocuğun eğitim alıp almayacağı konusuna da yine baba kara vermektedir. Antik Yunan'da cahiliye dönemi ile benzer nitelikte kız-erkek çocuk ayırımına gidilmiş ve eğitim konusunda özellikle erkek çocuklarına imtiyazlar tanınmıştır. Bunun yanında ailelerin ekonomik düzeyi de yine çocukların eğitim seviyesinde etkili olmaktaydı. Soylu ve varlıklı ailelerde çocuklar eğitimden geri kalmazken; tabi bu ailelerde de yine erkek çocuğun eğitimi daha üst seviyede tutulmaktaydı, kız çocukları sadece basit düzeyde okuma ve yazma öğrenebilmekteydi, yoksul ailelerde ise çocuklar eğitim haklarından mahrum kalmaktaydılar (Erdemir ve Erdemir, 2012: 646-648).

Antik Çağ Yunan Devleti'nde olduğu gibi Antik Çağ Roma'sında da çocuğun varlığı ve hakları yine ailenin denetimine bırakılmıştır. Ataerkil aile Romalılarda da görülmekte ve aile reisi olan baba ailede karar verici olarak aktif rol almaktadır. Atinalılarda olduğu gibi Roma'da da çocuğun eğitime önem verilmekteydi. Roma'da aile kavramı çok önemli bir kavram olmasından dolayı çocukta Romalılar için önem arz etmekteydi. Bu anlamda çocuğu olmayan aileler çocuk evlat edinme hakkına sahipti. Ancak evlat edinilen çocuğun yabancı veya aynı aileden evlat edinmesi hususunu da ayrıca dikkat edilmekteydi. (Erdemir ve Erdemir, 2012: 649). Roma'da çocuk evlat edinmenin önemli olmasının bir diğer nedeni ise Roma'daki çocukların üçte birinin yaklaşık 10 yaşlarında vefat etmesi durumuydu. Çocukların ömrü kısa olmakta ve genelde yaş ortalaması erkelerde 22 iken kadınlarda bu ortalama 21 yaşıdır. Dolayısıyla da miras, evlat edinilen çocuklara da pay edilmesiyle birlikte evlat edinme Roma'da hukuki bir yapıya dönüşmüştür (Bıçakcı, 2016:593).

Görüldüğü üzere Antik Roma ve Antik Yunan dönemlerinde çocuğun toplumda konumlanışı üzere eğitim konusunda ve aile yapısında benzerlikler göze çarpmaktadır. Antik Çağ İran toplumunda çocuk kavramına ve de toplumda çocuğun nasıl yer edindiğine bakacak olursak; İranlılar da genel olarak çocuk sayısı bir güç olarak görülmekteydi. İranlılar çocuk sayısının bir güç ve kuvvet sayılmalarından dolayı en çok çocuk sahibi olanlara her yıl kral tarafından hediyeler dağıtırdı. Antik İran'da da diğer antik toplumlarda olduğu gibi çocuk eğitime önem verilmekte ve okçuluk, at binme ve doğru söylemek gibi üç erdemi beş ila yirmi yaşlar arasında öğretmeyi amaçlarlardı. İran toplumunda da ataerkil bir aile yapısı görülmektedir (Erdemir ve Erdemir, 2012:650-651). Antik Mısır'da çocuğa atfedilen anlam ve çocuğa yaklaşma biçimi Antik Çağ'daki diğer toplumlardan farklılık göstermektedir. Bu anlamda eğitim konusunda genel anlamda çocuklara aile büyüklerine karşı saygılı olmaları ve yaşlanınca onlara bakma konusunda sürekli öğütler verilmekteydi. Ayrıışan diğer bir husus ise Mısır döneminde çocukların erken yaşta tahta geçirilmiş olmalarıdır. Mısır'da erkek çocuklarına yönetim açısından önem verilmesinin yanında diğer Antik Çağ toplumlarında farklı olarak kız çocuklarına da soylarının devamının getirmelerinden dolayı değeri verilmekteydi.

Aynı zamanda Mısırlılarda çocuklar kişilerin kendi çıkarları uğruna da kullanılmaktaydı. Bu durum özellikle tahtta kalma ve toplumu yönetme konusunda ortaya çıkmaktadır (Erdemir ve Erdemir, 2012:652-657).

Sonuçta toplumsal bir kavram olarak çocuk kavramının ve çocukluk çağının Antik Çağ'da aynı dönemde aynı zamanlarda yaşamış olan farklı toplumlar açısından farklı şekillerde algılanışı ve toplumda konumlanışı üzerine ayrımlara gidilmesi çocukluğun tanımlamalarının ve toplumdaki yerinin göreceli olduğunu göstermektedir. Eski Yunan Dönemi'ne ait olan kesin bir çocuk kavramı yoktur.

4.2.3. Orta Çağ'da Çocuk

Tarihin karanlık dönemi olan Orta Çağ döneminde yetersiz koşullardan dolayı insan ömrü kısadır. Ve özellikle çocukların erken yaşta vefat etme durumları modern standartlara göre bir hayli fazlaydı. Çocukların %25'i ilk yıllarında, %12,5'i 1 ila 4 yaşları arasında ve %6'sı 5 ila 9 yaş arasında hayatlarını kaybetmiştir (Orme, 2005:1). Çocuk ölümlerinin fazla olmasının yanında doğurganlık oranları da fazlaydı. Orta Çağ'daki yaygın görüşe göre çocuk sahibi olan ailelerin en fazla 2 ya da 3 çocuğunun yaşayabileceği yargısı yaygın olduğundan dolayı çok çocuk sahibi olma fikri oldukça kabul gören bir görüştü (Postman, 1995:31). Dolayısıyla sağlıklı bir kadın 18 ayda bir gebe kalmakta ve gebe bir kadının sütü çocuk açısından zararlı olabileceği ve bunun yanında çocuğun ilk dönemlerinde hayvan sütünün de tehlikeli olabileceği düşüncesi ile çocuklar sütannelere verilmekteydi. Bu anlamda Orta Çağ'da sütanne kavramı gelişmiş ve gerek soylu gerek yoksul aileler çocuklarını sütannelere vermekteydiler. Ancak ölüm oranlarının fazla olduğu bu dönemde sütanne sayısının beslenmesi gereken bebek sayısından daha fazla olduğu göze çarpmaktadır (Genç, 2016:245). Karadoğan'ın değindiği üzere Orta Çağ Avrupa'sında çocuk sahibi olmanın avantajları ve dezavantajları vardır. Bu bağlamda çocuk ölümlerinin fazla olması bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır (Karadoğan, 2019:202).

Orta Çağ dönemi çocukluk çalışmalarında en fazla üzerinde durulan çağdır. Bunun temel nedeni ise Ortaçağ'da genel kabul görür bir çocukluk anlayışının olmamasından doğan yargılardır (Gökçearslan, t.y.: 12). Orta Çağ'da özellikle Hristiyan din adamları ve düşünürler tarafından çocuklar günahkâr olarak kabul edilmekte ve bu sebeple de hor görülmüşlerdir. Bu günahlardan arınmak için ise arınma/temizlenmeye gidilmiştir. Ve yine bu dönemde sevgi ve şefkat duygusundan yoksun olan çocuklar ayak bağı olan ve yarar sağlamayan bireyler olarak görülmekte ve çocuklara mal, eşya, yük veya taşınabilir bir mülk muamelesi yapılmaktaydı (Toran, 2012: 2-3). Gander ve Gardiner'in deyimiyle Orta Çağ dünyasında ayrı bir çocukluk dönemi söz konusu olmamakla birlikte çocuklar yetişkin dünyasına girene kadar; bu süre takriben beş ile yedi yaşlarına tekabül etmekteydi, bebek olarak kabul edilmekteydi (Gander ve Gardiner, 2004:30). Çocuklar ancak yedi yaşında olduğu zaman kendini doğru bir şekilde ifade edebilmekte, konuşabilmekte ve yetişkinlerin dünyasını ve de yetişkinleri anlamaya başlamaktaydı. Bu sebepten dolayı da Orta Çağ'da çocukluk yedi yaşında biterdi (Postman, 1995:26). Daha sonra yetişkinlik çağına geçilerek yedi yaştan itibaren bu bireylere birer yetişkin muamelesi yapılmaktaydı. Birer yetişkin muamelesi gören çocuklar Orta Çağ sanat dünyasına da yansımıştır.

Orta Çağ'da çocukluk fikrinin gelişmediğini ileri süren Aries'e göre bunun kanıtı olarak Orta Çağ toplumundaki minyatür resimlerinde çocuklarında yetişkinler gibi resmedildiği Fotoğraf 1'de görülmektedir (Aries, 1962:33).

Fotoğraf 1. Orta Çağ'da Çocuk Minyatürü (Köçer, 2023)

Yetişkinler gibi resmedilen çocuklar aynı zamanda küçük yetişkinler olarak görülerek birçok açıdan yetişkinlerle aynı şartlara sahiptiler. Bu anlamda gerek giyim konusunda gerekse beslenme konusunda çocuklar, yetişkinler gibi giyinmekte ve onlar gibi beslenmekteydi. Çocuklar kundaktan çıkar çıkmaz kendi toplumsal sınıflarının yetişkinleri gibi giydirilirdi (Postman, 1995:32). Bu dönemde içki içmek oldukça yaygındı. Ancak çocuklar yemek yedikten sonra tam olarak doydukları zaman onlara 2 ya da 3 kadeh içmeleri için müsaade edilirdi (Genç, 2016: 257).

Tarihte cinsiyetçi ayrıma dayanan birçok eşitsizlik vardır. Tıpkı Antik Çağ'da olduğu gibi Orta Çağ'da da kız ve erkek çocuklarına tanınan imkânlar eşit değildi. Bu anlamda kız çocuklarının doğumu hayal kırıklığı ile karşılanırken erkek çocuklarının doğumu ise sevinçle karşılanmaktaydı. Orta Çağ toplumunda kız çocukları evlenip yanlarında çeyiz götürecekleri ve erken yaşta gelin giderek başka ailelere katkı sağladıkları için onlara harcanan maddi ve manevi şeyler birer kayıp olarak görülmüştür. Aksine erkek çocuklara evde kalıp çalışarak ailelerine ekonomik açıdan katkı sağladıkları ve ailelerinin soylarını devam ettirecekleri için daha ayrıcalıklı olarak görülmekteydi (Özcan: 2017:98). Kız çocukları genel olarak yemek ve temizlik yapmanın yanında gerek küçük ve büyük hayvan bakımı gerekse bahçe işleri, yün eğirme ve hazırlama, iplik yapmak için keten eğirme gibi daha işlevsel işlerde yapmaktaydı. Ancak aristokrat ailelere mensup kız çocukları için ise fiziksel işler daha az öneme sahip ve iğne işi gibi çeşitli sosyal incelikler daha ağır basmaktaydı. Erkek çocukları ise yine sosyoekonomik faktörlerin belirleyiciliği açısından; köyde doğan yoksul ailelere mensup erkek çocuklar bahçe ve tarla işleri ile meşgul olurken aristokrat ailelerdeki erkek çocuklar genelde şövalye olarak yetiştirilmekteydi (Genç, 2016: 246-247).

Eğitim alanında da yine cinsiyetçilik söz konusu olmakla birlikte erkek ağırlıklı bir eğitim vardı. Kız çocukları dönemin daha sonralarında az da olsa eğitime dâhil edilmeye başlanmıştır. Bunun yanında sosyoekonomik açıdan her birey eşit haklara sahip olmadığından dolayı Orta Çağ'daki çocukların çok az bir kısmı eğitim alabilmiştir (Genç, 2016: 250). Orta Çağ'da yedi yaşında

yetişkinliğe adım atan çocuklar eğer eğitim alma olanağına sahip ise ancak on yaşında okula gidebilirdi (Postman, 1995:27). On yaşında okula gidebilen çocuklar günümüz toplumu koşullarında çocuk sayılacak yaşta evlendiriliyordu. Üst sınıf ailelerde kız çocukları on iki yaşın altında iken on dört yaş altındaki erkek çocukları ile aileleri tarafından evlendiriliyordu (Ertürk ve Yıldırım, 2023:7616).

Dolayısıyla Orta Çağ toplumunda genel geçer bir okuryazarlık oranından söz edilemez. Orta Çağ'da çocukluk fikrinin olmayışını toplumsal okuryazarlık ile açıklayan Postman'a göre okuryazar olan bir dünyada çocuklar yetişkin olmalıdırlar. Ancak okuryazar olmayan karanlık Orta Çağ döneminde çocukluk ve yetişkinlik ayrımı yapılmasının da bir anlamı kalmamaktadır (Postman, 1995:26). Bu bağlamda Ortaçağ toplumunda çocuk gelişiminde tam anlamıyla bir öğrenim görme anlayışı yoktu. Postman aynı zamanda sözel bir kültürün var olduğu Ortaçağ'da ayıp diye bir kavramın olmayışına değinmiştir. Bu anlamda çocuklara çocuk gibi davranılmaz ve yetişkinler çocukların yanında çok serbest hareket ederlerdi (Postman, 1995:28). Sonuçta Orta Çağ'da okuryazarlığın, eğitim anlayışının ve ayıp fikrinin olmaması çocukluk kavramının oluşmadığının göstergeleridir (Postman, 1995:28). Sonuç olarak Postman'ın vurguladığı üzere; okuryazarlığın olmayışı, eğitim fikrinden yoksunluğun varlığı ve de modern anlamda bir ayıp düşüncesinin eksikliği Orta Çağ toplumunda çocukluk fikrinin gelişmediğinin göstergeleridir. Bunun yanında Aries'in minyatür resimlerinden yola çıkarak yetişkin gibi resmedilen ve yetişkin gibi giydirilen çocuk minyatürlerin varlığı da yine Orta Çağ'da çocukluk diye bir dönemin olmadığını kanıtlar. Bu bağlamda Orta Çağ'da da modern anlamda bir çocukluk fikrinden söz edilemez.

4.2.4. 16. ve 17. Yüzyıldan Modern Çağ'a Çocukluk (Çocukluğun Keşfi)

Çocukluk fikrinin oluşması yetişkinler dünyasında bir değişimin sonucunda oluşmuştur. Postman'a göre bu değişim 15. Yüzyılın ortalarında matbaanın bulunması ile ortaya çıkmıştır (Postman, 1995:33). Matbaanın yanı sıra Orta Çağ'da baskın olan skolastik kilise düşüncesinin hafiflemeye başlaması ancak 16. ve 17. yüzyıllarında mümkün olmuştur. Ve daha özgür bir düşünce sisteminin gelişmesi beraberinde yeni çocukluk algısının oluşmasında etkili olmuştur. Bu düşünce sisteminin gelişmesi ise Reform ve Rönesans hareketleri ile Aydınlanma Çağı'na geçişle birlikte sağlam bir zemine oturmuştur (Dede, 2021:44). Çocukluk fikri Rönesans'ın büyük buluşlarından biridir ve belki de en insani olan buluştur (Postman, 1995:8). Modern çocukluk anlayışının gelişmesinde toplumsal hareketlerin yanında belli başlı düşünürlerin de etkisi olmuştur. Bu düşünürler arasında özellikle Aydınlanma Çağı'nda etkisi olan Hristiyan felsefesine karşı çıkan J. Locke ve J.J. Rousseau önemli roller üstlenmişlerdir (Dede, 2021:44). Yeni bir yetişkinlik tanımının oluşması matbaanın icadı ile mümkün olmuştur. Bu yeni yetişkinlik ise çocukları dışlamıştır. Dolayısıyla yetişkinlik dünyasından kovulan çocuklar yeni bir dünyaya ihtiyaç duymuşlardır. Ve oluşan bu yeni dünya da çocukluk dünyası olarak adlandırılmıştır (Postman, 1995:33).

Yeni çocukluk dünyası 16. ve 17. yüzyıllardan sonra benimsenmeye başlanmıştır. Postman'ın aktardığına göre çocukluğun başlangıç dönemlerini ele alan J. H. Plumb'a göre "çocuk giderek artan bir biçimde bir saygı nesnesi, yetişkinlik dünyasından ayırılıp korunmayı gerektiren ve ayrı bir doğası olan özel bir varlık olmaya başlamıştır" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu ayırılmanın nedeni ise yaşamış oldukları kültürel toplumlarda nasıl okuyup yazacakları ve yazılı kültürün ne türden bireyler gerektirdiğini öğrenmeleri önem göstermeye başlamasıdır. Özellikle 16. ve 17. yüzyılda yükselen okul sayıları okuma ve yazmanın gelişmeye başladığının kanıtlarıdır. Söz konusu bu okulların yetişkinlerin okuma ve yazma için hazırlanmasına yönelik olarak

tasarlanmasından dolayı çocuklar artık minyatür yetişkinler olmaktan çıkmış ve biçimlenmemiş yetişkinler olarak görülmeye başlanmışlardır. Dolayısıyla okul, çocuğun özel doğasıyla özdeşleştirilmişti (Postman, 1995:53-58). Bu anlamda çocukluğun ortaya çıkışının okuma yazmanın yavaştan yaygınlaşmaya başladığı 16. Yüzyıla tekabül ettiğini söylemek yanlış olmaz. Böylece bebeklik çağı konuşma ediminin kazanılmasıyla sonra eriyor ve çocukluk çağı da okumanın öğrenilmesiyle birlikte başlıyordu (Postman, 1995:59).

Çocuk kavramının olmadığı, çocukluğun hiç tanınmadığı bir dönemden, hukuksal, toplumsal ve eğitsel kurumlar içinde korunmaya alınan çocukluk kavramına ve de çocukluğun olduğu bir döneme geçmek tam dört asır sürmüştür. Çocuğun ayrı bir birey olarak, çocukluğun da ayrı bir dönem olarak algılanmasına belirli bir takım olaylar yol açmıştır. Bunlar tarımdan sanayiye geçmek, orta sınıfın gelişmesi, aile yapısı ve rolünün gelişmesi, çocuk ölümlerinin azalmaya başlaması ve aile içerisindeki duygusal bağın önem kazanması olarak sıralanabilir (Salim, 2011:6). Çocukluk kavramının gelişmesi özellikle tarım toplumlarından sanayi toplumuna geçişine tekabül etmektedir. Bunun yanı sıra çocukluğun ortaya çıkmasında ve değer kazanmasında bir diğer önemli olay da küreselleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi toplumuna geçiş 18. ve 19. yüzyıllarda ilk olarak Batı’da başlamış ve oradan tüm dünyaya yayılmıştır. Yayılan bu modern çocukluk anlayışının üç temel özelliği mevcuttur. Söz konusu bu üç temel özellik ise şu şekilde sıralanabilir:

- Birincisi, çocukların işten okula gönderilmesidir.
- İkincisi, aile kurumunda daha önce görülmemiş düşük bir düzeyde sınırlama kararlarıdır.
- Üçüncüsü ise modern çağ öncesine kıyasla bebek ölüm oranlarında düşüş yaşanmıştır.

Bu üç temel özelliğe ek olarak; önceki toplumlarda devlet ve çocuklar arasında çok az bir bağ var iken ulus devlet ile bu bağ güçlenmeye başlamıştır (Mahdiyev, 2020:31). Yükselen ulus devletler, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, Reform hareketleri, Rönesans ve Fransız devrimleri gibi büyük çaptaki olaylar, kentleşme, okullaşmanın yaygınlık kazanmaya başlaması, çocuk ölüm oranlarının azalmaya başlaması ve duygusal anlamda çocuk ve aile arasında bağ kurulmaya başlanması gibi olaylar bağlamında çocuk yetişkinlerden ayrı bir birey olarak ve çocuklukta yetişkinlik döneminden önce gelen ayrı bir çağ olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak sanayileşme ile birlikte artan fabrikalaşma aynı zamanda beraberinde çocuk işçiliğini de getirmiştir. Daha önceleri tarlalarda ve ev işlerinde çalıştırılan çocuklar fabrikalarda ucuz işçi olarak görülmüş ve uzun saatler ucuza çalıştırılmaya başlanmıştır (Toran, 2012:3). Avrupa Ülkelerinde 6-12 yaş aralığındaki çocuklar günde 12 saatten fazla çalıştırılmaktaydı (Erkut, Balcı vd., 2017:23). Bu durum günümüz gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerinde hala devam etmektedir ve çocuklar işgücünün üretici ucuz “küçük yetişkini” olarak çalışmaktadır (Morrison, 2004; Toran, 2012:4). Özellikle yoksul ailelerde daha fazla görülen çocuk işçiliği çocukluğun ortaya çıktığı ilk zamanlarda sınıf ayrımcılığının varlığını göstermektedir. Çocuklar için gerçekleşmiş olan yeniliklerden daha çok zengin ve soylu çocuklarının yararına olmuştur. Bunlar gerek sağlık alanında olsun gerek eğitim alanında ve gerekse çevre tarafından değer verilme hususunda olsun zengin ve yoksul aile çocuklarına eşit fırsatlar sunulmamaktaydı (Gökçearslan, t.y.: 16). Dolayısıyla erken modern dönemde çocukluk var olmuş ancak bu var olmada belli başlı fırsat eşitsizlikleri de olmuştur.

Orta Çağ’da hor görülen, itilip kakılan ve değer verilmeyen çocuklar ancak modern toplumda Jenks’in de değindiği üzere değer verilmeye başlanmıştır. Jenks ‘‘Apollonian’’ çocuk imgesini üretmiş ve bu bağlamda da modernlik iddiasını çocukluğa yönelik masumiyet üzerine kurmuştur. Buna göre çocukluk güzelliğin kaynağı olarak sergilenmeye başlanmış ve masumiyetin başlıca taşıyıcısı olarak görülmüştür. Bu yeni çocuk imgesi, çocuğun masumiyetini, kırılganlığını,

güçsüzlüğünü ve savunmasızlığını ön plana çıkartarak modern öncesi dönemde çocukluğa yapılan kötü muamelelerin karşısında çocukların korunması, desteklenmesi, sevilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Jenks, 1996: 73-78; Çiçek, 2012: 73). Çocukların masumiyeti ve sadeliği simgeleyen figürler olarak gösterilmeye başlanması 18. yüzyılda çocukluğu yüceltici iyimser görüşü yükseltmiş ve kilisenin getirmiş olduğu kötümser görüş hâkimiyetine son vermiştir (İnal, 2007:29; Öztürk, 2017:265). Çocuk masumiyetinin kabulünden sonra “çocuk mutluluğu” kavramı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda anne çocuk sevgisi ve aile sevgisi de ortaya çıkmıştır. Bu kavram batının yeni icadıdır (Mahdiyev, 2020:31). Dolayısıyla modern döneme geçildiğinde modern öncesi dönemde çocuk ve çocukluğa karşı takınılan kaba ve yersiz tavırlar yavaş yavaş yerini daha insancıl tavırlara bırakmış ve çocuk bir birey olarak toplumdaki yerini almaya bırakmıştır.

Modern çocukluk paradigması, 18. yüzyıldan itibaren başlayan laik zihniyet yapısına bağlı olarak Aydınlanma düşüncesinin 20. yüzyılda çocuk ve yetişkinin özel bir biyolojik kategori oluşturduğu öngörüsüne dayanmaktadır. Modern çocuk paradigması, çocukların yetişkinlerden ayrıldığı farklı bir kategori olarak algılanmaya başlandığı ve yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak anlaşılması üzerine yaygınlaşma eğilimi göstermiştir. Yaygınlık kazanan bu modern çocuk anlayışının üç önerme üzerine kurulu olduğundan söz etmek mümkündür. Bu üç önermelerden ilki, modern çocukluk düşüncesi iyimser bir görüş içermektedir. İkincisi, modern çocukluk düşüncesi ussal bir bakış açısı ile kurulmuş ve sürdürülmektedir. Son olarak üçüncüsü ise modern çocukluk düşüncesi demokratik ilke ve değerler üzerinde yükselmektedir (Şirin, 2017: 10). Dolayısıyla 18. ve 19. yüzyılda sanayileşmenin baş göstermesi modern anlamda çocukluk fikrini ortaya çıkartmıştır. Birçok çalışmada 19. yüzyılda çocukluğun modernleşmenin ve ilerlemenin simgesi olduğu anlatılmaktadır (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009:97). Sanayileşme ile birlikte her ne kadar modern çocuk kavramı ortaya çıksa da eski çağlarda olan cinsiyet eşitsizliği kadar olmasa da modern çocukluk döneminde de çocuklar arasında cinsiyetçi bir ayrıma gidilmekteydi. Bu hususta Akbaş ve Topçuoğlu çalışmalarında bu eşitsizliğe değinmiş; çocukluk inşasını sınıfsal, etnik ve cinsiyet temelinde ayrımlar içermektedir ve kavramsal olarak yaratılan bu imtiyazlı gruba sadece belirli toplumsal grupların dâhil olabildiğini öne sürmüşlerdir (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009:100). Bu bağlamda modern çocuk anlayışının pozitif yönleri olduğu gibi olumsuz yönlerinin de olması göze çarpmaktadır.

20. yüzyıla gelindiğinde, çocukların yetişkinlerden farklı olduğu, çocukların yetişkinliğe hazırlanması gerektiği ve çocukların yetiştirilmesi sorumluluğunun da yetişkinlere ait olduğu varsayımları kabul görmüştür (Tan, 1994:11). Bu anlamda modern çocukluk anlayışının doğmasında gerek aile kurumu gerekse eğitim kurumlarının önemi kaçınılmazdır (Gürdal, 2013:9). Aynı zamanda orta sınıfın değer kazanması geniş aile yapısı yerine çekirdek aile yapısının yaygınlaşması ailelerin daha çok çocuk merkezli olmalarına yol açmıştır (Özcan, 2017: 112). Sonuçta birey olarak çocukluk düşüncesini 18. ve 19. yüzyıl boyunca burjuva sınıfı üstlenmiş ve 20. yüzyıla gelindiğinde ise modern çocukluk görüşü orta ve alt sınıflarda da yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Uğur, 2018: 229). Böylece birey olarak çocuğun hak ettiği değeri görmeye başlaması modern çağın sonlarına doğru 20. yüzyılda ancak açıkça görülebilmektedir. Toplumsal anlamda modern çocukluk fikrinin oluşması hem toplum hem de devlet destekli olarak ortaya çıkmıştır (Aybar, 2022:473). Sonuçta modern çocukluk düşüncesi matbaanın icadından sanayinin gelişmesine kadar birçok olay sonucunda ortaya çıkmıştır. Böylece sosyal, ekonomik, politik, kültürel, toplumsal koşulları değiştiren ve dönüştüren gelişmelerle birlikte özel bir çocukluk fikrinin oluşmaya başladığı ve başta burjuvazi olmak üzere çocuklukla ilgili tutumları etkileyen söz konusu bu dönüşüm zamanla toplumun diğer tüm sınıflarına

yayılmış ve sonuçta günümüz modern çocukluk figürünün köklerinin oluşmaya başlamıştır (Uğur, 2018:229).

4.2.5. Postmodern Çağ'da Çocuk (Yok Olan Çocukluk)

Postmodern dönem, günümüz ileri teknoloji medya toplumunda ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerle yeni bir postmodern toplum kurmakta, postmodern savunucuları da postmodern çağının yeni bir kavram ve teoriler gerektiren yeni bir tarihsel çağ olduğunu ileri sürmektedirler (Best ve Kellner, 2016:18). Bu yeni tarihsel çağ sanayileşmeden bilgi toplumuna geçişte ve sanayinin yerinin ileri teknolojilerin alması ile ortaya çıkan toplum tipidir. Söz konusu bu dönemde çocuk ve çocukluğun konumlanışını doğru bir şekilde anlayabilmek adına öncelikle postmodern dönemde aile yapısına değinmek daha faydalı olacaktır. Bu anlamda evlilik sisteminin ve çekirdek aile yapısının zayıflaması postmodern aile yapısını ortaya çıkartmıştır. Postmodern aile sözcüğünün kesin bir tanımı olmamakla birlikte, genel olarak ataerkil aile yapısından uzaklaşmaya ve ataerkil otorite yapısının kaldırılmasına ve de aile üyelerinin kişisel özgürlüklerinin arttığına ifade eder (Mutlu, 2020:217). Postmodern aile yapısı, özünde daha önceki çağlarda olmayan kendine özgü olan belli başlı özellikler taşımaktadır. Bunlar arasında; “boşanmada artış, kadının ekonomik özgürlüğe sahip olması, çocukların sosyalleşmesindeki değişimler, tek ebeveynli aile tipi, gönüllü çocuksuzluk, üreme teknolojilerindeki ilerlemeler, özellikle gey ve lezbiyen çiftlerin / belirli bir yaş grubu üzerindeki kadınların ve eşcinsel bireylerin çocuk sahibi olabildiği dönem” sayılabilir. Bu bağlamda postmodern aile yapısının sınırları geniş ve belirsizdir. Dolayısıyla postmodern aile tipini daha iyi tanımlayabilmek adına Tablo 5’te gösterildiği gibi modern aile yapısı ile karşılaştırılması açısından daha faydalı olacağı düşünülmektedir (Mutlu, 2020: 217-219).

Tablo 5. Modern ve Post modern aile yapıları(Mutlu, 2020: 217-219)

Modern Aileler	Premodern- Postmodern Aileler
Ev ve işyeri arasında keskin bir ayrım	İşyeri ve ev genellikle aynıdır.
Romantik aşk	Sözleşmeli / rızaya dayalı aşk
Annenin meşru bir dadı olarak idealleştirilmesi	Ortak ebeveynlik, çalışan anneler
Çocuğun ihtiyaçlarına odaklanmış çocuk merkezli bir aile	Çocuğun yaşam tarzına ve yaşam hedeflerine olduğu kadar sosyal tahminine de odaklanmış aile
Çocuğun koruması, geç olgunlaşması	Tüm yetişkin faaliyetlerinde erken sosyal olgunlaşma
Bir bireyin kimliği, kişisel anlatı ve değer yargısı ile tanımlanır.	Kimlik, sosyal bağlam tarafından akıcı bir şekilde tanımlanır.
Özerklik kurmak için çalkantılı ergenlik ve ebeveynlerden ayrılma	Ayrılığa daha az ihtiyaç duyan daha huzurlu ergenlik

Tablo 5’te de değinildiği üzere modern dönemde çocuğun istek ve ihtiyaçları ön planda tutulurken postmodern dönemde ise ebeveynler çocuğun ihtiyaçlarından ziyade yaşam tarzına ve yaşam hedeflerine aynı zamanda da sosyal yaşamına odaklanmıştır. Dolayısıyla postmodern çocuk paradigması modern çocuk anlayışına göre yeni bir çocuk anlayışı oluşturmaktadır. Söz konusu bu

yeni çocuk anlayışı, çocuklara karşı takınılan baskıcı çocuk anlayışına tepki olarak ortaya çıkmış, çocuklara daha fazla özgürlük alanı tanınmasını savunmuş ve modern çocukluk anlayışını ciddi bir şekilde sorgulamıştır. Bu bağlamda postmodern çocuk paradigması içerisinde özgürlükçü yaklaşım doğmuştur. Bu yaklaşımın savunucuları özellikle modern çağda çekirdek aile ve okul kurumunu çocuk üzerindeki baskının başlıca bileşenleri olarak görmektedirler (Erbay, 2009:7-8).

Postmodern çocuk anlayışı sorguladığı modern çocuk anlayışından birkaç farklı yönüyle de yine ayrım göstermektedir. Örneğin, modern çocukluk anlayışında ırk, etnisite, dil farketmeksizin tüm çocuklar için evrensel bir çocukluğa odaklanmışken postmodern çocuk paradigmasında ise çocukların bazı açılardan benzediğini ancak tamamen aynı olmadığı ve farklı olduğu bir çocukluk anlayışının varlığına odaklanılmıştır (Atilla Demir, 2022: 65).

Modern çağda ortaya çıkan çocukluğun postmodern dönemde ise yok olma ihtimali gelişen teknoloji ile güç kazanmaktadır. Postman'ın Çocukluğun Yokoluşu eserinde dile getirdiği üzere çocukluğun, öncelikle gelişen teknolojinin getirilerinden olan medya bağlamında özellikle televizyonda yok olmaya başladığına dikkat çeker. Bu durum ise özellikle reklamlarda gözlemlenmektedir. Bu olay reklamlarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda filmlerde de baş göstermekte ve bu kategoride ise çocuklar yetişkinleştirilmektedir. Buna örnek olarak 1976 yapımlı Bugsy Malone filmi verilebilir. Filmde çocuklar yetişkin dilini kullanmakta, yetişkin giyisileri giymekte ve yetişkin şarkıları söylemektedirler (Postman, 1995:157- 158). Çocuklar sadece yetişkin giyisileri giymekle ve yetişkin dilini kullanmakla kalmamış aynı zamanda yemek yeme alışkanlıklarında da yetişkinleştirilmişlerdir. Özellikle fast food tarzı yiyeceklerde; McDonald, Burger King gibi büyük fast food yiyecek markalarının reklamlarında yaş kriteri olmaksızın insanları teşvik etmesi önemli bir husustur. Yiyecek ve giyimin yanında yine sokaktaki çocuk oyunlarının da teknolojik aytılara taşındığı bir gerçektir (Postman, 1995:163-164). Bu bağlamda modern dönemde ayırıcı bir şekilde yetişkinlerin alışkanlıklarından ayrılan çocuk, postmodernizmle birlikte özellikle çocukların ilgisini çekecek bir şekilde ortaya çıkan TV programları, sosyal medya platformlarının çekici gücü aracılığıyla tekrardan bir benzeşme durumuna gitmekte ve dil, giyim, yemek, oyun gibi vb. alanlarda çocuklar modern yetişkinliğin bir parçası haline gelmektedirler.

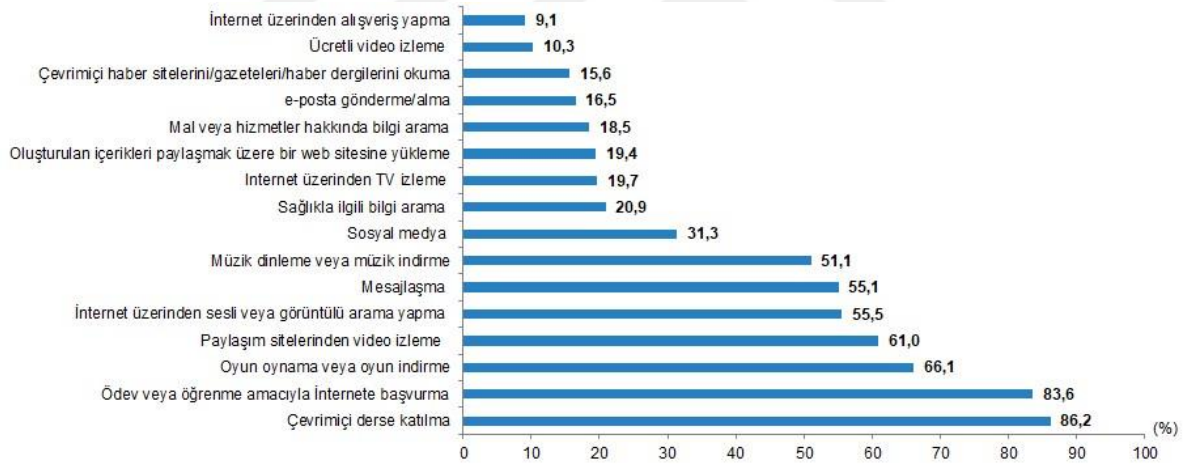
Teknolojik cihazların, modernitenin yaratmış olduğu üretici insan profilinden tüketici insan modeline doğru bir itici güce sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla postmodernitenin yaratmış olduğu yeni çocuk tipi İnal'a göre tüketim ve marka kategorileri iç içe geçmiş ve birbirini beslerken marka ve kimlik arasında da doğrudan bir özdeşlik bağı kurmuştur. Postmodernitenin yarattığı yeni tip çocukluk yine farklı ödüllere (yeni teknolojik ürünler alma, gösterişli partiler-tatiller vb. gibi) yetişkinler tarafından tüketime teşvik edilmektedir. Böylece geleneksel ve tam anlamıyla olmasa da modern çocukluğa ait olan birtakım; tasarruf, üretkenlik, gelenekler, örf ve adetlere itaat vb. gibi değerler yerini yavaş yavaş postmodern çocuklukta daha çok savurganlığa, satın alma alışkanlıklarına, tüketiciliğe bırakmaktadır (İnal, 2009: 42-43; Aşar, 2013:86-87). Sonuçta Postmodern Çağ'da modern dönemde ortaya çıkan çocukluğun keşfinin devam edip etmediği bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Orta Çağ da minyatür yetişkin olarak toplumda yer edinen çocukların postmodern dönemde de yetişkinleştirilmesi söz konusudur. Postmodernizm kelime anlamı olarak genel bir tabir ile belirsizliği ifade eder (Yıldız, 2015). Bu bağlamda belirsiz olan bir çağda çocuk ve çocukluğun tam anlamıyla karşılık bulması da güçleşmektedir. Yeni Çağın getirmiş olduğu dijital aytıların ve medyanın çocukluk üzerindeki etkisine, araştırmanın 'Dijitalleşme ve Çocukluk' bölümünde detaylıca değinilmiştir.

Çocuk sosyoloğu olan Carsora der ki : “çocuklarımız bizim geleceğimizdir ancak çocukluğun geleceği de bugündür” (Onur, 2007:8). Sosyoloğun bu sözünü ise Postman’ın “çocuklar göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır” (Postman 1995:7) deyiimi destekler niteliktedir. Bugünü değerlendirmenin bir yolu da geçmişi bilmektir. Dolayısıyla da çocukluk tarihinin araştırılmasının en haklı sebebi de budur (Onur, 2007:8). Günümüz çocukluğunu anlamak ve çocuğun yeni toplumdaki yerinin tam olarak bilinmesi açısından tarihsel süreçte çocukluğa araştırmanın bu bölümünde açıklık getirilmiş ve birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bunun nedeni ise farklı toplumlarda farklı veya aynı çağda çocuk bir birey olarak aynı şekilde görülmemiş ve toplumlarda aynı şekilde konumlandırılmamıştır. Sonuçta çocukların onlara özgü olarak bildiğimiz özelliklerinin büyük bir oranda toplumsal olduğu ve farklılık gösterdiğini saptamak araştırmanın en değerli sonuçlarından olmuştur (Tan, 1994:25). Tarih öncesi dönem, Antik Çağ ve Orta Çağ’da belli başlı bir çocuk tanımı olmayıp aynı zamanda çocuklar toplumda bir nesne muamelesi görmekteydiler. Çocukluğun toplumda bir birey olarak değer görmeside okullaşma ile birlikte ancak modern döneme tekabül etmektedir. Günümüz toplumunda ise çocukluğun yerini dijital medya platformları, marka ve statüler belirlemektedir. Dolayısıyla araştırmada belirli bir zamana veyahut belirli bir topluma ait olan çocukluk fikrinden bahsedilemeyeceği gibi aynı zamanda ve gittikçe aynı toplumda farklı ve karşıt çocukluk anlayışlarının var olması sonucuna varılmıştır (Tan, 1994:25-26).

5. DİJİTALLEŞME ve ÇOCUKLUK

5.1.Dijital Çağ'da Çocuk/Çocukluk

Son 30 yıl içerisinde hayatımıza giren internet teknolojisi ile birlikte hayatımızın birçok alanında değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler sosyal hayatımız ve günlük rutinlerimiz başta olmak üzere yeme, içme ve giyim gibi hayatımızın merkezinde olan birçok alanı etkilemiştir. (Biricik, 2022:109). Teknoloji, hayatımızı yeniden şekillendirerek bizleri de etkilemekte ve var olan alışkanlıklarımızı değiştirip dönüştürmektedir. Teknolojinin geliştiği toplumda en hızlı değişim ve gelişim gösteren ve olumlu veya olumsuz olarak etkilenmeye en açık olan grup kuşkusuz ki çocuklardır. Dünya genelinde aktif internet kullanımında en hızlı büyüyen nüfus genç ve çocuk nüfustur (Topçu, 2018:28). Bu anlamda çocukların internete erişim oranları TÜİK verilerine göre 6-15 yaş grubu arasındaki çocuklarda internet kullanımı 2013 yılında %50,8 iken 2021 yılında %82,7 oldu. Çocuklarda internet kullanımında ciddi bir artış görülmekle birlikte düzenli olarak internet kullanan çocuk sayısında da gözle görülür bir artış saptanmıştır. 6-15 yaş grubundaki çocuklarda düzenli internet kullanma oranı ise yine TÜİK verilerine göre hemen her gün veya haftada en az bir defa olmak üzere düzenli internet kullandığını beyan eden çocukların oranı %98,6'dır. Düzenli olarak internete erişim sağlayan çocukların internet kullanım amaçları ise yine TÜİK verilerine göre Şekil 4'te gösterildiği gibidir (TÜİK, 2021).

Şekil 4. Çocukların internet kullanım amaçları (TÜİK, 2021)

Çocuklar, interneti alışveriş yapmak, video izlemek, çevrimiçi ders almak, oyun oynamak gibi birçok amaçla kullanmaktadırlar. Çocuklarda internet kullanımının artmasına paralel olarak internete erişim yaşı da düşüş yaşanmıştır. 2010'dan 2015'e kadar ilk kez interneti kullanma yaşı 5'ten 2'ye düşmüştür (Çetin ve Uçar, 2023). Günümüzde de yine çocuklarda ilk kez internet kullanımının 2 yaş hatta daha altında dahi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dahası ebeveynler diğer bir deyişle dijital çağda ortaya çıkan dijital ebeveynler çocuk henüz anne karnındayken bu durumu sosyal medyada paylaşmaktadır. Altun'un 2019'da yapmış olduğu araştırmasına göre ailelerin %68'si çocuklarının fotoğraflarını dijital ortamlarda paylaşmaktadır. Aileler bebeklerinin doğum öncesi ultrasın fotoğraflarından başlayarak doğum sonrasına kadar olan fotoğraflarını sosyal medya platformlarında paylaşmaktadırlar (Altun, 2019: 87). Dolayısıyla dijitalleşen dünyamızda çocuklar henüz bebekken dijital araçlarla tanışmakta ve konuşmaya bile başlamadan dijital araçlara maruz

kalmaktadırlar. Çocukların bu denli dijitalleşmeye maruz kalmalarındaki başlıca sebep ise doğrudan dijital bir ortama doğmuş olmalarıdır.

Dijital bir ortamda doğan çocuklar ile geleneksel dünyada yaşayıp büyüyen çocuklar arasında birtakım ayrımlar ortaya çıkmaktadır. Geleneksel dönemdeki gerek okul öncesi dönemde olan çocuklar gerekse okul çağındaki çocuklar zamanlarının çoğunu sokakta akran grupları ile oyun oynayarak geçirmekteydiler. Ancak dijital çağındaki çocukların fiziki ortamda akran gruplarıyla geçirmiş oldukları süre dijital araçlarla geçirmiş oldukları süreye nazaran daha az olmakla birlikte çocukların dijital araç kullanım oranları gittikçe artmaktadır. Bu anlamda dijital ebeveynler tarafından dijital araçlar çocuklar için birer bakıcı veya sakinleştirici olarak kullanılmaktadır (Yılmaz ve Güney, 2021:487). Özellikle çocukları beslerken video veya çizgi film izletilmesi, çocuğu uyuturken dijital araçlar aracılığı ile müzik veya ninni dinletilmesi bunların yanında çocukların alt değiştirme gibi temel ihtiyaçlarında dahi ebeveynler teknolojik araçları kullanmaktadırlar. Böylece çok küçük yaşlardan itibaren internet ve teknoloji ile iç içe büyüyen yeni nesil çocuklar, oyun oynama, bilgi edinme, iletişim kurma ve çevre ile sosyalleşme gibi gelişim süreci içerisinde kazanılan eylemlerin büyük çoğunluğunu siber ortama bağlı bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Bu bağlamda da günümüz yeni nesil çocukları, dijital teknolojileri kullanmada oldukça ustalaşmış ve sürekli olarak kullandıkları dijital cihazlarını gün içerisinde yanlarından ayırmayarak birer bağımlı haline gelmişlerdir (Keleşoğlu ve Yılmaz, 2022:74). Dijital ağıtlara bağımlı hale gelen çocuklar sabah ilk gözlerini açtıkları andan başlayıp gece tekrar gözlerini kapatıp uyuyana kadar dijital cihazlarla vakit geçirmektedirler. Bu anlamda özellikle Z ve A kuşağı olarak adlandırılan yeni nesil çocuklar, dijital dünyayı bir yaşam tarzı biçimine getirmişlerdir. 2003 yılından sonra dünyaya gözlerini açan Z kuşağı çocukları kendinden önce gelen diğer kuşaktaki bireylerden farklı olarak çok sayıda dijital medya aracı kullanmaktadırlar. Bunun yanında ise 2010'dan sonra dünyaya gelen A kuşağı olarak adlandırılan Alfa kuşağı ise doğrudan dijital araç gereçlerle donatılmış bir dünyaya gözlerini açmaktadırlar (Aral, 2022:1136).

İnternet ve teknoloji den derinden etkilenen 18 yaşından küçük çocuklar ve ergenler tahmini hesaplamalara göre tüm dünyadaki internet kullanıcılarının üçte birini oluşturmaktadır. Çocuklarda bu denli internet kullanımının yüksek olmasının yanında internete erişim sağlayamayan dezavantajlı gruplardan da söz etmek mümkündür. Bu anlamda “ Dünya genelinde gençlerin yüzde 29’u yani yaklaşık 346 milyon birey internete erişim sağlayamamaktadır” (UNİCEF, 2017:3). Sosyoekonomik faktör internete erişim konusunda başlıca faktördür. Bu bağlamda Afrika gençlerinin internete erişim konusunda en dezavantajlı grup olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Avrupa’daki gençlerle kıyaslandığında Avrupa’da gençlerin sadece %4’ü internete erişemezken Afrika’da ise gençlerin %60’ı internete erişim sağlayamamaktadır (UNİCEF, 2017:3). Sonuçta dijital çağda dünyaya gelen çocuklar ister istemez bu çağın getirilerinden etkilenmektedirler. Bu etkilenme durumu ise yine bireylerin mensup oldukları toplumdaki sosyoekonomik durumları ile bağlantılı bir durumdur. Gelişmiş olan toplumlarda dünyaya gelen çocuklar daha ilk günden beri teknoloji ile tanışırken buna karşılık gelişmemiş toplumlarda doğan çocuklar ise böyle bir imkâna sahip değildirler. Dijitalleşme, çocukları ilk sosyalleşme anından başlayıp, konuşma, beslenme daha sonra eğitim alanında olmak üzere birçok alanda etkilemektedir. Dijitalleşmenin söz konusu bu etkilerinin olumlu ve olumsuz olmak üzere birçok etkisi olabilmektedir. Bu konuya ise araştırma bölümünün ilerleyen başlıklarında detaylıca değinilmiştir.

5.1.1. Dijital Çocuk Kavramı

Dijital Çağ'da değişime uğrayan birçok kavram gibi çocuk ve çocukluk kavramları da değişime uğramıştır. Bu bağlamda çocukluk geleneksel anlamdaki varoluşunu kaybederek dijital çocukluğa dönüşmüştür (Biricik, 2022:109). Dijital çocuk kavramı, günümüz toplumunda yaygın olarak kullanılan, tablet, telefon, bilgisayar, elektronik oyunlar ve televizyon gibi elektronik medyanın etkilerine açıklık getirmek için ortaya çıkan bir terimdir (Kandır, 2017). Dijital çocukluğu ifade etmek için farklı teorisyenler tarafından farklı tanımlamalarla birlikte farklı adlar getirilmiştir. Veen ve Vrakking'e göre çoklu bilişim üzerinde evrensel bir siber dünyada ortaya çıkan ve işlevde bulunan bu yeni tür "Homo Zappiens" olarak isimlendirilmektedir (Dikmen Özarlan, 2021:142). Prensky, dijital çağ çocuklarına "dijital yerliler", Tapscot bu çağın çocuklarına "net kuşağı" ya da "net jenerasyonu" olarak isimlendirirken Palfrey ve Gasser ise yine Prensky gibi dijital çocukları "dijital yerliler" olarak adlandırmaktadırlar. Dolayısıyla dijital bir çağda hayata gözlerini açan ve neredeyse tüm ihtiyaçlarını dijital ortamda ve dijital aygıtlarla karşılayan dijital çağ çocuklarına; dijital yerli, net kuşağı, next kuşağı, net jenerasyonu, yeni nesil, A kuşağı ve Z kuşağı gibi adlandırılmalar getirilmektedir (Biricik, 2022:111). Dijital çağda çok küçük yaşlardan itibaren dijital aygıtları oyun oynarken, sosyalleşirken ve öğrenirken kullanmaya başlayan çocuklar, teknolojik yeniliklere oldukça kısa bir sürede uyum sağlayıp teknolojik aletleri hayatlarının ayrılmaz birer parçası olarak kullanarak tam anlamıyla "dijital yerliler" olarak toplumdaki yerlerini almaktadırlar (Bostancı ve Çakır, 2022: 88).

Sonuçta 'dijital çocuk' kavramı dijital çağda ortaya çıkan bir kavram olup günümüz toplumunda sokak yaşamından dijital yaşama taşınan çocukluğu ifade etmek için kullanılan genel bir tabirdir. Dijitalleşen dünyamızda çocuklar bu dünyanın neresinde diye soracak olursak; bu soruyu yanıtlamak çokta zor olmasa gerek. Çünkü binlerce oyun, online site ve devasa bir dijital kültür veyahut eğlence altyapısı, sanayileşme perspektifiyle şekillenmiş olan çocuklar dijital dünyanın içinde hemen hemen her yerinde olup merkezine çokta uzak sayılmazlar (İdris, 2017:599). Dijital dünyada çocuklar dijital araçları oyun oynama, yeni şeyler öğrenme, merak ettikleri şeyleri araştırma başka bir deyişle yeni şeyler öğrenme amacıyla sürekli olarak kullanmaktadırlar (Goodwin, 2018; Aral, 2022:1137). Böylece yerli çocuklar dijital aygıtları kendilerinden uzak tutamaz ve kendilerini internetten ayrı düşünemez olmuşlardır. Söz konusu bu durum da yeni bir kavram olan "Dijital Çocuk" kavramının doğmasına sebebiyet vermiştir.

5.2. Dijital Çağ Çocuklarının Sosyalleşme alanları

Çocukların sosyalleşme alanlarına değinmeden önce sosyalleşme söyleminden kastedilenin ne olduğunun tam olarak anlaşılabilmesi açısından sosyalleşme kavramına açıklık getirilmesi ve sosyalleşme araçlarına değinilmesi araştırmanın anlaşılması ve açıklığa kavuşturulması açısından daha faydalı olacaktır.

5.2.1. Sosyalleşme Kavramı

Sosyalleşme kavramı, sosyoloji biliminin temel kavramlarından biridir. Sadece sosyolojide değil 19. yüzyıldan itibaren hem sosyoloji hem de psikolojide oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sosyalleşme kavramı ilk kez Amerikalı Sosyal Felsefeci Edward A. Ross tarafından bilimsel bir tezde kullanılmıştır. Ancak sosyalleşme kavramının kurucusu olarak Emile Durkheim kabul görmektedir. Durkheim ise mekanik toplum yapısından organik toplum yapısına

geçişte sosyalleşme kavramını kullanmıştır (Özkan ve Hira, 2017:247). Bu anlamda sosyalleşme kavramını kullanan Durkheim bu kavrama, “’olgun nesillerin, olgunlaşmakta olan yeni kuşakları toplumsallaştırması, sosyal hayata adapte etmesi, ruhsal, zihinsel ve ahlaki yönden yetiştirmesi”’ olarak açıklık getirmektedir (Shaver, 1981:125-132; Gündoğdu, 2013:2). Bireyler belirli bir toplum içinde doğarlar. Bu sebepten dolayı içinde doğdukları topluma uyum sağlaması, toplumda yaşamını sürdürmek için topluma özgü beceri ve bilgileri kazanması ve toplumun bir parçası olması süreci sosyalleşme sürecidir. Böylece söz konusu bu süreç bireyi biyolojik bir varlık olmaktan çıkartarak sosyal bir varlığa dönüştürür (Altunay, 2015:415). Ancak bireyin sosyal bir varlık olması diğer bir deyişle sosyalleşmesinin belli başlı ön koşulları vardır. Bu ön koşullar ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Sosyal bir yapının ve süregelen bir toplumun var olması gerekmektedir. Çünkü birey ancak sosyal bir yapının ilişkiler ağı içerisinde var olarak sosyalleşebilir.
- Çocuğun sosyalleşebilmesi ve içine doğduğu toplumun bir üyesi olmasını sağlayacak gerekli biyolojik ve kalıtsal yeterliliğe sahip olması gerekmektedir. Örneğin, zihinsel olarak bozukluğu olan bir çocuğun doğru bir şekilde sosyalleşmesi ya çok güç ya da tamamen imkânsız olabilmektedir.
- Son olarak sosyalleşmek isteyen kişinin ilişki kurmak hevesinde olması ve bu yönde bir çaba göstermesi gerekmektedir (Vatandaş, 2020:816).

Sosyalleşme, bireyin ilk doğduğu andan itibaren başlayarak ölümüne kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreçte, birey belirli aşamalardan geçerek toplumda kendisinden beklenen uygun rol ve normlardan haberdar olarak toplum üyeliğini kazanır (Kaya ve Tuna, 2008:162). Sosyalleşme ile toplum üyeliğini kazanan birey içerisinde yaşamış olduğu toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini, örf ve adetlerini, yaşam kurallarını ve alışkanlıklarını öğrenir (Karaboğa, 2018:916). Dolayısıyla sosyalleşme, toplumda mevcut olan ya da olması muhtemel olan rolleri uygulamak için ihtiyaç duyulan yeteneklerin, bilgilerin, değerlerin, eğilimlerin, tecrübelerin ve benlik algılarının benimsenmesi ve gelişmesi olarak tanımlanmaktadır (Kenyon ve McPherson, 1974; Karaboğa, 2018:916). Sosyalleşme kavramı, literatürde öncelikle “’kişilerin, çocuklarının toplumda belirli bir düzeyde eğitilmiş ve kültürlü insan olarak yaşamlarını sağlayıncaya ve içinde bulundukları topluma fiilen katılıncaya kadar olan bir süreç”’ olarak tanımlandıktan sonra “’toplumsal kültürün nesilden nesle iletilmesini sağlayan, çocuğun içerisine doğduğu ailede başlayan ve diğer birincil ve ikincil gruplar yoluyla devam eden, bireylerin ait oldukları toplumun, örf ve âdetini, gelenek ve göreneklerini, kültürünü, ahlaki yapısını, diğer bilgi ve yeteneklerini kazanmalarını kapsayan süreç”’ olarak karşılık bulmaktadır (Badawi, 1986; Gündoğdu, 2013:1).

Sosyalleşme kavramına getirilen açıklamalardan anlaşılacağı üzere sosyalleşme bireyin dünyaya gözlerini açması ile başlayıp ve tekrardan gözlerini kapatıp dünyadan ayrılmasına kadar olan geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Dolayısıyla insanoğlu fitratı gereği sosyal bir varlık olup toplumda sosyalleşme zorunluluğu duymaktadır. Birey olarak yaşamını idame ettirebilmek için sosyalleşmek insanlık için bir ihtiyaçtır. İlk biyolojik bir varlık olarak doğan bireyler sosyalleşme ile sosyokültürel bir bireye dönüşmektedir. Birey sosyalleşme sürecinde aktif olarak yaşarken hem toplumun tipik bir üyesi olmakta hem de toplumun kültürel şartlarında bir insan olmaktadır. Bu anlamda sosyalleşme hem bireyi hem de toplumu kapsamaktadır. Sonuçta bireysel boyutta birey mensup olduğu toplumun kültürünü içselleştirerek toplum tipine uygun bir birey olur. Toplumsal boyutta ise neslinin ve var olduğu toplumun sürekliliğini sağlar (Vatandaş, 2020:816).

Dolayısıyla sosyalleşme, yaşamamızda bizi bir toplumda var eden ve var olduğumuz toplumun üyesi olmamız durumunu ifade etmektedir. Sosyalleşme hakkında literatürde çok fazla tanımlama yapılmıştır. Bu sebepten dolayı da oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir diyebiliriz. Ancak kısaca

sosyalleşme sürecinde bireyin içerisine doğduğu toplumda sosyalleşmenin ön koşullarına sahip olması ve ilerleyen zamanlarda bireyin toplumun bir üyesi olarak kendisini topluma kabul ettirmesi açısından toplumun değer ve normlarını içselleştirmesi gerekmektedir. Toplumun kültürünü benimseyen birey aynı zamanda toplumun diğer üyeleri ile de etkileşimde olmalıdır. Sonuçta sosyalleşme sürecinin doğumdan başlayıp insanın ölümüne kadar var olan bir süreç olarak ifade ederiz.

5.2.2. Sosyalleşme Araçları

Durağan olmayan ve sürekli gelişen sosyalleşme sürecini şekillendiren birçok unsur olmakla birlikte söz konusu bu unsurları sosyalleşme aracı olarak tanımlamak mümkündür (Çambay, 2015:239). Bu anlamda dört tane temel sosyalleşme araçlarından bahsedebiliriz. Bunlar (1)aile, (2)okul, (3)arkadaş grupları ve (4)kitle iletişim araçlarıdır. Aile kişinin sosyalleşmesini sağlayan ilk alan olup çocuğun hayata hazırlanması anlamında önemli bir role sahiptir (Karaboğa, 2018:916). Çocuk ilk kelimelerini aile içerisinde öğrenmekte ve hatta çocuğun ilk sözcüğü genel olarak aile fertlerinden birinin ismi olmaktadır. Bu anlamda iletişimin temel yapı taşlarından olan dil öğrenimi sosyalleşmenin ilk aracı olan ailede gerçekleşmektedir.

Sosyalleşme araçlarından ikincisi olan okul, aileden hemen sonra gelmekte ve çocuğun ailede öğrendiklerinin pekiştirdiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Okul bireyin okuma, yazma, beceri kazanma gibi birçok bilginin edindiği önemli bir kurumdur. Okulda birçok yönden aldığı eğitimler aracılığıyla sosyalleşen birey gözle görülebilir bir şekilde kendisini geliştirmektedir. Aynı zamanda birey okul aracılığıyla yaşamının geri kalanına yön vermekte ve şekillendirmektedir. Bu anlamda okul, topluma ve topluma mensup bireylere yön verme özelliğine sahiptir. Böylece okul sosyal yaşamımız, davranışlarımız, fikirlerimiz ve kişiliğimiz üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Karaboğa, 2018:916). Birey iletişim kurma becerisini kurmaya başladığı andan itibaren çevresindeki diğer kişiler ile sosyalleşmeye başlamaktadır. Kişi ailesinden sonra okula başladığında aile dışında diğer bireylerle iletişime geçmekte ve arkadaşlıklar kurmaktadır. Dolayısıyla sosyalleşme sürecinin üçüncü aracı olan arkadaş grupları kurulmaktadır. Bu anlamda özellikle çocuk akranlarıyla yakın ilişkiler kurarak sosyalleşmeyi gerçekleştirmektedir.

Kitle iletişim araçları diğer bir deyişle medya ise diğer sosyalleşme araçlarından daha farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Medya kişilerin, bilgi, inanç, duygu, düşünce, tavır ve tutumlarını etkileme gücüne sahiptir. Medya sayesinde dünyada olup bitenlerden haberdar olmaktadır. Ayrıca günümüz toplumunda artık sosyalleşme, oyun oynama, arkadaş edinme, iletişim kurma, eğlenme ve gündemi takip etme gibi olaylar kitle iletişim araçları üzerinden gerçekleşmektedir (Karaboğa, 2018:917). Kitle iletişim araçları arasında radyo, televizyon, gazete, dergi ve günümüzde popüler olan dokunmatik telefon, tablet ve bilgisayarlar sayılabilir.

Din kurumu da yine sosyalleşme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Din kurumu özellikle ahlaki yönden bireyin topluma adaptasyon sürecinde katkıda bulunmaktadır. Yine bireylerin duygusal olarak yeteneklerini geliştiren ve toplumla bütünleştirme özelliğine sahip ortak çalışma ve spor faaliyetleri de sosyalleşme araçları arasında sayılabilir (Çambay, 2015:240).

Özellikle artan kentleşme ile birlikte sosyalleşme araçları gittikçe genişlemektedir. Kent denince akla büyük binalar, gökdelenler, spor salonları, geniş oyun alanları, lüks restoranlar, kafeler ve daha birçok alan gelmektedir. Gelişen dünyamızda ise sadece devasa bir bina bunların hepsini içerisinde barındırmaktadır. Elbette bu bina bir alışveriş merkezidir. Alışveriş merkezleri bünyesinde restoranlar, kafeler, spor salonları, sinema salonları, kapalı ve geniş oyun alanları, eğlence alanları

ve birçok farklı çeşide sahip mağazaları barındırmaktadır. Kentleşen toplumumuzda bir diğer sosyalleşme aracı olarak alışveriş merkezleri göze çarpmaktadır (Akkaş, 2019:879). Bu anlamda bireyin toplumun değer ve normlarını özümsemesinde böylelikle toplum kültürünün devamlılığını sağlamada sosyalleşme araçları temel öneme sahiptir. Dolayısıyla sosyalleşme araçları olarak, aile, okul, arkadaş grupları, kitle iletişim araçları, yeni medya, alışveriş merkezleri, spor faaliyetleri ve din kurumu gibi araçlar sayılabilir.

5.2.3. Kitle İletişim Araçları ve Çocuk

Gelişen dünyamızda sosyalleşirken özellikle kitle iletişim araçları aracı olmakta ve toplumsallaşma bu araçlar vasıtası ile sosyalleşme eylemi işitsel veya görsel yollarla gerçekleşmektedir. Bu araçlar arasında başta televizyon olmak üzere; radyo, telefon, dergi, gazete, tablet ve bilgisayar gibi araçlar sayılabilir. Kitle iletişimin daha iyi anlaşılması adına öncelikle tanımlama yapılmalıdır. Kitle iletişimi, sosyal hayatın bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmış ve radyo, televizyon, sinema, tiyatro, basın, video ve internet aracılığı ile gerçekleştirilen haberleşme ve her türlü yayınları kapsayan bir terimdir (Açıkalın, 2017:53). Bu anlamda kitle iletişimi “bilgi, düşünce ve tutumların büyük ve dağınık bir kitleye bu amaç için geliştirilmiş araçlarla iletilmesi” olarak tanımlanabilir (Aziz, 1981:2). Kitle iletişimini daha teknik bir anlamda ise Lazarsfeld tarafından “bir kişiye veya nüfusun küçük bir kısmına değil aksine büyük ve heterojen bir kesimine yönelik olması ve belirli bir mesajın farklı özellikler gösteren, farklı mekânlardaki ve gönderici tarafından tanınmayan çok sayıdaki seyirciye aynı anda ulaşmasının sağlanması” olarak tanımlanmıştır (Geray, 2003:17; Işık ve Erdem vd., 2007:16).

İnsanlık tarihinden beri toplumsallaşmanın temeli karşılıklı iletişime dayanmaktadır. Ancak geleneksel iletişimde sınırlı olan yüz yüze iletişimin yetersiz kalması nedeni ile daha yaygın, anlaşılır ve temel bir iletişimin gerçekleşmesi adına kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Temelde bireyler bilgiye ihtiyaç duyduklarında kitle iletişim araçlarına başvurumaktadırlar. Bu anlamda kitle iletişim araçlarının toplumsallaşmadaki büyük etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla söz konusu bu araçların esas özelliği toplumdaki bireyleri etkileyerek ortak bir bilinç yaratmak ve bu bilincin ise nesilden nesile aktarılmasına aracı olmaktır (Sine ve Sarı, 2019:15). Yaşamış olduğumuz dijital dönemde kitle iletişim hem bir ihtiyaç olarak hem de istek ve arzularımızın sonucu olarak hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Hayatımızın birer parçası haline gelen kitle iletişim araçlarının özellik ve işlevlerini aşağıda sıralandığı gibidir. Önce özellikleri şu şekildedir:

- Kitle iletişim araçları anonimdir. Araçları icat edenler için tek bir isimden söz etmek mümkün değil iken aynı zamanda araçların hitap ettiği, seslendiği kitle de tam olarak göndericiler tarafından bilinmemektedir.

- Kitle iletişim araçları kitlelidir. Dünyanın dört bir yanına ulaşmaktadır.

- Kitle iletişim araçları, görsel, işitsel ve görsel-işitseldir. Bu doğrultuda yazılı basın göze, radyo ve ses bantları kulağa hitap ederken sinema, televizyon ve videolar hem göze hem de kulağa hitap etmektedir. Son zamanlarda oldukça popüler olan internet ise hepsini bir arada barındırmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının fonksiyonlarını ise yine aşağıdaki gibidir:

- Bilgi üretimi, paylaşımı ve haber görevi görür.
- Eğitim ve öğretime katkı sağlar.

- Kamuoyunun oluşmasına ve düzenlenmesine yardımcı olup aynı zamanda kamuoyunu açıklar.

- Kültürün kuşaklararası aktarımını sağlar.

- Eğlendirme işlevine sahip olup insanların güzel vakit geçirmesine katkıda bulunur (Açıkalın, 2017:53-54).

Böylece kitle iletişim araçları insanların daha kolay bir şekilde iletişim kurmalarını ve aktif bir şekilde iletişimde kalmalarını sağlamıştır. Kitle iletişim araçlarının aktif kullanıcıları olarak dijital yerliler göze çarpmaktadır. Bunun temel nedeni ise dijital yerli olarak adlandırılan çocukların söz konusu bu araçların temel iletişim aracı olduğu bir toplum içerisinde doğmalarıdır. Özellikle televizyon diğer kitle iletişim araçlarına kıyasla çocuklar tarafından daha küçük yaşlarda maruz kalınan bir araçtır. Çocukların televizyon ile tanışması yaklaşık iki yaş civarındadır. Üç yaşındaki bir çocuğun günde ortalama 45 dakika, beş yaşında geldiğinde bu süre 2 saate kadar yükselmekte, 11-13 yaşlarında ise 3 saate kadar arttığı ve ergenlik döneminde ise bu sürenin ortalama 2 ila 2.5 saat olduğu gözlemlenmiştir (Kaner, 1989: 785). Ancak çocukların kitle iletişim araçlarına başta TV olmak üzere erişiminin sosyoekonomik durumun da etkili olduğu unutulmamalıdır. Şöyle ki ülkelerin gelişmişlik düzeyine göz önünde alındığında kimi bölgelerde çocuklar en temel hakları olan eğitim hakkından bile mahrum kalırken diğer yandan gelişmiş ülkelerdeki çocuklar eğitim ve öğretime fiziksel olarak okullar aracılığıyla erişmenin yanında kitle iletişim araçları vasıtasıyla da erişebilmekte ve kitle iletişim araçlarını son derece verimli olarak kullanabilmektedirler.

TÜİK tarafından 2013 yılında gerçekleştirilen ‘‘çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı ve medya’’ araştırmasında varılan sonuca göre 6-15 yaş grubundaki çocukların %92,5’i her gün TV izlemektedir. Çocuklarda cep telefonu kullanımına başlama yaşı ise 10 yaştır. Bilgisayar kullanma yaşı ise 8 olarak saptanmıştır. Bunun yanında 6-15 yaş grubundaki çocukların %16,6’sı basılı ortamda gazete okurken %15,8’i dergi okumaktadır (TÜİK, 2013). Çocukların kitle iletişim araçlarına erişim ve kullanma oranları maddi ve manevi açıdan çocuklar arasında eşitsizlikler olmasına karşın oldukça yüksek sayılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları çocukların sosyalizasyon süreçlerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Çocuk aile, okul, arkadaş grubundan sonra kitle iletişim araçları ile sosyalleşmeye devam etmektedir. Bu araçlar çocukları hem fiziksel hem de bilişsel olarak etkilemektedir. Çocuklar gereğinden fazla bir süre TV izlerken, bilgisayar başında vakit geçirirken hareketsiz kalmaktadır. Ve bu durum da günümüzde gittikçe artan belirgin rahatsızlıklardan obezite, kas ağrıları, kamburluk gibi belirli fiziksel olarak gözle görülen sağlık sorunlarına ve bunların yanında ruhsal olarak fiziki hayattan kopup sanal hayatta vakit geçirirken asosyal birer birey olmalarına yani psikolojik sorunlara da sebebiyet vermektedir.

Çocuk doğduğu andan itibaren kitle iletişim araçları ile karşılaşmaktadır. İlerleyen yaşlarda ise bu durum gittikçe artan bir hal almaktadır. Çocuk henüz 2-3 yaşlarında iken ebeveynler tarafından kendi rahatlıkları için TV başında oturtulmakta ya da eline telefon verilerek geçirtilmektedir. Yani yeni çocukluk aynı zamanda ekran neslidir. Ellen Wartella’ nın deyimiyle yeni nesil çocuklar ekran önünde gelişmekte ve büyümektedirler (Şirin, 2013: 182). Dolayısıyla çocuklar çok erken denecek yaşlarda kitle iletişim araçları ile haşır neşir olmaktadır. Bu durum çocukların ileriki yaşlarına da taşınmaktadır. Çocuklar 5-6 yaşlarında kendilerine ait tabletlere sahip olmaktadır. Bununla yetinmeyip 10-11 yaşlarında da kişisel cep telefonlarına sahip olmaktadır. Aslında çocuk çevresinden aldığı içselleştiren bir birey olduğundan ötürü ailede ve çevrede gördüklerini uygular. Dijital bir çağda yaşadığımızı göz önünde bulundurursak çocukların erken yaşlarda kitle iletişim araçlarına sahip olmaları aslında anormal bir durum olarak görülmemelidir. Sonuçta kitle iletişim

araçları insanın gereksinim duyduğu iletişim ihtiyacından doğmuş ilerleyen teknolojik yeniliklerle evrilmiş ve gerek genç bireyler gerekse çocuk bireylerin hayatlarının kopmaz bir parçası haline gelmiştir.

5.2.4.Sosyal Medya ve Çocuk

İnternet teknolojilerinin hızlı gelişimi ile birlikte kitle iletişim araçları alt yapısı vasıtasıyla sosyal medya platformları insan hayatında her geçen gün gittikçe yaygınlaşarak önem kazanmaktadır. Sosyal medya kavramı genel olarak aktif internet kullanıcılarının birbirleri ile iletişim ve etkileşim kurmalarının farklı yolu olarak içerik oluşturma, arkadaşlarıyla çevrimiçi ortamda iletişimde kalmak veya günümüzde popülerleşen blogger olarak adlandırılan bireylerin günlük yapıp ettiklerini paylaşmaları gibi aktivitelere dayanan sosyal ağ olarak tanımlanabilmektedir (Kirtiş ve Karahan, 2011:262). Sosyal medya platformları arasında özellikle popüler hale gelenler arasında Whatsapp, X(eski adı ile Twitter), Instagram, Youtube, Facebook, Tumblr, Telegram ve Tiktok sayılabilir. Günümüz dijital toplumunda bireyler günlük yaşam rutinlerinde yapıp ettiklerini sosyal medya platformları aracılığıyla diğer bireyler ile paylaşmaktadırlar. Kimi insanlar bunu eğlence amaçlı veya vakit geçirmek için yaparken kimileri de bu işi bir meslek haline getirerek gelir elde etmek amacı ile sosyal medya üzerinden paylaşımlarda bulunmaktadır. Bu anlamda özellikle Tiktok platformu ağ kullanıcıları tarafından tercih edilmektedir. Kişilerin kullanım amacı fark etmeksizin sosyal medya ağlarının kullanımı günümüzde gittikçe artmaktadır.

Çocuk, genç veya yetişkinler yaygınlık kazanan sosyal ağlarda sosyalleşmektedirler. Bu yeni sosyalleşme alanlarını özellikle dijital çocuklar yaş sınırlaması olmasına rağmen aktif olarak kullanmaktadırlar. Sosyal medya kullanım sınırlaması 13 yaş ile sınırlanmıştır (Okumuş ve Parlar, 2018: 359). Ancak TÜİK verilerine göre 06-15 yaş grubundaki çocukların internet kullanmaya başlama yaşı ortalama 9'dur (TÜİK, 2013). ABD'de bulunan Çocuk Kurtarma Koalisyonu ise çocukların %90'ının iki yaşına gelene kadar öyle ya da böyle sosyal medyada bulunduğunu belirtmiştir (Yılmaz ve Güney, 2021: 487). Bu durumun ise sosyal medya platformları incelendiğinde özellikle ebeveynlerin daha doğar doğmaz çocuklarını sosyal ağlar üzerinden paylaşmaya başlamalarının bir sonucu olduğu aşikârdır. Ailelerin çocukların fotoğraflarını paylaşmaları ise "sharenting" olarak isimlendirilmekte ve bu terim ise ilk kez 2012'de Stevan Leckart tarafından kullanılmıştır. Kelime anlamı olarak "çocuklarına dair düzenli ve detaylı bir şekilde paylaşım yapan ebeveyn pratiği" şeklinde tanımlanmaktadır (Erişir ve Erişir, 2018:53). Anne/babaların çocuklarını sürekli olarak sosyal medya platformlarında paylaşımlarının ardından belirli bir yaşa geldikten sonra çocuk ailesinden gördüklerini uyguladığı için artık kendisi de paylaşım yapmaya başlamaktadır. Dolayısıyla çocuğun sosyalleşme alanları fiziki dünyadan sanal dünyaya doğru giden bir yol izlemektedir.

Dijital çocuklar, sosyal medya platformlarından özellikle Youtube'da gerek kendileri gerekse aileleri tarafından kendi adlarına ait kanallar oluşturulup bu kanallar üzerinden sanal ortamda kendilerini var ederek diğer insanlara göstermektedirler. Örneğin daha küçük yaşlarda olup kendilerini ifade edemeyen olan çocuklar için çoğunlukla aileleri tarafından onlara ait kanallar açılmaktadır. Kendine ait kanalı olup en küçük Youtuber olarak ise 2011 doğumlu Ryan Kaji tam olarak 36,4 Mn (güncel abone sayısı baz alınmıştır) abone ile göze çarpmaktadır (URL-3), Dolayısıyla çocuklar bir şekilde sosyal medya ile bir bağ içerisinde olmaktadır. Bu durumun temel nedenlerinin başlıca olanı ise hiç kuşkusuz çocukların dijital bir toplumda, dijital bir ailede ve dijital bir arkadaş grubu içerisinde sosyalleşerek sosyalizasyon sürecini yaşamasıdır.

Dijital Çağ öncesi dönemde çocukların sosyalleşme alanı günümüze gelinceye kadar değişime uğramıştır. Değişen ve gelişen toplum yapısı ile birlikte çocukluğun toplumdaki yeri de değişmiştir. Toplumdaki yeri değişen çocukların elbette sosyalleştiği alanlar ve sosyal çevresi de değişime uğramıştır. İlk toplumlarda çocuklara değer verilmediğinden ötürü onlara özgü sosyalleşme alanlarının olduğundan bahsetmek pek mümkün değildir. Çocukların sosyalleştikleri alanlar olarak sokaklar ve sosyalleşme araçları olarak da taş, sopa, top gibi aletler gösterilebilir. Ancak modern çağa gelindiği zaman toplumda belirli bir konumda yerini alan çocuklara birer birey olarak muamele yapılmakta ve çocuklara çocuk olarak değer verilmeye başlanmıştır. Dijital çağda çocuklar sokakta oynadıkları taş, sopa ve topu bırakarak dijital oyuncaklarla oynamaya başlamışlardır. Dolayısıyla çocuklara doğup büyüdüğü ve ilk sosyalleşme alanları olan aile evinden sonra sosyalleşebilecekleri alanlar üzerinde bir yoğunluk görülmeye başlanmıştır. Öncelikle çocukların okula adapte olabilmeleri adına okul öncesi eğitim veren kurumlar kurulmuştur. Bunların yanında gündüz bakım evleri ve özel kreşlerde kurulmuştur. Böylece çocukların sosyalleşme alanları sokaklardan kapalı alanlara taşınmıştır. Bu kapalı alanlar arasında okul öncesi eğitim veren kurumların yanında modernleşen dünyamızda oyun parkları gerek açık alanlarda gerekse kapalı alanlarda gittikçe yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda çocuklar çocukluklarını eğlence merkezlerinde, parklarda, oyun salonlarında ve kreşlerde yaşamaya başlamışlardır.

İnternet teknolojilerinin hız kazanması ise sosyalleşme araçlarından olan kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına sebebiyet vermiştir. Kitle iletişim araçları vasıtası ile çocukların sosyalleşme alanlarında da birtakım değişimler yaşanmıştır. Çocuklar sokaklarda, parklarda vakit geçirmek yerine kitle iletişim araçlarına daha çok ilgi duymaya başlamışlardır. Öncelikle TV ile başlayan bu ilgi internetin yaygınlaşması ile tablet, telefon ve bilgisayarlara doğru yönelmiştir. Bu da dijital çağ çocuklarının, “televizyon çocuğu” ve “bilgisayar çocuğu” gibi kavramlarla adlandırılmalarına yol açmıştır (Karaboğa, 2018:2). İlk sanal ortamdaki sanal oyunları oynamak için çocuklar daha çok internet cafelere ilgi göstermiştir. Ancak gelişen teknoloji ile artık neredeyse her birey kendine ait kişisel kitle iletişim araçlarına sahip olmaya başlamıştır. Özellikle 5-10 yaş aralığındaki çocuklar kişisel tabletlere sahip iken daha büyük yaşlarda olanlar ise kişisel cep telefonlarına sahiptirler. Dolayısıyla da günümüz çocuklarının sosyalleşme alanları olarak fiziksel alandan kopuk küçük cihazlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece dijital çağda çocukların sosyalleşme alanları olarak kitle iletişim araçları ve sosyal medya platformları başlıca alanlardır diyebiliriz.

5.3. Dijitalleşmenin Çocukluk Üzerindeki Etkileri

Günümüz toplumundaki teknolojik aygıtların fazlalığı ve hemen her alana yayıldığı durumu göz önünde bulundurduğunda teknolojiden tamamen uzak bir çocukluk düşünölemeyeceği gibi teknolojik açıdan çok fazla zengin bir çocukluğunda birtakım sorunları olabilmektedir (Akbulut, 2013:54). Etrafında olup bitenlerden etkilenme açısından yetişkinlerden daha duyarlı olan çocukların teknolojiden etkilenmeleri de çok doğaldır. Ancak çocukların bu tür bir etkilenme esnasında olumlu veya olumsuz sonuçları olabilmektedir. Dijitalleşmenin genellikle olumsuz etkilerinin olduğu önyargısı toplumumuzda yaygın bir görüştür. Fakat teknoloji doğru bir şekilde kullanıldığı zaman olumlu etkilere de sahiptir. Dolayısıyla teknolojinin çocuklar üzerindeki etkileri çocukların özelliklerine, kullanılan medyanın türüne, kullanım amacına, kullanım şekline ve kullanıldığı süreye göre farklılık göstermektedir (Yılmaz ve Güney, 2021: 487). Bu bağlamda teknolojik gelişmelerin

çocuklar üzerinde yaratmış veya yaratabileceği olduğu olumsuzluklara değinildikten sonra olumlu tarafları da ele alınmıştır.

5.3.1. Dijitalleşmenin Çocukluk Üzerinde Meydana Getirdiği Olumsuz Etkiler

Çocukların erken yaşlarda bilgisayar ve internet ile haşır neşir olmalarına karşı çıkan bilimsel görüş, önemli gelişim etkinliklerinin yerini teknolojinin alacağı tehlikesinin altını çizmektedir. Bu anlamda bilgisayarların çocukları gerçek oyun kültüründen uzaklaştırarak çocukların henüz kaldıramayacağı miktarda uyarana maruz bırakma riski söz konusudur. Bu dijital araçlarla ortaya çıkan sanal dünya gerçeklerden uzak olduğu için çocukları gerçek dünyadan kopararak sanal olana çekmektedir (Akbulut, 2013:54). Bu durumda çocuk gerçek ile sanalı ayırmada güçlük çekebilmekte ve bilişsel olarak sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bilişsel gelişimde gerekli motor becerilerinin kazanılması için belirli yaş aralıkları vardır. Dolayısıyla çocukların söz konusu bu becerileri kazanmaları gerektiği süreyi daha çok bilgisayar başında geçirmeleri daha sonraları kimi zaman bu becerilerin kazanılmasında zorluk yaratırken kimi zaman da becerilerin kazanılması imkânsız olabilmektedir (Arslan ve Bütün vd., 2014:199). İnternet teknolojisinin bilişsel gelişim üzerindeki olumsuz etkilerinin yanında ruhsal olarak da sorunlara yol açmaktadır. Bu durum öncelikle internete olan bağımlılık durumunda ortaya çıkmaktadır. İnternet bağımlılığı genel anlamda internetin çok fazla kullanılması arzusunun engellenememesi, internet olmadan geçirilen zamanın kişi için önemsiz olması, internetten yoksun kaldığında bireyin aşırı bir sinirlilik ve saldırganlık halinde olması böylelikle kişinin ailevi ve sosyal çevresi ile olan ilişkilerinin giderek bozulması anlamındadır (Arısoy, 2009:57). Ve internet bağımlılığı bireyleri ona ulaşmasını sağlayan cihazlara (cep telefonlarına, bilgisayarlara ve tabletlere) bağımlı hale getirmektedir.

Dijital araçlar ve internet aracılığıyla özellikle dijital oyunlara bağımlı hale gelen bireyler dijital oyunları oynarken çok fazla gerginlik ve stres ile mücadele etmektedir. Böylece dijital oyunlar geliştirmiş oldukları yöntemler aracılığıyla bireyin sürekli olarak oyun içinde tetikte beklemesine ve bu sebeple de endişelenmesine yol açtığı için birey üzerinde psikolojik bozukluklara neden olmaktadır (Yıldırım, 2021:1246). Dijital oyun videolarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini Provenzo şu dört nedene bağlamaktadır:

- Şiddetli içerikli olup saldırganlığa, şiddete ve agresif tavırlara teşvik edebilir.
- Tahrip edici cinsiyet rolü normlarını kullanmaktadır.
- “Sağlıklı olmayan birey” tutumlarını teşvik etmektedir.
- Yaratıcı oyunu engellemektedir (Provenzo, 1962; İşçibaş, 2011: 125-126).

Dijital medya araçlarının uzun süre kullanımı düş gücünü zayıflatmakta, kişileri sosyal yaşamdan uzaklaştırmakta, işlek zekâyı, sanatsal etkinlikleri, düş kurmayı ve sosyalleşmeyi kısıtlayarak çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet vermektedir (Tanrıverdi ve Sağır, 2014: 780). Saatlerce televizyon başında kalan çocuklar, henüz dış dünyadaki fiziki ortamlarla karşılaşmadan önce TV içerisinde gördüklerinden ve duyduklarından etkilenmektedir. Dolayısıyla çocuklar sadece kendilerine belirli bir çerçevede iletilen uyarılarla yetinip kısıtlı bir sosyalleşme alanı içerisinde kalmaktadırlar. Bu anlamda TV tek taraflı bir sosyalleşme aracı olarak çocuğun sadece alıcı olduğu bir ortam yaratırken bilgisayar ise çocuğun hem alıcı olduğu hem de kendisinin de etkileyebileceği bir sosyal ortam kurmaktadır. Örneğin, dijital oyunlar oynarken günümüzde özellikle ergen kişiler tarafından dijital oyunlara karşı bir ilgi ve merak vardır; bireyler bu dijital oyunlarda karşılıklı bir şekilde iletişimde kalabilmektedirler. Ancak çocukların oyunun diğer ucunda hiç tanımadığı insanlarla iletişim kurmaları tehlikeli olabilmektedir. Buna en iyi örnek ise bir ara bir

hayli popülerleşen Mavi Balina oyunu verilebilir. Türkiye Bilişim Derneği İcra Kurulu üyesi Doç. Dr. Özhan Yalçın, Mavi Balina oyununun Türkiye’de 150 çocuğun ölümünden sorumlu olduğunu dile getirmiştir (URL-4). Dijital oyunların bu denli olumsuz etkilerinin olabileceği göz önünde bulundurulduğunda burada sorumluluk aileye düşmektedir. Ebeveynler çocuklarının dijital ortamlarda yapıp ettiklerini kontrol etmelidir. Ancak bunu çocuklar üzerinde çok fazla baskı kurmadan yapmalıdır. Çünkü fazla baskı çocuğu daha sinirli ve gergin yaparken aileye karşı kıskırtabilmekte ve dolayısıyla aile ilişkilerinde problemlere neden olabilmektedir.

Dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki bilişsel ve psikolojik etkilerindeki olumsuzluklarının yanında çocuklar üzerinde fiziksel olarak da olumsuzluklara yol açmaktadır. Çocuklar saatlerce TV başında, bilgisayar başında veya telefon başında internet ortamında vakit geçirirken kamburluk, sırt ağrıları, el ve bilek ağrıları gibi fizyolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Kas ağrılarının yanında göz rahatsızlıkları ve radyasyona maruz kalınması da çocuklarda yine sağlık sorunlarına sebebiyet vermektedir (Akbulut, 2013:57). Gereğinden fazla internet ortamında kalan çocuk eğer denetimsiz bir şekilde internette istediği gibi oyun oynayabiliyor, video izleyebiliyor veyahut başka amaçlarla interneti kullanıyorsa bu durum çocukların yaşlarına uygun olmayan birtakım durumların ortaya çıktığı esnada tamamen savunmasız kaldıkları için çocuklar istismar edilebilmekte veya zorbalığa maruz kalabilmektedirler. Sanal medyada en çok karşılaşılan riskler arasında cinsel, fiziksel ve duygusal istismar durumları sayılabilir. Çocukların, sanal dünyada tanıştıkları yabancı kişilerle yüz yüze gelmeleri cinsel taciz, fiziksel şiddet, çocuğa istemediği davranışları zorla yaptırma, kaçırılma, yaralama hatta öldürme gibi ciddi sorunların akabinde depresyon ve travma gibi ruhsal bozukluklarla sonuçlanmaktadır (Topçu, 2018:31).

Siber zorbalık, teknolojik aygıtların kullanılması ile sosyal medya platformlarında, çevrimiçi oyunlarda ve sosyal ağlarda görülen ve zorbalık yapılmak istenen kişilerin zaaflarından yola çıkılarak, ürkütülmesi, sinirlendirilmesi ve mahcup edilmesine yönelik yapılan davranışlardır (Yılmaz ve Güney, 2021:489). Zorbalık ve istismar yalnızca fiziksel bir şekilde olmamaktadır. Bunun yanında sanal ortamlarda çocukların çevrimiçi sitelerde oyun oynarken, alışveriş yaparken veyahut başka amaçlarla sosyal ağlarda gezinirken istenmeyen bazı durumlarla karşılaşmaları durumunda kendilerini psikolojik olarak kötü hissetmelerine neden olabilmektedir. Örneğin bir fotoğraf paylaşım sitesinde bireyin fotoğraflarına başkaları tarafından yazılan kötü yorumlar ister istemez onu kötü bir şekilde etkilemektedir. Bu ve bunun gibi olumsuz olayların yaşanması çocukların hassaslaşmasına yol açarak onları gerçek sosyalleşme alanlarından da uzaklaştırabilmektedir. Çocukları sosyal alanlardan uzaklaştırıp yalnızlığa iten bir diğer dijital teknoloji aleti ise dijital oyuncaklardır. Bu oyuncaklar konuşabilmekte, yemek yiyebilmekte ve adeta gerçek bir bebek gibi davranmaktadır. Çocuklar bu dijital oyuncakları kendilerine bir arkadaş olarak görmekte ve onlarla daha fazla vakit ayırmaktadırlar. Dijital oyuncaklarla geçirilen sürenin uzamasına karşın yüz yüze iletişim süresi ise gittikçe kısaltılmaktadır. Böylece çocuklar kişisel gelişimleri için faydalı olan grup oyunlardan uzaklaşarak gelişimlerine daha az katkıda bulunan bireysel oyunlara yönelmektedirler (Mustafaoğlu ve Zirek vd., 2017:232). Çocuklar toplumdan uzaklaşmakta ve kendisini yalnızlığın içerisinde bulmaktadır.

Teknolojik aygıtların yaygın kullanımı ve etkileri bağlamında çocuklar üzerinde bilişsel, fiziksel, psikolojik ve sosyalleşme açısından olumsuz yönde etkiye sahip olmaktadır. Bilişsel anlamda gelişimini tamamlayamayan çocuk akran gruplarına katılamamakta ve kendisini dışlanmış olarak görmektedir. Dolayısıyla sosyalleşmede problemler yaşayabilmektedir. Fizyolojik olarak yaşanan sorunlar ise yine çocukları huzursuz edici boyuta gelerek yaşamlarını ciddi bir şekilde

etkilemektedir. İnternet ortamında gittikçe yalnızlaşan çocuklar depresyona girmeye meyill olmaktadır. Ve toplumdan kendisini soyutlayarak yalnızlığı tercih etmektedirler. Sonuçta dijital araçların ölçsüz ve denetimsiz kullanımı çocukları ve çocuk sağlığını tehdit edici seviyeye gelerek çocuklar üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır.

5.3.2.Dijitalleşmenin Çocukluk Üzerinde Meydana Getirdiği Olumlu Etkiler

İnternet teknolojisinin çocuklar üzerinde birçok olumsuz etkisi olabildiği gibi elbette olumlu tarafları da vardır. Teknoloji, özellikle doğru ve etkin bir şekilde kullanıldığı zaman hem çocuklar hem de diğer bireyler için faydalı olabilmektedir. Bu konuda ebeveynlere büyük bir sorumluluk düşmektedir. Ebeveynler çocuklarının internet âleminde yapıp ettiklerini kontrol ettikleri takdirde ve çocukların ebeveyn denetimi altında internet teknolojilerine erişimlerine imkân tanıdıkları müddetçe çocuklar için dijital ortamda birtakım fırsatlar doğabilmektedir. İnternet dünyasının çocuklara sunmuş olduğu fırsatlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Evrensel bilgiye ulaşmak,
- Eğitim olanaklarından yararlanabilme,
- Sosyal ağlar üzerinden arkadaşlıklar kurabilme,
- Eğlence, oyun, sosyalleşme ve arkadaşlık sitelerine erişim sağlama,
- İçerik oluşturarak kendini ifade yeteneğini ve yaratıcılık seviyesini geliştirebilme,
- Dijital uzmanlık ve okuryazarlık edinimi sağlama,
- Gruplarda aktif olabilme,
- Kişisel gelişimin yanında kariyer gelişimi ve girişimcilik imkânları sunma,
- Fiziksel dünyada uzak olan kişilerle sosyal ortamda iletişim kurabilme,
- Uzman görüşlerine ve aynı zamanda belirli bir konu hakkındaki tavsiyelere erişim

(Keleşoğlu ve Yılmaz, 2022:78).

Görüldüğü üzere internet dünyası çocuklara birçok imkân tanımaktadır. Daha öncede değinildiği gibi bu imkânlar ancak doğru bir şekilde kullanıldığı takdirde birer fırsata dönüşebilmektedir. Bu noktada da yine ebeveynlere büyük bir iş düşmektedir. Böylece dijital teknolojileri sağlıklı bir şekilde kullanan çocukların kendilerini kişisel olarak ve ayrıca toplumsal olarak da geliştirmesi mümkün olmaktadır.

Hızla gelişen dijital teknolojiler aynı zamanda çocukların hızlı düşünebilmesi bunun yanında hızlı kararlar alabilmesi ve bir konu üzerinde hızlı bir şekilde stratejiler ortaya koyabilmesine de katkıda bulunmaktadır. Yine erken yaşlarda gelişen motor becerilerin kazanılmasına, dil öğrenme sürecini hızlandırma ve etkin bir şekilde dil öğrenimini kolaylaştırmaktadır (Topçu, 2018:28). Dil öğrenimi, özellikle çocuğun erken çağda çevresini anlamaya ve algılamaya başladığı dönemlerde internet ortamında aktif olarak katıldığı dijital oyunlarda gerçekleşebilmektedir. Bu anlamda dijital oyunların çocuklar üzerinde olumlu etkilerinden söz etmek mümkündür. Dijital oyunlar çocuklara bir hayal dünyası sunmaktadır. Çocuklar gerçekte bir hayal kırıklığı yaşadığında neler yapabileceğini oyun dünyasında önceden tecrübe edindiği için hızlı çözümler üretebilmektedir. Sanal gerçeklik çocuklara farklı perspektifler sunarak onlara farklı bakış açılarından bakabilmeyi öğretmektedir. Böylece dijital oyunlar olumlu sosyal davranışlar kazanılmasında etkili olmaktadır. Dijital oyunlar, çocukların bilişsel gelişimlerine de bilhassa matematik ve fen bilimlerinin geliştirmesine yardımcı birer araç olmaktadır. Akademik bilgiyi öğrenmeye aracı olan dijital oyunlar, çocukların kendilerine hedef belirleme, eleştirel düşünme ve strateji geliştirmesine de önayak olmaktadır. Dijital oyunların

fiziksel olarak da olumlu taraflarından bahsetmek mümkündür. Yapılan araştırmalar dijital oyunlarda çocukların el ve kol hareketlerinden tüm vücut hareketlerine kadar giden kaba motor becerilerinin kullanılması gerektiğinden dolayı çocuklar üzerinde fiziksel olarak bir dinçliğe teşvik edebileceğini saptamıştır. Bu fiziksel eylemlerin yanı sıra dijital oyun ortamları çocuk ve gençlere rekabetçi bir oyun ortamı sunarak çocukların gerçek dünyada daha fazla çaba sarf etmesine ve azmetmesine temel oluşturabilmektedir (Bağcı Çetin, 2023:175-179).

İnternet ortamının çocuklara sunmuş olduğu fırsatlar arasında özellikle iletişim ve bilgiye erişim ön plana çıkmaktadır. Sanal ortam, toplum içerisinde söz sahibi olamayan çocukların kendilerini ifade etme ve seslerini duyurabilmek için önemli bir araç görevi görmektedir (Akbulut, 2013:54). Dijital teknolojilere erişebilen çocuklar ve gençler sosyal medya platformları üzerinden herhangi bir konu hakkındaki fikirlerini beyan etmek imkânına sahip olmaktadır. Dolayısıyla dijitalleşme çocuklara yaratıcılık, özgüven sahibi olma, sosyalleşme, bilgiye erişim, iletişim kurma, online eğitim sitelerinden eğitim alabilme, dil öğrenme, analitik düşünebilme, farklı bakış açıları kazanma, girişimcilik ruhu edinme, yeteneklerini keşfedebilme gibi olumlu birtakım fırsatlar sunmaktadır.

Sonuçta dijitalleşen toplumumuzda çocuklar ister istemez bu durumdan olumlu veyahut olumsuz bir şekilde etkilenmektedirler. Çocukların dijital araçların getirdiğı artı ve eksileri benimsemelerinde ya da uygulamalarında ise söz konusu bu araçları kullanımlarına bağlıdır. Teknoloji doğru ve amacına uygun kullanıldığında zaman elbette bireyler açısından bir hayli faydalı olabilmektedir. Ancak bu durumun tam tersine sağlıksız bir şekilde kullanıldığında ise zararlı olabilmektedir. İnternet teknolojilerinin aşırı kullanımı, kötü amaçlı kullanımı hem kişi için hem de toplum için olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir. Fakat etkin ve doğru bir kullanım ile dijital olanaklar çocuklar ve bizler için hayatımızı kolaylaştıracak fırsatlar sunmaktadır.

6. BULGULAR

6.1. Araştırmaların Genel Özellikleri

Sistematiik derleme kapsamında ele alınan araştırmaların genel özellikleri, yayın türlerine göre, bulundukları web sitelere göre, çalışmaların metodolojilerine göre ve son olarak yayınlandıkları yıllara göre dağılımı tablo ve grafik aracılığı ile sunulmuştur.

6.1.1. Araştırma Yayınlarının Türleri

Son yüzyılda ivme kazanan dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkisini Türkiye’de konu alan akademik çalışmaları incelemek amacıyla tespit edilen çalışmaların yayın türleri incelenerek sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir. (Not: Yüzde oranlarının yuvarlanması nedeniyle tam oranlar çıkmayabilir.)

Tablo 6. Araştırma Yayınlarının Türlerine Göre Dağılımı

YAYIN TÜRÜ	X	%
MAKALE	59	90.7
YÜKSEK LİSANS TEZİ	4	6.1
DOKTORA TEZİ	2	3.2
TOPLAM	65	100

Tablo 6’da görüldüğü üzere çalışmada ele alınan 65 çalışmanın %90.7’sini makaleler oluştururken; çalışmaların %6.1’ini yüksek lisans tezleri ve son olarak çalışmaların %3.2’sini ise doktora tezleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla incelenen çalışmalar yayın türlerine göre sınıflandırıldığında 59 adet makale, 4 tane yüksek lisans tezi ve 2 tane doktora tezi olmak üzere toplamda 65 tane çalışma karşımıza çıkmaktadır. Makale türü 59 adet olarak en fazla yayınlanan çalışma türü olarak saptanmıştır.

6.1.2. Araştırmaların Yayınlandıkları Web Sitelerine Göre Dağılımı

Yapılmış bu çalışma kapsamında dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik yayınlanmış çalışmaların yayınlandıkları web siteler incelenerek Tablo 7’de sınıflandırılmıştır. (Not: Yüzde oranlarının yuvarlanması nedeniyle tam oranlar çıkmayabilir.)

Tablo 7. Araştırmaların Yayınlandıkları Web Sitelere Göre Dağılımı

WEB SİTELER	X	%
TR DİZİN	17	26.1
DERGİ PARK	27	41.5
GOOGLE AKADEMİK	15	23.1
YÖK TEZ	6	9.3
TOPLAM	65	100

Tablo 7’ye göre araştırmada baz alınan çalışmaların %41.5’i Dergi Park web sitesinde; %26.1’i TR Dizin sitesinde; %23.1’i Google Akademik web sitesinde ve son olarak ise %9.3’ü YÖK Tez web sitesinde yayınlanmıştır. İncelenen araştırmalar yayınlandıkları web siteler bağlamında gruplandırıldığında 27 adet çalışma Dergi Park adlı internet sitesinde, 17 adet çalışma TR Dizin web sitesinde, 15 adet çalışma Google Akademik internet sitesinde ve son olarak 6 adet çalışma YÖK

Tez ulusal web sitesinde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla 65 adet çalışma içerisinde 27 adet ile en fazla çalışmanın saptandığı web site olarak Dergi Park internet sitesi karşımıza çıkmaktadır.

6.1.3. Araştırmalarda Kullanılan Yöntemler

Araştırma bağlamında dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkilerini yönelik çalışmaların yöntemleri incelenmiş ve sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir. (Not: Yüzde oranlarının yuvarlanması nedeniyle tam oranlar çıkmayabilir.)

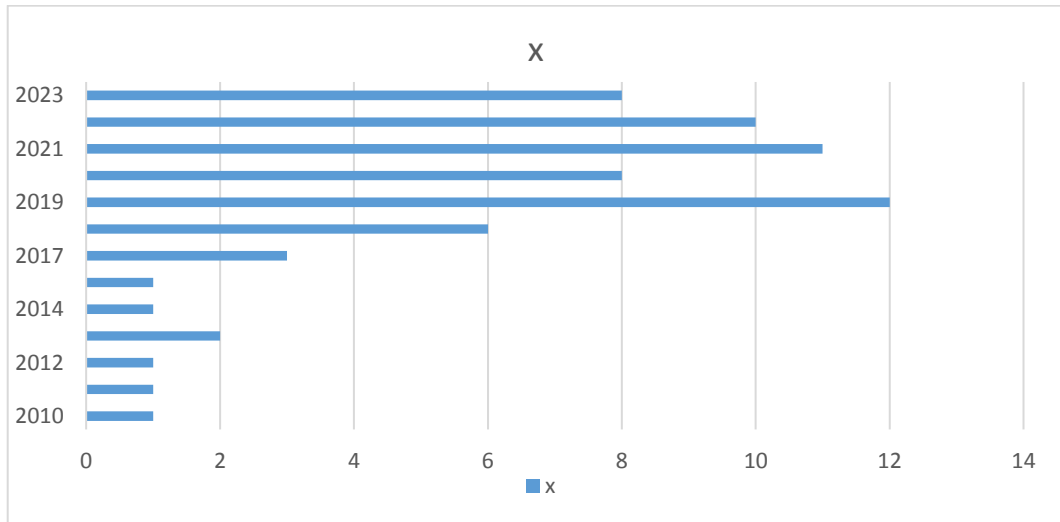
Tablo 8. Araştırmaların Yöntemlerine Göre Dağılımı

ARAŞTIRMALARIN YÖNTEMLERİ	X	%
NİTEL	44	67.7
NİCEL	17	26.1
KARMA	4	6.2
TOPLAM	65	100

Tablo 8’de verilen bilgilere göre incelenen çalışmaların %67.7’sinde nitel araştırma yöntemi kullanılırken; %26.1’inde nicel araştırma yöntemi ve %6.2’sinde ise karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Böylece toplamda incelenen 65 adet çalışma içerisinde 44 tanesi nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüş, 17’sinde nicel araştırma yöntemi kullanılırken; 4 adet çalışmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sonuçta araştırma kapsamında incelenen çalışmalar içerisinde en fazla kullanılan araştırma yöntemi nitel araştırma yöntemi olarak saptanmıştır.

6.1.4. Araştırmaların Yayınlandıkları Yıllara Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik Türkiye’de yayınlanmış çalışmaların yayınlandıkları yıllara göre dağılımı incelenerek Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5. Araştırmaların Yayınlandıkları Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 5’te görüldüğü üzere incelenen 65 çalışmadan 1 adet 2010 yılında; 1 adet 2011 yılında; 1 adet 2012 yılında; 2 adet 2013 yılında; 1 adet 2014 yılında; 1 adet 2016 yılında; 3 adet 2017 yılında; 6 adet 2018 yılında; 12 adet 2019 yılında; 8 adet 2020 yılında; 11 adet 2021 yılında; 10 adet 2022 yılında ve son olarak 8 adet çalışma 2023’de yayınlanmıştır. Dolayısıyla incelenen çalışmaların

yayınlandıkları yıllara göre dağılımının verildiği Şekil 5'te saptandığı üzere en çok çalışma yayınlanan yıl 12 adet çalışma ile 2019 yılıdır.

6.2. Dijitalleşmenin Çocuk Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Sistematik derleme sonucunda elde edilen bulgular araştırma probleminde belirtilen sorular bağlamında incelenerek kod cetveline aşağıda gösterildiği gibi yerleştirilmiştir.

Çocuklar, ilk eğitimlerini ailede alırlar ve bu öğrenmeyi ise taklit ederek gerçekleştirirler. Bu anlamda ebeveynlerin dijital araçları kullanımı çocukları da dijital araç kullanmaya teşvik etmektedir. Dolayısıyla günümüzde çocukların dijital araç kullanma yaşı gittikçe düşmektedir. Tablo 9 incelendiğinde 2000 yılından sonra dünyaya gelen çocukların doğrudan dijital araçlarla donatılmış bir dünyaya doğmaları ile dijital medyayı hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmeleri ve dijital araçlara bağımlı olmaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tablo 9. Dijital Toplumda Dünyaya Gelen Çocukların Dijital Toplumda Dünyaya Gelmeleri İle Dijitalleşmeden Etkilenmeleri Arasında İlişkiyi Açıklayan Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Dijital bir ortamda dünyaya gelen çocukların dijitalleşmeden etkilenme düzeyine ilişkin bulgular
Aral, N., 2022	Özellikle 2000 yılından sonra dünyaya gelen çocukların doğrudan dijital araçlarla etkileşim içinde olmaları ve ebeveynlerin dijital araç kullanımlarını taklit etme sonucunda içselleştirmeleri durumu çocukların doğrudan dijital bir ortamda doğmaları ile dijitalleşmeden etkilenmeleri arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.
Biricik, Z., 2022	Dijital teknolojiler çağda doğan çocukların hayatlarının ayrılmaz birer parçası haline gelmektedirler.
Erten, P., 2019	Çocukların, tablet, telefon ve taşınabilir müzik oynatıcılarına bir başka deyişle dijital araçlara sahip olma sürelerinin en az 1 il 4 yıl arasında olması, çocukların dijital araçları küçük yaşlardan itibaren kullanmaya başladıklarının ve bu durumda doğrudan dijital bir dünyaya doğmalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir.
Kılıç, B. ve Kaya, S., 2021	Doğduğu andan itibaren dijital teknolojileri gören ve onlarla büyüyen çocuklar, gerçekleştirmek istedikleri aktiviteleri fiziki ortamdan ziyade sanal ortamlarda ve dijital araçlar vasıtası ile gerçekleştirmektedirler.
Kılınç, B. ve Kılınç, E. P., 2014	Dijital ortamda çocuklar internet içeriklerini kullanmakta ve sadece tüketen ve pasif bir konumdan çıkarak üretken ve aktif bir birey haline gelmektedir.
Sormaz, F.ve Yüksel, H., 2012	Günümüz toplumunda her şeyin endüstrileşmesi sonucunda çocukluk imgesi de tüketim kültürünün bir parçası olarak inşa edilmektedir. Ve dijital çocuklara mutluluğun ve eğlencenin tüketim aracılığıyla gerçekleşeceğine inandırılıp dijital toplum tarafından tüketici çocuklar yaratılmaktadır.
Çıkman, B. ve Salman, Ö. Vd., 2017	Dijital teknolojilerin yaygınlaşması doğrudan dijital bir dünyaya doğan çocukların söz konusu bu dijital teknolojilere erişim yaşının düşmesine yol açmaktadır.
Karaboğa, M. T., 2018	Doğrudan dijital araçlarla donatılmış bir dünyaya doğan çocuklar, üretici çocuk konumundan tüketici çocuk konumuna (özellikle medyanın getirdiklerinden etkilenerek) geçmiştir.
Karaman, H., ve Ayhan, H., 2021	Dijital teknolojilerin hâkim olduğu günümüz toplumunda çocukların ilk dijital teknoloji kullanımlarının bebeklik çağlarında olduğu görülmüştür.

Dijital araçların hâkim olduğu bir dönemde çocukların aile içerisindeki yerine baktığımızda, çocukların ebeveynleri tarafından adeta birer nesne gibi sosyal medyada paylaşımları durumu karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla dijital bir dünyada çocuklar, aileleri tarafından sosyal medya platformlarında ticari kaygı amacıyla ve gelir elde etmek amacıyla sunulmakta ve bu anlamda da çocukların emekleri anne/babaları tarafından sömürülmektedir. Sonuçta dijital dünyada çocukların aileleri içerisinde birer obje olarak yer edindiği ve dijital medyada birçok amaçlı ebeveynleri tarafından paylaşıldığı (Tablo 10'da da belirtildiği üzere) tespit edilmiştir.

Tablo 10. Dijital Dünyada Aile İçerisinde Çocuğun Konumuna İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Dijital Dünyada Aile İçerisinde Çocuğun Konumuna İlişkin Bulgular
Atalay, G. E., 2019	Çocuğun ebeveynleri tarafından sosyal medyada sunularak emeklerinin sömürülmesi ve çocuk haklarının kısıtlanması.
Özsoy, D. ve Atılğan, S., 2018	Dijital araçlar ve çocuklar arasında arabuluculuk görevi üstlenen ebeveynlerin hem kendilerinin dijital araçlar hakkında yeteri düzeyde bilgi sahibi olmadığı hem de çocukları yeterince bilgilendirmediği görülmüştür.
Serin, H., 2019	Ebeveynlerin çocuklarını ticari kaygı güderek sosyal medyada sunması ve bu bağlamda çocukların haklarının ihlal edilmesi.
Aşar, E., 2013	Ebeveynlerin çocukları ile aralarındaki sınır sarsılmış ve ebeveyn çocuk ilişkisi anne-baba-çocuk ilişkisi yerine arkadaşlık ilişkisi olarak ortaya çıkmaktadır.
Çalapkulu, Ç., ve Alp, F., 2020	Ebeveynlerin sosyal medyanın zararlarının farkında olmaksızın ticari amaçlı olarak sosyal medya platformlarında çocuklarını paylaştığı tespit edilmiştir.
Dinçer, G. ve Akar, L. Vd., 2023	3-6 yaş aralığındaki çocukların, aileleri ile vakit geçirmek yerine internet ortamında zaman geçirmeyi tercih ettikleri görülmüştür. - Çocukların interneti kullanma yaşı düştükçe ve çocuklar birer dijital bağımlı oldukları zaman çocuk ve aile ilişkisi olumsuz yönden etkilenmekte ve ebeveyn çocuk çatışmaları ortaya çıkmaktadır.
Erişir, R. M. ve Erişir, D., 2018	Ebeveynler çocuklarını sosyal medya üzerinden sunarken bu durumu diğer ebeveynlere yol gösterici olma amacıyla yapsalar da çoğunlukla çocuklarını, kimi zaman kişisel tatmin aracı ya da ticari kaygı ile kimi zamanda reklam yapmak amacıyla sosyal medyada paylaşmaktadırlar.
Kılıç, B. ve Kaya, S., 2021	Youtube üzerinden ebeveynler tarafından çocuklarına kanal açılması ve çocukların birer meta olarak bu kanallar üzerinden ticari amaçlı sunulması ve bu anlamda çocukların birer işçiye dönüştükleri görülmektedir.
Yiğit, E., ve Günüş, S., 2020	Aile içi bağların daha kuvvetli olduğu, mutlu/huzurlu ve geniş aile yapısına sahip, bilinçli ailelerde çocukların dijital oyun bağımlılığının olmadığı ancak aile içi çatışmaların olduğu ve bilinç düzeyi düşük olan ailelerde çocukların dijital oyun bağımlısı olduğu tespit edilmiştir.
Yiğit, N., ve Alat, K., 2022	Ailelerin dijital oyun oynamaları ile çocukların dijital oyun oynamaları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.
Yüksel, H., 2021	Çocukların kişilik hakları ve özgür tercihleri olan bireyler olduğu aileleri tarafından göz ardı edilerek meta haline dönüştürülerek sosyal medya platformlarında belirli amaçlar doğrultusunda paylaşması durumu göze çarpmaktadır.

Günümüz dijital toplumunda, ailelerin eğitim düzeyleri ile çocukların dijitalleşmenin getirilerinden etkilenme düzeyi arasında genel anlamda olumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır. Tablo 11’de de görüldüğü üzere yapılmış çalışmaların büyük çoğunluğunda anne/babanın eğitim seviyesinin artması ile çocukların dijital medyanın getirmiş olduğu olumsuzluklardan etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sonuçta ebeveynlerin eğitim düzeyinin yükseldikçe dijital medyaya karşı olan tutumlarında bilinç düzeylerinin de yükseldiği ve bu anlamda çocuklarına doğru bir şekilde dijital rehberlik yaptıkları görülmektedir.

Tablo 11. Ailelerin Eğitim Seviyelerinin Çocuklarının Dijitalleşmeden Etkilenme Düzeyine Nasıl Etki Ettiğine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Ailelerin Eğitim Seviyelerinin Çocuklarının Dijitalleşmeden Etkilenme Düzeyine Nasıl Etki Ettiğine İlişkin Bulgular
Kopuz, T. ve Turgut, Y. Vd., 2022	Ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile dijital ebeveynlik arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Doktora mezunu velilerin yüksek lisans mezunu velilere göre; yüksek lisans mezunu velilerin ise ilkököl ve ortaokul mezunu velilere göre dijital ebeveynlik tutumlarının arttığı saptanmıştır.
Mercan Uzun, E. veBütün, E. Vd., 2023	- Annenin eğitim durumu ile çocukların dijital oyunlardan etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmasa da annenin eğitim seviyesinin çocukların problemleri medya kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. - Babaların eğitim durumu ile çocukların dijital oyunlardan etkilenme ve problemleri medya kullanımı arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı söylenebilir.
Akçay, D., 2020	Ebeveynlerin eğitim düzeylerinin arttıkça çocuklarının dijital oyun bağımlılığı hakkındaki bilinç düzeylerinin de arttığı görülmüştür.
Arıcı Doğan, D. ve Döğer, S. S., 2023	Ebeveynlerin öğrenim durumu ile çocukların günlük dijital araç kullanım süresi, internet kullanım kurallarına uyma, çocuk koruma kilidinin olması ve dijital cihazlara sahiplik durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.
Budak, K. S. ve Işıkoğlu, N., 2023	Eğitim düzeyi yüksek olan anneler aktif dijital rehberlik stratejileri tercih ederken eğitim düzeyi düşük olan babaların serbest dijital stratejileri tercih ettikleri görülmüştür.
Dinçer, G. ve Akar, L. Vd., 2023	Ebeveynlerin eğitim durumunun çocukların dijital araç kullanımının aile ve çocuk ilişkisini etkilemediği görülmüştür.
Edis, K., 2020	Okuryazar olmayan ebeveynlerin, çocuklarını sosyal medyanın olası tehlikelerinden koruma ihtimali oldukça düşük olduğu saptanmıştır.
Erten, P., 2019	- Annelerin eğitim seviyesinin artması ile çocukların dijital teknolojiyi kullanmalarında olumlu yönde rehberlik ettiği tespit edilmiştir. - Babaların eğitim seviyesinin ise babanın eğitim seviyesi yükseldikçe çocukların dijital teknolojiye yönelik tutumlarının olumlu yönde arttığı görülmüştür.
Yiğit, N., ve Alat, K., 2022	Ebeveynlerin eğitim seviyesi ile çocukların dijital oyun oynamaları ve dijital araç kullanımları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.
Cengiz Saltuk, M. ve Erciyes, C., 2020	Annelerin eğitim seviyesini arttıkça dijital araç kullanımına ilişkin bilgisinin ve bilinç düzeyinin de arttığı görülmüştür.
Durmuş, K. ve Övür, A., 2021	Anne ve babaların eğitim düzeylerinin ile çocukların dijital araç kullanımları arasındaki farklılık sayısal olarak anlamlı olmasına rağmen ebeveynlerin eğitim düzeyleri ile çocukların dijital araç kullanımı arasındaki ilişkinin kesinliğinden söz etmek mümkün değildir.
Yiğit, N., 2019	Ebeveynlerin eğitim düzeyi ile çocukların dijital araç kullanımı arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmış olup ebeveynlerin eğitim seviyesinin arttıkça dijital okuryazarlığı bilgisinin de arttığı tespit edilmiştir.

Ailelerin sosyoekonomik durumu ile çocukların dijital medyadan etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu Tablo 12’de görülmektedir. Günümüzde, sosyoekonomik düzey çocukların dijital araçlara erişimi konusunda çok fazla belirleyici bir etken olmasa da yapılan çalışmalarda sosyoekonomik seviyesi daha yüksek olan ailelerde çocukların dijital araçlara erişim imkânının; düşük gelirli ailelere göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

Tablo 12. Ailelerin sosyoekonomik durumunun çocuklarının dijitalleşmeden etkilenme düzeyine nasıl etki ettiğine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Ailelerin sosyoekonomik durumunun çocuklarının dijitalleşmeden etkilenme düzeyine nasıl etki ettiğine İlişkin Bulgular
Biricik, Z. Ve Atik, A., 2021	Düşük gelirli ailelerin çocuklarının dijital araçlara erişimlerinin az olduğu, yüksek gelire sahip ailelerin çocuklarının ise dijital araçlara erişimlerinin fazla olduğu saptanmıştır.
İnan Kaya, G., 2021	Düşük sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının ekranlar ile tanışma yaşı ilk altı aya kadar inebildiği ve çocukların ebeveyn kontrolü dışında dijital araçlara erişim sağlayabildiği görülmüştür.
Edis, K., 2020	Ailelerin sosyoekonomik durumunun çocukların dijital araçlara erişimi hususunda eskiye kıyasla çokta belirleyici bir faktör olmadığı tespit edilmiştir.
Erten, P., 2019	Ebeveynlerin gelir seviyesi ile çocukların dijital teknolojilere karşı olan tutumu arasında anlamlı bir farklılık saptanmış ve gelir seviyesi daha yüksek olan ailelerde çocukların dijital araç çeşitliliğine sahip olma durumu arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır.
Soyöz-Semerci, Ö. U. ve Balcı, E. V., 2020	Ailelerin gelir durumunun çocukların dijital oyun bağımlılığı üzerinde anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
Yiğit, E., ve Günüş, S., 2020	Sosyoekonomik seviyesi yüksek olan ailelerde çocukların dijital araçlara erişim konusunda sorun yaşamadığı ve rahatlıkla dijital araçlara sahip olabileceği görülmüştür.
Yiğit, N., ve Alat, K., 2022	Çocukların dijital araç kullanımı ile ailelerin sosyoekonomik durumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.
Durmus, K. ve Övür, A., 2021	Günümüz şartlarında dijital araçlara erişim konusunda eskiye kıyasla daha yüksek olasılıklı olması ailelerin gelir düzeyinin çocukların dijital araçlara erişimi konusunda çok fazla belirleyici bir etken olmadığı saptanmıştır.
Biricik, Z., 2019	Sosyoekonomik açıdan dijital araçlara erişimi yüksek olan ailelerde çocukların dijital oyun oynama oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 13’te yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular ışığında çocukların dijital araçları kullanım amaçlarına baktığımızda arasında online derslere katılmak, oyun oynamak, video izlemek, film/dizi izlemek, arkadaşlarıyla iletişim kurmak, bilgi edinmek, sosyalleşmek ve internete erişim sağlamak gibi durumlar sayılabilir.

Tablo 13. Çocukların Dijital Araçları Kullanma Amaçlarına İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Çocukların Dijital Araçları Kullanma Amaçlarına İlişkin Bulgular
Donat Bacioğlu, S., 2022	• Çocukların dijital araçları Fotoğraf paylaşmak, oyun oynamak, eğlenmek/vakit geçirmek, iletişim kurmak ve bilgi edinmek için kullandıkları görülmüştür.
İnan Kaya, G., 2021	• Dijital araçlar çocuklar tarafından internete bağlanma, özellikle oyun, iletişim müzik dinleme ve video ya da film izleme gibi nedenlerle kullanılabilmektedir.
İşçibaşı, Y., 2011	• Çocuklar dijital araçları, oyun amaçlı, eğitim amaçlı, bilgi edinme ve bilgi paylaşma amaçlı kullanmaktadırlar.
Arıcı Doğan, D. & Döğer, S. S., 2023	• Çocukların teknolojik cihazları, oyun oynamak, online ders almak, video izlemek, dizi veya film izlemek, arkadaşlarıyla iletişim kurmak, sosyal medyaya katılmak amacıyla kullandıkları tespit edilmiştir.
Bayzan, Ş. ve Yıldırım, Ö. Vd., 2023	• Çocuklar interneti, ödevlerini araştırmak, bilgi edinmek, oyun oynamak, alışveriş yapmak, sosyal ağlara katılmak ve sosyal medyada içerik paylaşmak amacıyla kullanmaktadırlar
Biricik, Z., 2022	• Çocuklar dijital araçlarla geçirdikleri zamanlarının çoğunu, video izlemek, oyun oynamak, bilgi edinmek, öğrenmek, sosyalleşmek, internette sörf yapmak ve akıllı telefon kullanarak geçirmektedirler.
Erten, P., 2019	• Çocukların, dijital medyayı kullanım amaçları arasında müzik dinleme, TV izlemek, video izlemek, sosyal medya platformlarını kullanmak, iletişim kurmak, bilgi edinmek, oyun oynamak, e-posta okumak, film/dizi izlemek ve ofis programları sayılabilir.
Soyöz-Semerci, Ö. U. ve Balcı, E. V., 2020	• Dijital medyanın çocuklar tarafından, araştırma ve ders yapmak, film ve dizi izlemek, oyun oynamak, sosyal medyayı kullanmak ve TV izlemek amacıyla kullanıldığı görülmüştür.
Üstündağ, A., 2019	• Dijital araçlar aracılığıyla dijital oyunlara erişim sağlayan çocukların bu oyunları tercih etmelerinde sebep olarak ise eğlenceli buldukları, sevdikleri, hoşlarına gittiği, canı istediği, mutlu olduğu, müzik sesini beğendiği için oynadıklarını, göstermektedirler.
Ünal, S. ve Yıldız, F., 2020	• Çocukların interneti kullanma amaçlarının, film ve video izlemek, oyun oynamak ve ders çalışmak olduğu saptanmıştır.
Özkonuk, B., 2019	• Çocukların öncelikle oyun oynamak daha sonra, dersleriyle ilgili araştırmalar yapmak, fotoğraf yüklemek, Youtube üzerinden video izlemek gibi sebeplerle dijital medyayı kullandığı görülmektedir.
Korkmaz, Z., 2019	• Çocuklar dijital medyayı, dersler, oyun oynamak, video izlemek, dizi veya film izlemek, arkadaşlarıyla iletişim kurmak ve çoğunlukla da eğlence ve boş vakit aktivitesi olarak kullanmaktadırlar.

Sokaktan dijital ekranlara taşınan oyunların çocuklar üzerinde meydana getirdiği etkiler Tablo 14'te görüldüğü gibi yapılmış çalışmalarda çocukların dijital oyunlarda hem olumlu olarak hem de olumsuz olarak etkilenmeleri söz konusudur. Bu anlamda özellikle şiddet içerikli dijital oyunların çocukları şiddete teşvik etme, çocukta depresyon, agresiflik, saldırganlık, öfke ve anksiyeteye yol açarken genel anlamda dijital oyun oynamanın çocukların, eğitim hayatında başarısızlık, asosyalleşme, bağımlı bir birey haline gelmelerine neden olma, fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlara yol açmak gibi olumsuz etkilerinden söz edilebilir. Olumsuz etkilerinin yanı sıra; özellikle eğitsel dijital oyunların çocukların yeni dil öğrenimine, eğitim hayatlarına katkıda bulunduğu ve yine dijital oyunların çocukların, stratejik düşünebilme, problem çözmede beceri kazanma, görsel zekâsının

gelişmesi, yaratıcılığının artması ve sorumluluk alabilme gibi katkılarından da söz etmek mümkündür.

Tablo 14. Oyun çağında olan bireylerin dijital ortama taşınan oyunlardan etkilenme düzeylerine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Oyun çağında olan bireylerin dijital ortama taşınan oyunlardan etkilenme düzeylerine İlişkin Bulgular
Donat Bacıoğlu, S., 2022	Dijital oyunların çocukların hayal dünyalarını genişletmeye ve yeni arkadaşlıklar kurmalarına imkân tanımaktadır.
İşçibaşı, Y., 2011	- Şiddet içerikli oyunların çocukları birer bağımlı haline getirerek çevrelerine karşı saldırgan ve zarar verici davranışlar göstermesine neden olabilmektedir. - Eğitsel oyunların kişisel öğrenmeye yardımcı olarak öğrencilerin bilgiyi eğlenceli hale getirerek öğrenmelerine katkıda bulunmakta ve çocukların zekâ gelişimini hızlandırmaktadır.
Kılıç, S., 2021	Çevrimiçi oyunlar, çocukların yabancı kişilerle iletişim kurabilme, grup oluşturma, stratejik düşünme, duygulara yön verme, stres ile başa çıkabilme, plan kurabilme gibi durumlarla gelişimlerine katkı sunabilmektedir.
Mercan Uzun, E. ve Bütün, E. Vd., 2023	Dijital oyunlar çocuklar üzerinde bağımlılık yaratma, sağlık sorunlarına yol açma gibi olumsuzlukların yanında yeni öğrenmeler, yabancı dil öğrenimi, gelecek dünyaya hazırlama, küçük kas gelişimi, görsel hafıza, dikkat gibi olumlu denebilecek katkılar sağlayabilir.
Yıldırım, D. ve Ulukol, B., 2022	Şiddet içerikli dijital oyunların bireylerin saldırgan davranışlar göstermesine, bireyde öfke, sinir, depresyon ve anksiyetenin görülmesine sebebiyet verebileceği görülmüştür.
Biricik, Z., 2022	Dijital ortama taşınan oyunlar, çocukların sosyalleşmelerini ve eğitim yaşamlarını olumsuz etkilemektedir.
Budak, K. S. ve Işıkoğlu, N., 2023	Çocukların dijital oyun bağımlılık düzeyleri ile kaygı, öfke, geri çekilme durumları arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmış olup bunun yanında sosyal yetkinlik arasında negatif yönde bir ilişki saptanmıştır.
Budak, O., 2017	Çocukların daha çok şiddet içerikli oyunlar tercih etmesi ve bu bağlamda çocuklarda normal hayatta şiddete başvurmaya meyilli olması bunun yanında psikolojik sorunlar, bağımlılık ve sosyalleşme sorunları gibi problemlerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.
Demircioğlu Biricik, Z. ve Yılmaz, A., 2017	Dijital ortamda oynanan oyunlar çocukların gerçeklik algısını zedelemekte, çocuğu siber zorbalığa maruz bırakmakta ve kimi zaman çocuğun intihar etmesine neden olabilmektedir.
Fidan, A. ve Güneş, H. vd., 2021	Dijital oyunların zararları arasında, bağımlılık, şiddete meyil, göz bozuklukları, dikkat dağınıklığı, asosyalleşme, hiperaktiflik, zaman kaybı ve akademik başarısızlığa yol açma gibi durumlar sayılabilirken; yararları arasında ise zekâyı geliştirme, yaratıcılığı arttırma, eleştirel düşünme becerisi kazanma ve teknolojiyi kullanma becerisi yaratma gibi yönleri sayılabilir.
Mustafaoğlu, R. ve Yasacı, Z., 2018	- Dijital oyun oynamakta aşırıya giden çocuklarda, dijital bağımlılık, anksiyete, agresiflik, depresyon, asosyalleşme ve aile içi iletişimde problemler yaşama gibi ruhsal sorunlar ve bunların yanında omurga, omuz-el bileği, iskelet sistemi bozuklukları, göz problemi ve uyku sorunları gibi fiziksel sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. - Dijital oyunların çocuklar üzerinde, sorumluluk alabilme, problem çözüme yeteneğinin gelişmesi, motor becerilerinin gelişmesi, analitik düşünebilme, matematik becerilerinin gelişmesi, strateji geliştirebilme, harita okuyabilme, dijital bilgisini arttırma, yaratıcılığın ve özgüvenin artması gibi olumlu etkilerinden söz etmek mümkündür. - Olumlu etkilerinin yanında, şiddet içerikli oyunları gerçek hayatta uygulama, asosyalleşme, eğitimde aksaklıklar yaşanması, dikkat ve konsantrasyon bozukluğu yaşaması ve obezite gibi olumsuz etkileri de görülmektedir.
Soyöz-Semerci, Ö. U. ve Balcı, E. V., 2020	Ebeveyn görüşlerin göre dijital oyunlar çocuklarını, hem olumlu yönden (görsel zekânın gelişimi ve mutlu olması) hem de olumsuz yönden (şiddet içerikli oyunların çocuğu sinir ve strese yöneltmesi, çocuğun asosyal hale gelmesi ve agresifleşmesi) etkilemektedir.
Aydoğan, S. K. ve Güney, Z., 2019	Dijital oyunlar üzerinden çocuklara, cinsel, ırkçı, herhangi bir fikrin aşılması ve yayılması, kadın rolünün küçük düşürücü gösterilmesi ve şiddet içerikli mesajların verildiği tespit edilmiştir.
Yiğit Açıkgöz, F. ve Yalman, A., 2018	Dijital oyunlar üzerinden çocuklara, cinsel, ırkçı, herhangi bir fikrin aşılması ve yayılması, kadın rolünün küçük düşürücü gösterilmesi ve şiddet içerikli mesajların verildiği tespit edilmiştir.
Yiğit, N., 2019	Dijital oyunların çocukların, yeme alışkanlıkları, aile içi iletişimi ve sosyal davranışlarında birtakım olumsuzluklara neden olduğu görülmüştür.

Dijitalleşen bir toplumda çocukların sosyal ilişkilerindeki değişikliklere baktığımızda genel olarak sosyalleşme alanlarının fiziki hayattan sanal dünyaya taşındığı görülmektedir. Tablo 15’te de yapılmış çalışmalarda elde edilen bulgulara göre dijitalleşme ile birlikte çocuklar, yüz yüze sosyal ilişkiler yerine sosyal medya üzerinden sosyalleşmekte ve bunun sonucunda da çocuklar gittikçe asosyalleşmektedir.

Tablo 15. Dijitalleşmenin Çocukların Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Dijitalleşmenin Çocukların Sosyal İlişkileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular
Edis, K., 2020	Aşırı dijital araç kullanan çocuklar, fiziki sosyal çevreden uzaklaşmakta ve birer asosyal birey haline gelmektedirler.
Uğurlu, Ö., 2013	Fiziksel dünyadan sanal dünyaya taşınan oyunlar çocukları dijital araçları kullanmaya zorlamakta ve bu anlamda çocukların sosyalleşme alanları sanala kayarak çocuğu asosyal bir birey haline getirmektedir.
Yiğit, N., ve Alat, K., 2022	Çocukların sosyal gelişimlerinin olumsuz yönden etkilenebileceği saptanmıştır.
Kanter, A., 2020	Ekrana bağımlı hale çocukların dijital teknolojilere çok fazla vakit ayırması, çocukların yüz yüze iletişiminin ve grup oyunlarına ayırdığı sürenin azalmasına yol açmaktadır.
Biricik, Z., 2019	- Dijital araçlara erişimi düşük olan çocukların sosyalleşme oranlarının daha yüksek ve dijital araçlara erişimi yüksek olan çocukların ise daha asosyal oldukları saptanmıştır. - Zamanların çocuğunu dijital oyunlara ayıran çocukların kendilerini sosyal çevreden soyutlayarak sosyal ilişkiler kurmada sorunlar yaşamaktadır.

Dijitalleşmenin çocuklar üzerinde meydana getirmiş olduğu olumsuz etkilerine ele alacak olursak, Tablo 16’yı incelediğimizde yapılmış çalışmalarda, dijital araçların çocuklar tarafından aşırı ve bilinçsizce kullanılması çocuklarda, bağımlılık, anskiyete, depresyon, dış dünyadan kopma, obezite, göz bozuklukları, duruş bozuklukları, eğitimde başarısızlıklara yol açma, siber zorbalığa maruz kalma, çocuk suçluluğunda artış yaşanması, fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlara yol açtığı saptanmıştır.

Tablo 16. Dijitalleşmenin Çocuklar Üzerinde Meydana Getirdiği Olumsuz Etkilere İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Dijitalleşmenin Çocuklar Üzerinde Meydana Getirdiği Olumsuz Etkilere İlişkin Bulgular
Atalay, G. E., 2019	Sosyal medyada sunulan çocukların siber zorbalığa maruz kalması, dijital araçlar vasıtasıyla çocukların tüketiciliğe özendirilmesi ve çocukların ticari kaygı nedeniyle sosyal medya platformlarında ebeveynleri tarafından sunulması.
Aral, N., 2022	Çocuklarda, obezite, göz rahatsızlıkları, akademik başarıda gerileme ve yalnızlaşma gibi sorunların ortaya çıkması.
Donat Bacioğlu, S., 2022	Dijital medyanın aşırı kullanımı, uyku problemleri, intihar düşünceleri, anksiyete ve depresyon, sosyal ve eğitim hayatında başarısızlıklar görülmesi, siber zorbalığa maruz kalınması, şiddet içerikli oyunlar aracılığıyla çocukların şiddete karşı duyarsızlaşmasına yol açması ve en önemlisi çocukların çevrimiçi risklere maruz kalması gibi durumlara yol açtığı saptanmıştır.
İplikçi, H. ve Batu, M., 2018	Çocuk web sitelerinde, çocukların +18 denebilecek uygunsuz içerikli reklamlara maruz kalması ve reklamlar aracılığıyla çocukların tüketiciliğe özendirilmesi.
Yılmaz Güntay, G., 2019	0-3 aralığındaki çocukların dijital araçlarla çok fazla vakit geçirmeleri, sosyalleşmede sorun yaşamaları, grup oyunlarına katılmada isteksizlik, konuşma bozuklukları ve çekingenlik gibi davranışlar gösterdikleri görülmüştür.
Aşar, E., 2013	Günümüzde çocukların cinsel obje olarak kullanılması, çocuk giyimlerinin yetişkinler ile benzeşmeye başladığı ve çocuk suçlarının yetişkin suçlarıyla benzer hal gelmesi göze çarpmaktadır.
Boğa, E. ve Sağlam, M., 2021	Çocuk kullanıcıya ait Youtube kanalı incelendiğinde, abone ve izlenme sayısını arttırmak amacıyla çocuğun yaşına uygun olmayan davranışlarda bulunduğu tespit edilmiştir.
Çalapulu, Ç., ve Alp, F., 2020	Ebeveynlerin çocuklarının mahremiyetini göz ardı ederek sosyal medyada çocuklarına dair paylaşımlar yaptığı saptanmıştır.
Demircioğlu Biricik, Z. ve Yılmaz, A., 2017	Ebeveyn gözetimi olmadan bilinçsizce internet kullanımı ve dijital medyada aktif olunması, çocukların pedofili kişilerin siber zorbalığına maruz kalması, çocuğun anti sosyal bir birey haline gelerek agresif ve narsistik kişilik özellikleri sergilemesi ve en önemlisi çocukta fiziksel, zihinsel ve mental bozukluklara yol açmaktadır.
Edis, K., 2020	Aşırı ve bilinçsiz dijital araç kullanım, çocukların eğitim hayatını olumsuz etkilemekte, çocuklarda, iletişim sorunu, yorgunluk, sinirlilik, şiddete meyilli olmak, yaratıcılığının sarsılması, sağlık sorunları, sosyal, fiziksel ve psikolojik sorunlara neden olmaktadır.
Özgen, Ö., 2010	TV’de yayınlanan reklamların çocukları cezbedici ve tüketiciliğe teşvik edici içeriklere sahip olması.
Özkaya, P., 2023	Çocukların eğitim, oyun veya eğlence gibi aktiviteler dijital araçlar aracılığıyla gerçekleştiriyor olması özellikle çocukları dijital dünyaya iten nedenler arasındadır. Ancak çocuklar bu dijital dünyada, siber taciz, siber istismar, siber şiddet, zorbalık ve tehditkar mesajlara maruz kalma, intihara teşvik edilmesi gibi zararlı içeriklerle karşılaşması ihtimali oldukça yüksektir.
Bayrak, N. G., 2022	Çocukların özellikle kız çocuklarının, dijital medyada cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir.
Bostancı, M., 2023	Dijital dünya çocuklar için, bağımlılık, kimlik hırsızlığı yaşanması, uygunsuz içeriklerle karşılaşma, siber zorbalık, gizlilik ve koruma adına birtakım güçlükler yaşanması gibi tehditler barındırabilmektedir.
Çıkman, B. ve Salman, Ö. Vd., 2017	Dijital medyada yapılan çocuk istismarı grooming adlandırmasıyla karşımıza çıkmakta ve bu durumun yaşanması çocuğun, fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini olumsuz yönden etkilemektedir.
Kanter, A., 2020	Çok fazla TV izlemin çocukların dil gelişimi ve davranış bozukluklarını olumsuz yönde etkilediği, bilgisayar kullanımının ise çocuklarda konsantrasyon, dikkat ve düzensizlik, yaratıcılık ve akademi hayatlarını olumsuz yönde etkilediği ve yine internet, video oyunlarının ve akıllı telefonların özellikle okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimini etkilediği saptanmıştır.
Karaman, H., ve Ayhan, H., 2021	Dijital araç kullanımının çocuklarda, yemek ve uyku bozuklukları, ruhsal sorunlar, psikolojik sorunlar, fiziksel sorunlar, sosyal sorunlar, dikkat ve odaklanmada problemlere neden olduğu görülmüştür.
Kopuz, T. ve Turgut, Y. E. vd., 2022	Ebeveynlerin sharenting bağlamında, ebeveynliklerini kanıtlama, diğer ebeveynlere tavsiyelerde bulunmak gibi çeşitli amaçlarla çocuklarını sosyal medyada sunması ve bu durumun da çocuk için istismar, zorbalık gibi birtakım ihlallere yol açtığı tespit edilmiştir.
Tokuç, H., ve Duyan, V., 2022	Aile denetimi olmaksızın çocukların bilinçsizce dijital teknoloji kullanımı beraberinde, fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişimlerinde olumsuz durumlar getirebilmektedir.
Yıldırım, S., 2019	Çocukların dijital medya üzerinden, tüketime özendirilmesi, ihmal ve istismar edilmesi gözlemlenmiştir.
Yılmaz, D., ve Güney, R., 2021	Dijital teknolojilerin aşırı kullanımı çocukların, düş gücünü zayıflatmakta, sosyal yaşamdan ayırmakta, pratik düşünmeden yoksun bırakmakta, sanatsal faaliyetlerini ve hayal kurmasını engelleyebilmekte, çocuk haklarının ihlaline neden olabilmekte ve çocuklar dijital medyada karşılıklı olarak çıkarabilecek uygunsuz içeriklerden kaynaklı duygusal, fiziksel ve cinsel saldırıları maruz kalabilmektedir.
Biricik, Z., 2019	Dijital araçların çocuklar üzerinde, zihinsel sağlık sorunlarına, uyku sorunlarına, radyosuna maruz kalma ve göz bozukluklarına, duruş bozukluklarına, bağımlılık, sosyal izolasyona neden olması ve şiddete teşvik edici problemlere neden olabilmektedir.
Buruşuk, M.E., 2019	Çocuklar günümüzde oluşmuş olan yeni medyanın sunmuş olduğu imgelerden etkilenmekte ve bu anlamda medyanın sunduğu imgeler çocuklar üzerinde yalnızlık, ruhsal bozukluklar ve psikolojik rahatsızlıklara yol açmaktadır.
Özkan, A., 2016	Dijital medyanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri özellikle fizyolojik, zihinsel ve sosyal açıdan olduğu görülmüştür.

Dijital medyanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu gibi Tablo 17’de görüldüğü üzere birtakım olumlu katkıları da bulunmaktadır. Bu olumlu katkılar arasında çocukların, çevrimiçi eğitim olanaklarından yararlanabilmeleri, dil öğrenmede dijital medyanın avantajlarından faydalanması, iletişim olanaklarından yararlanması, eğlence amaçlı dijital medyayı kullanması, analitik

düşünebilme becerisi kazanması, sorumluluk alabilmesi ve en önemlisi çocukların pasif alıcı bir konumdan çıkıp kendi fikirlerini dile getirebilecekleri bir mecranın olması gibi durumlar sayılabilir.

Tablo 17. Dijitalleşmenin Çocuklar Üzerinde Meydana Getirdiği Olumlu Etkilere İlişkin Çalışmalarda Ulaşılan Sonuçları Gösteren Kod Cetveli

Yazar, Yıl	Dijitalleşmenin Çocuklar Üzerinde Meydana Getirdiği Olumlu Etkilere İlişkin Bulgular
Aral, N., 2022	Özellikle eğitsel içerikli oyunların çocukların, gelişim alanlarının desteklediği, okuryazar becerilerinin geliştirdiği, sorumluluk alabilme ve problem çözme becerilerinde gelişim göstermesine ve yaratıcılıklarında önemli ilerlemeler yaşanmasına katkıda bulunduğu saptanmıştır.
Özarslan, A., 2021	Gelişen dijital araçlar vasıtası ile çocuklar kendi fikirlerini dijital medyada paylaşma imkânı bulmakta ve dünya gündeminden haberdar olabilmektedir.
Kılınç, B. ve Kılınç, E. P., 2014	Çocuklar yeni medya sayesinde, daha üretken, demokratik, yaratıcı, sorumluluk sahibi ve önceki nesillere kıyasla daha bilgili bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında dijital araçlar vasıtasıyla çocuklara kendilerini ifade etme ve söz hakkı tanınmaktadır.
Bostancı, M., 2023	Dijital dünya çocuklara, bilgiye erişim, eğitim kaynakları, iletişimde kolaylık ve eğlence gibi fırsatlar sunmaktadır.
Ünal, S. ve Yıldız, F., 2020	Dijital teknolojilerin, küresel bilgiye ve eğitim kaynaklarına erişim, arkadaşlık ilişkileri kurma, eğlence, oyun, toplumsal katılım, teknolojik okuryazarlık ve uzman görüşlerinden yararlanma gibi imkânlar tanıdığı tespit edilmiştir.
Yılmaz, D., ve Güney, R., 2021	Dijital medya araçları doğru ve bilinçli bir şekilde kullanıldığında çocuklara, yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme becerilerinin gelişimi, eğitim olanaklarından faydalanma ve öğrenme becerisi edinme gibi olanaklar tanımaktadır.
Özkan, A., 2016	Dijital araçlar doğru kullanıldığında çocukların, pratik beceriler kazanmasında, okul derslerinde, zihinsel gelişimi ve sosyalleşmesinde olumlu katkıları olabilmektedir.

7. SONUÇLAR

Çocukların ilk eğitimini aldığı yer aile kurumu ve yine çocukların ilk öğretmenleri ise ebeveynleridir. Böylece çocukluğun ilk yıllarında çocuklar, zamanlarının çoğunluğunu ebeveynleri ile geçirmektedirler. Bu dönemde çocuklar anne ve babalarını rol model almakta ve onları taklit etmektedirler. Çocukların bu taklitleri ise ilerleyen yaşlarında hayatlarının birer parçası haline gelmektedir. Bu anlamda doğrudan dijital medya ile donatılmış bir dünyaya doğan çocuklar, sürekli olarak ebeveynlerinin dijital araçlarla temas haline olduklarını görmekte ve merak duygusuyla kendileri de dijital araçlara ilgi duymaya başlamaktadırlar. Söz konusu bu ilgi ilerleyen zamanlarda aşırıya kaçmakta ve dijital aygıtlar çocuklar için vazgeçilmez birer unsur olmaktadır. Dolayısıyla yapılmış çalışmalarda ailelerin dijital oyun oynamaları ile çocukların dijital oyun oynamaları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun yanında dijital araçların öncelik olduğu bir toplumda gözünü açan çocuklar elbette ki dijital araçlara sahip olabilmektedirler. Yapılan çalışmalar incelendiğinde günümüz toplumunda çocukların dijital araçlara sahip olma yaşlarının gittikçe düştüğü saptanmıştır.

Çocuklar, ebeveynleri tarafından doğdukları andan itibaren doğum anı fotoğraflarından görüntülenmeye başlanarak ileriki yaşlarında da aynı şekilde dijital araçlara maruz kalmaktadırlar. Bu anlamda gözlerini açtıkları ilk andan itibaren kameralar ile karşılaşan çocukların sonraki yıllarda bu dijital araçlardan etkilenmemeleri durumu söz konusu olamamaktadır. Dolayısıyla çocuklar ister dijital araçlara sahip olsunlar ister olmasınlar dijital bir dünyada olmaları onların bu araçlardan etkilenmeleri için yeterli bir nedendir. Sonuçta günümüz çocuklarını her ne kadar teknolojiden uzak tutmaya çalışırsak çalışalım dijital bir dünyaya doğan çocukları teknolojiden uzak bir şekilde büyütmenin mümkün olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Böylece “dijital bir ortamda dünyaya gelen çocukların ellerinde olmadan dijital araçlardan ve dijitalin getirilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu” sonucuna varılmaktadır.

Sanayi devrimi öncesi aile yapısı ile kıyaslanınca modernite ile birlikte aile yapısı değişmiş ve geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş söz konusu olmuştur. Oluşan bu yeni aile yapısında ise yetişkinlerden farklı konuşan, farklı giyinen bir yapıya sahip “modern çocuk” ortaya çıkmıştır. İlk çağlarda çocuklar birer nesne olarak görülmekteydi. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte bir nebze olsa çocuklara ve çocukluklarına verilen değerde artış gözlenmiştir. Fakat günümüz dijital toplumunda çocuklar ebeveynleri tarafından sosyal medyada çocukların rızası olmadan sunulmaktadır. Ebeveynleri tarafından çocukların görüntüleri sosyal medyada paylaşılmaktadır. Bu anlamda çocuğa dair dijital ortamda yapılan her paylaşım aslında çocuğu istismar, siber zorbalık, çocukların özel bilgilerinin kötüye kullanılması, çocuğun kendisine ait olmayan sahte hesaplar açılması ve açılan bu hesapların ise cinsel içerikli ağlara sunulması ve bu durumda pedofili gibi risklere yol açmaktadır. Dolayısıyla da aileler aslında kendi elleriyle çocuklarını sosyal medyanın tehlikeli sularına bırakmaktadır.

Çocuklar ebeveynleri tarafından birçok sosyal medya platformunda sunulmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarını paylaşım amaçları arasında eğitim, reklam, ticari kaygı, anne ve babalık görevlerini yaptıklarına dair kanıtlar sunma ve çocukları kişisel tatmin aracı olarak kullanmak gibi amaçlar sayılabilir. Yapılan çalışmalarda, çocukların bulunduğu her dört paylaşımın birinin ticari kaygı barındırdığı sonucuna varılmıştır. Görüldüğü üzere ilk çağlarda birer nesne olarak görülen çocuklar günümüz dijital toplumunda da tekrardan birer meta haline bürünmektedir. Ebeveynler çocukları birer tatmin aracı olarak görmekte ve çocuklar üzerinden sosyal medyada ebeveynlik görevlerini yaptıklarını toplum tarafından onaylanma gereksinimi duyma amacıyla biricik

yavrularını sosyal medyaya sunmaktadırlar. Anne/babalık görevini en iyi şekilde yaptıklarının toplumsal onay alma amacıyla çocuklarının resimlerini paylaşarak çocukları birer psikolojik tatmin aracı haline getirmektedirler. Dolayısıyla günümüz dijital toplumunda aileler çocuklarını birer nesne olarak sanal medya üzerinden paylaşmaktadırlar.

Ebeveynlerin eğitim seviyeleri ile çocukların dijitalleşmeden etkilenme düzeylerine ve hangi yönden etkilendiklerine bakıldığında ise anne/babaların eğitim düzeyleri ile dijital ebeveynlik durumları arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Çocuklar dijital dünyada özellikle video oyunlar oynayarak vakit geçirmektedir. Anne/babanın eğitim düzeyi ile çocukların dijital oyun bağımlılığı arasındaki ilişkiye bakıldığında düşük düzeyde eğitim bilgisine sahip ebeveynlerin çocuklarının dijital oyun oynama bağımlılığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip oldukları saptanmıştır. Benzer şekilde özellikle okur-yazar olmayan annelerin çocuklarının, dijital ortamda olası tehlikelerine karşı daha açık olduğu söylenebilir. Kısacası ebeveynlerin eğitim düzeylerinin arttıkça çocuklarının dijital oyun oynama bağımlılığı konusundaki bilgisinin de arttığı tespit edilmiştir. Sonuçta derlemede baz alınan çalışmalardan elde edilen bulgulara göre ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olması çocukların dijitalleşmenin olumsuz etkilerinden etkilenme düzeylerinin arttığı yönde olduğu saptanmıştır. Ayrıca eğitim düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin de dijital okuryazarlık bilgisinin daha fazla olduğu ve dijital medya hakkında bilinç düzeylerinin de daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda eğitim seviyesi yüksek olan anne/babalar çocuklarına dijital anlamda daha iyi rehberlik yaptığı ve çocuklarını dijital dünya karşısında bilgilendirdiği söylenebilir.

Ailelerin sosyoekonomik durumunun çocuklarının dijitalleşmeden etkilenme düzeyine baktığımızda ise ailelerin gelir düzeyi yükseldikçe çocukların dijital araçlara erişimi üzerinde pozitif yönde bir etki olduğu tespit edilmekle sosyoekonomik düzeyin daha düşük olduğu ailelerde dijital araçlara maruz kalma yaşı bekleğin ilk 6 ayına kadar düşebilmektedir. Bunun yanı sıra gelir düzeyinin düşük olduğu ailelerde çocuk ebeveyn gözetimi olmaksızın dijital araçları istediği gibi kullanabilmektedir. Ve yine düşük gelir düzeyindeki ailelerde çocuklar dijital ortam dışına daha az yönlendirilmektedir. Buna karşın sosyoekonomik açıdan gelir düzeyinin daha yüksek olduğu ailelerde ebeveynler çocuklarına dijital anlamda rehberlik etmektedirler.

Ancak ailenin gelir düzeyinin artık eskiye oranla çokta belirleyici olmamaktadır. Çünkü hemen hemen her ailede bilgisayar, notebook, oyun konsolu gibi gelişmiş teknolojik araçlar olmasa da cep telefonu artık neredeyse her aile üyesine ait özel bir dijital aygıt haline gelmiştir. Dolayısıyla dijital video oyun oynamak isteyen çocuklar ebeveynlerinin cep telefonlarından kolayca erişim sağlayabilmektedirler. Anlaşılabacağı üzere dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkisi ve çocukların dijital araçları kullanma durumu ailelerin sosyoekonomik düzeyinden ziyade ailelerin bilinç düzeyi ile ilgilidir.

Doğdukları andan itibaren dijital araçlara maruz kalan çocukların söz konusu bu dijital araçları (cep telefonu, TV, bilgisayar, tablet, oyun konsolu..) kullanma amaçlarının tespit edilmesi amacıyla derleme çalışmalarına bakacak olursak yapılmış birçok çalışmada farklı sonuçlar elde edilmiştir. Çocuklar dijital aygıtları oyun oynamak için, video izlemek için, eğitim amaçlı, meraklarını tatmin etmek gibi amaçlar doğrultusunda ve kimi zamanda ebeveynleri tarafından alıştırıldıkları için kullanmaktadır. Özellikle henüz bebeklik dönemlerinde ebeveynler, ya kendilerine daha fazla zaman ayırabilmek için ya da çocuklarının yemek yeme ihtiyacını karşılamak için video veya çizgi film izletmektedirler. Bebeklikten başlayarak video izleme durumu haliyle takip eden yıllarda artış göstermekte ve çocuk bağımlı bir birey haline gelmektedir. Çocuklar teknolojik araçları daha çok eğitim amaçlı kullanmakla birlikte az sayıda da olsa içerik üretmek için, oyun oynamak için, sosyal

medyada gezinmek için, video izlemek için, arkadaşlarıyla iletişim kurmak için, dünyayı keşfetmek için, cep telefonundaki mobil uygulamalarda vakit geçirmek için, dizi ve film izlemek için kullanılmaktadırlar.

Oyunlar çocukların sosyalleşmesini, nesneleri tanımasını, fiziksel ve zihinsel açıdan gelişmesine katkı sağlamakla birlikte çocuğun özgür bir birey olarak yetişmesinde erken çocukluk döneminde birincil öneme sahiptir. Geleneksel toplum yapısında oyun denince akla dışarda, sokakta arkadaş gruplarıyla oyun oynamak, eğlenmek ve sosyalleşmek gelmekteydi. Ancak gelişen teknolojik gelişmelerle birlikte oyun kavramı farklı bir boyuta ulaşmış ve artık sokaktan eve taşınmıştır. Çocuklar her ne kadar eğlence amaçlı dijital oyunlar oynayarak vakit geçirmek amacıyla olurlarsa olsunlar bunun yanı sıra; öfke, depresyon ve anksiyete gibi bazı duygularında kişilerde ortaya çıktığı araştırmalarca tespit edilmiştir. Söz konusu bu baskılanmış duyguların davranışlara dönüşmesi ise kişilerde saldırganlık gibi kaba davranışların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Dijital çağda çocukların vazgeçilmezi haline gelen dijital oyunların, şiddet içerikli dijital oyunların çocukları, şiddet içerikli davranışlara meyilli hale getirmesi, çocuğun oyunda gördüğü şiddet davranışlarını çevresindeki insanlara uygulaması ve yine şiddet içerikli oyunların çocuklar üzerinde saldırganlık, öfke, depresyon, anksiyete gibi durumlara neden olma, çocuğun eğitim ve sosyal hayatında aksaklıklara yol açma, çocuğun fazla dijital oyun oynamaktan kaynaklı olarak dikkat ve konsantrasyon eksikliği yaşaması, bunun yanında dijital oyunlar çocukta göz bozukluğu, zihinsel yorgunluk gibi durumlara sebebiyet vermesi, çocuğu bağımlı bir birey haline getirmesi, obezite, duruş bozukluğu, el, bilek ve omurga ağrılarına neden olması, uyku problemlerine yol açma, çocukta kaygı ve endişeye sebep olma gibi durumlar dijital oyunların çocuklar üzerinde meydana getirmiş olduğu olumsuzluklar olarak sayılabilir.

Dijital oyunların çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu gibi birtakım olumlu etkileri de vardır. Bu olumlu etkiler ise çocukların, dijital oyunlardaki oyun görevlerini yerine getirerek sorumluluk alma, pratik zekânın gelişerek analitik düşünme yetisinin gelişmesi, problem çözme becerisinin artması, motor becerilerinin, el-göz koordinasyon yeteneklerinin gelişmesi, dijital okuryazarlık bilgisinin artması, matematik, fen ve tıp bilgisinin artması, yaratıcılığının ve düşünme gücünün gelişmesi, yeni dil öğreniminde kolaylık sağlaması, olarak sıralanabilir.

Sonuçta dijital oyunlar çocuklar üzerinde hem olumsuz hem de olumlu birtakım etkiler bırakmaktadır. Önemli olan ise ebeveynlerin çocuklarına doğru bir şekilde rehberlik ederek çocuğunu dijital medyanın olası tehlikelerinden koruyup dijitalleşmenin getirdiği olanakları avantaj haline getirerek çocuğuna sunabilmesidir.

Sosyal ilişkiler, bireye duygusal yönden destek sağlamakta ve bireyin kimlik oluşumuna ve gelişimine katkı sağlayarak sosyal becerisini geliştirir ve fiziksel açıdan sağlığını iyileştirici etkiye sahiptir. İnsan yaşamı için bu denli hayati öneme sahip bir olgunun gelişen teknolojik yeniliklerle birlikte insan yaşamının sosyalleşme anlamında ilk evresi olan çocukluk döneminde çocukların sosyal ilişkilerini ne yönde etkilediği ve nasıl değişikliklere yol açtığı soruları akla gelmektedir. Çocuklar için sosyalleşmenin temel kaynağı oyundur. Çocuklar oyun aracılığıyla akran gruplarıyla sosyalleşmektedir. Geleneksel toplumda sokakta yüz yüze sosyal ilişkilerde bulunan çocuklar gelişen teknoloji ile birlikte artık dijital ekranlarda sosyalleşmeye başlamışlardır.

Geleneksel toplumda çocuğun sosyalleşmesinde aile ve çevrenin büyük bir etkisi varken günümüz dijital toplumunda bu durumun yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığı ve artık çocukların yeni sosyalleşme alanı dijital medya olup sosyalleşme araçları ise telefon, tablet, bilgisayar ve TV gibi araçlar olmaktadır. Çocuklar, sıralanmış olan bu aygıtları daha çok oyun amaçlı

kullanılmaktadırlar. Böyle olunca çocuklar artık eskisi gibi sokak ve parklarda oyun oynamamakta bunun yerine ekrana taşınan dijital oyunlar onlar için daha cezbedici geldiği ve çocukları kendine çektiği için dijital oyunları tercih etmektedirler. Bunun sonucunda ise sokak oyunlarının eğlencesi ile yüz yüze birincil ilişkilerle, arkadaşlık duygusu ile büyüyen çocukların yerini eve hapsolmuş, yalnızlık duygusuna mahkûm, asosyal çocuklar almaktadır. Dijital video oyunlarının artması ise çocukları fiziksel dünyanın sosyal ilişkilerinden koparmakta, çocuğu içine kapanık bir birey haline getirmekte ve kişiyi daha duygusuz bir birey olarak topluma sunmaktadır. Bunu destekler nitelikte yapılmış çalışmalarda elde ettiği bulgular ışığında ebeveynler, çocuklarının dijital oyun oynarken yüz yüze iletişimde kopukluklar yaşadıklarını dile getirmektedirler.

Dijital toplumda özellikle oyunların sokaklardan dijital ortama taşınması çocukların sosyalleşmelerine ve sosyal ilişkilerine zarar vermekte; çocuğu asosyal, temastan yoksun, duygularından arınmış, çevresine karşı daha tepkisiz, yüz yüze ilişkilerden yoksun ve yalnız bir birey haline gelmesine yol açmaktadır. Sonuçta dijital oyunlar kapalı mekânlarda çocuklara vakit geçirmeleri için fırsatlar sunarken aynı zamanda çocuğun sosyal ilişki kurmasına da vurucu bir darbe indirmektedir.

Dijital dünyanın günümüz toplumunda çocuklar üzerinde yaratmış olduğu olumsuz ve olumlu etkileri açık bir şekilde anlamak için “Çocuklar ve onların çocukluğu dijital dünyanın getirilerinden ne yönde etkilenmektedir?” sorusu bağlamında derlemede baz alınan çalışmalar incelenmiştir. Çocuğun aile denetimi olmaksızın kontrolsüz ve bilinçsiz bir şekilde dijital araçları kullanımı beraberinde; çocukların arkadaş gruplarıyla olan ilişkilerini negatif yönde etkileyerek depresyon ve anksiyeteye neden olmakta, obezite, kas ve eklem ağrılarına, odaklanmada zorluk yaşanması gibi birtakım olumsuzlukları getirmektedir. Bu olumsuzlukların yanında aşırı internet kullanımı çocuğun okul başarısını da olumsuz etkilemektedir. Teknolojik araçların kullanımında aşırıya gidilmesi çocukları sosyal yaşamdan koparmakta, pratik düşünmesini kısıtlamakta ve çocuğun düş gücünü zayıflatmaktadır. İnternet dünyasında herkese açık uygunsuz içeriklere sahip olan bazı siteler mevcuttur ve bunlar ister istemez internet ortamında dolanan çocukların karşısına çıkmakta ve çocukları duygusal, cinsel ve fiziksel saldırılara maruz bırakmaktadır. Özellikle çocukların; ses kayıtlarının, fotoğraflarının ve video görüntülerinin aileleri veya öğretmenleri tarafından sosyal medyada çocuğun rızası dışında paylaşılması çocuğun bir birey olarak kişilik haklarının ve özel hayatının ihlaline neden olmaktadır. Bu gibi paylaşımların yapılması ise çocuğu internet ortamında siber taciz, siber zorbalık, müstehcen mesajlar alması veya çocuğun tehditler alarak kendi müstehcen görüntülerini rızası dışında internet ortamında paylaşmasına neden olmaktadır.

Çocuklarda dijital cihazların aşırı kullanımı birçok davranış bozukluklarına neden olmaktadır. Örneğin, gereğinden fazla teknolojik araç ve gereç kullanımı çocuğun sinir ve stres duygularının artmasına, hafıza güçlükleri yaşamasına, saldırgan davranışlar geliştirmesine, öğrenme güçlüğü yaşamasına, dijital araçlara ve dijital medyaya bağımlı bir birey haline gelmesine, cinsel içerikli davranışlar sergilemesine, pozitif sosyal davranışlarında azalma yaşamasına ve gece korkuları gibi psikososyal sorunlar yaşamasına yol açmaktadır.

Dijital araçların kullanımının olumsuz etkileri olduğu gibi çocuklar üzerinde birtakım olumlu etkilerinden de bahsetmek mümkündür. Bu anlamda dijital medya doğru ve bilinçli bir şekilde kullanıldığında; çocukların yaratıcılık, eleştirel düşünebilme ve problem çözme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bunlara ek olarak çocuklar internet üzerinden online eğitimler alarak kendilerini geliştirebilme imkânı bulmaktadırlar. Sistematik derlemede baz alınan araştırmaların bulgularına göre; ebeveynler, dijital araçları kullanımının çocukların yeni şeyler

öğrenmesine katkıda bulunduğuna, dil öğrenmede olumlu etkiler yarattığını, gelecek dijital dünya için çocukken dijital araçları kullanmalarının geleceğe hazırlık olacağını, çocukların görsel hafızalarının gelişeceğini ve küçük kas sistemlerinin gelişimine katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Dijital medya, geçmişte geleneksel toplumun sınırları içerisinde kalarak kendi kararlarını kendisi veremeyen ve ebeveynlerine bağlı olarak hayatlarını idame ettiren çocuklardan sorumluluk alabilen, kendisini ifade edebilen, daha yaratıcı düşünce yapısına sahip ve daha bilgili çocuklara doğru bir evrim yaşatmıştır. Bilgilenmiş yeni nesil çocuklar artık teknolojik gelişmelerle birlikte; TV gibi dijital araçların karşısında pasif bir konumdan çıkarak teknolojik ürünlerle artık internet ortamında üretici bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuk tüketen ve pasif bir birey olmaktan çıkıp üreten ve aynı zamanda aktif bir kişi olabilmektedir. Sonuçta dijitalleşmenin çocuklar ve onların çocukluğu üzerinde hem olumsuz hem de olumlu birtakım etkilerin yaşanabileceği sistematik derleme çalışması kapsamında ele alınan çalışmalarda saptanmıştır.

Sonuç olarak günümüz toplumunda popüler hale gelen dijitalleşme insan yaşamına yön verecek düzeyde büyük bir etkiye sahiptir. Dijital Çağ adı verilen bu dönem getirileriyle özellikle doğrudan içerisinde dünyaya gelen çocukların yaşamlarını derinden etkilemektedir. Dijital yerli, net kuşağı, Z kuşağı gibi adlandırılmalarla hitap edilen dijital çağ çocukları hayata gözünü açar açmaz dijital araçlarla tanışmakta ve yaşamlarının ileriki dönemlerinde de zamanlarının büyük bir bölümünü belirli nedenlerden dolayı dijital araçlara ayırmaktadırlar. Bu nedenler arasında özellikle bilinçsiz ebeveynler, pasif dijital ebeveynler, dijital okur-yazarlığa sahip olmayan anne/babalar ve kadının toplumdaki statüsünün yükselmesiyle birlikte iş hayatına atılması üzerine anne ve babanın her ikisinin de çalışması gibi durumlar sayılabilir. Bu gibi nedenler ise çocuğu yalnızlığa sürüklemekte ve çocukta bu boşluğu dijital araçlarla doldurmaktadır. Bu anlamda çocuk, ebeveynlerinden görmesi gereken rehberliği dijital araçlardan görmektedir. Bu bağlamda da günümüzde çocuklar, ister istemez dijital araçlarla gereğinden fazla bir şekilde temas halinde olmaktadır. Ancak bu temas durumunun çocuklar üzerinde olumlu veya olumsuz yönde yol açmış olduğu ya da olabileceği etkiler konusu araştırmanın tartışma bölümünde de değinildiği üzere iki yönden de etkileri varlığını sürdürmekte ve konu tartışmaya açık olup kesin bir sonuca varılamayacağı da araştırmanın bulguları arasında sayılabilir.

Dijitalleşmenin çocukların hayatlarının bu denli içinde olması tez yazarını özellikle bu çalışmayı yapmaya iten sebepler arasındadır. Araştırma problem sorularının daha önce literatürde yapılmış çalışmalarca yanıtlanmış olması ise çalışmanın bir sistematik derleme çalışması olarak yürütülmesine yol açmıştır. Sistematik derleme bağlamında YÖK Tez, Dergi Park, Google Akademik ve TR Dizin web sitelerinde dijitalleşme ve çocukluk üzerine yayınlanmış çalışmalar incelenmiştir. İnceleme sonucunda 65 adet çalışma araştırmaya getirilen sınırlılıklar bağlamında ele alınmıştır. Ele alınan bu çalışmalar arasında özellikle makale sayısının fazla olduğu tespit edilmiş ve bu anlamda literatürde dijitalleşmenin çocukluk üzerinde yaratmış olduğu etkilere dair tez çalışmalarının eksikliği saptanmıştır. Derleme sonucunda eksikliği saptanan bir diğer husus ise nitel çalışmaların fazla olmasının yanında nicel ve karma desen yöntemiyle yapılmış çalışmaların yetersizliğidir. Bunun yanında yapılmış çalışmalarda dijital medyanın çocuklar üzerinde daha çok olumsuz etkilerine değinilmiş ve olumlu etkileri üzerinde çok fazla durulmamıştır. Ayrıca son yıllarda dijitalleşme ve çocukluk üzerine yapılan çalışmaların sayılarında düşüş yaşanması da yine tez yazarının saptamış olduğu eksiklikler arasında sayılabilir.

Çalışmada incelenen araştırmalarda dijitalleşmenin çocuklar üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkiler ve bunların yanında olumlu etkilerinin de olduğu tespit edilmiştir. Burada özellikle ebeveynlere büyük bir görev düşmektedir. Çünkü eğer ebeveynler çocuklarına dijital araçları kullanma konusunda doğru bir şekilde rehberlik ederlerse çocuklar dijitalleşmenin getirilerinden pozitif yönde etkilenirler. Ancak hemen her şeyde aşırıya gitmek ne kadar zararlıysa aynı şekilde dijital araç kullanımında da aşırıya gidilmesi beraberinde fiziksel, zihinsel, sosyal ve sağlık açısından birtakım olumsuzlukları getirmektedir. Bu anlamda derleme dolayında incelenen çalışmalarca özellikle çocuklarda dijital araç kullanımında aşırıya gidilmemesi adına tavsiyelerde bulunmaktadır. Ancak yapılmış çalışmalarda çocukların dijital araçları kullanımı konusunda genel olarak ebeveynlere tavsiyelerde bulunulmakla birlikte dijital araçların asıl kullanıcıları olan dijital yerliler göz ardı edilmektedir. Pozitif yönde etki edileceği düşünülen tavsiyeler ulaşması gereken çocuklara onların anlayacağı bir şekilde ulaştırılmasının daha etkili bir çözüm olabileceği çocukların dijital araçlarla farklı amaçlar doğrultusunda sürekli olarak temas haline olması durumu göz önünde bulundurulduğunda daha doğru bir strateji olacağı ihtimali yüksektir. Bu bağlamda da araştırmalarda ebeveynler ve onların dijital ebeveynliklerine katkıda bulunacağı düşünülen tavsiyeler verilmiş ancak dijital çocuklara doğrudan onlara dijital araçlar aracılığı ile mesaj vermek yerine ebeveynlerin baz alınması yapılmış araştırmaların bir eksikliği olarak alınabilmektedir.

Sonuçta sistematik derleme analiz yöntemi ile yapılmış olan bu tez çalışmasında derleme kapsamında getirilmiş olan sınırlılıklar ile elde edilen çalışmalar tez yazarı tarafından detaylı bir şekilde incelenmiş olup dijitalleşmenin çocuklar üzerinde olumlu veya olumsuz olarak ne gibi değişimler meydana getirdiği ve gelecekte ne gibi olasılıkların yaşanabileceği saptanmış daha sonra araştırmanın tartışma bölümünde araştırma soruları bağlamında detaylı bir şekilde açıklığa kavuşturulmuştur. Bu anlamda yapılan detaylı literatür ve derleme çalışması sonucunda dijitalleşmenin çocuklar üzerinde yaratmış olduğu etkilerin kesin bir şekilde olumlu yönde olduğu veya kesin bir şekilde olumsuz yönde olduğunu ifade etmek doğru olmamakla birlikte söz konusu bu soru tartışmaya açık ve henüz bir kesinliği yoktur demek yerinde olacaktır. Çünkü çocuklar açısından dijital araç kullanımında her çocuğun eşit şartlarda dijital aygıtlara maruz kalmadığı ve dijital araç kullanımının her çocukta aynı şekilde olmadığı aynı şekilde her çocuğun aynı aile ve sosyal çevreye sahip olmadığı ve en önemlisi her çocuğun eşit koşullarda yetişmediği gibi birtakım temel prensipler göz önünde bulundurulmalıdır.

8. ÖNERİLER

Araştırmacılara yönelik öneriler:

- Dijitalleşmenin çocuklar üzerinde meydana getirmiş olduğu etkiler kapsamındaki çalışmalar genişletilebilir, söz konusu etkilerin farklı yönleri ele alınarak araştırılabilir.
- Dijitalleşme ve çocukluk üzerine yapılmış nicel araştırma yönteminin bulunduğu çalışmaların sayıca az olması nedeniyle nicel araştırma metodolojisinin kullanılacağı çalışmalar yapılabilir.
- Konu üzerine yapılmış karma desen araştırma yönteminin sayıca az olması sebebiyle söz konusu bu yöntemle çalışmalar yapılabilir.
- Yapılmış araştırmalarda dijital medya ve dijital araçların çocuklar üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilere daha çok yoğunlaşıp olumlu etkileri göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda yapılacak çalışmalarda dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki olumlu etkilerine değinilebilir.
- Yapılmış çalışmalarda genellikle ebeveyn görüşlerine yer verilmiş ve çocukların görüşleri göz ardı edildiğinden dolayı yapılacak çalışmalarda çocukların görüşlerine yer verilebilir.
- Son zamanlarda dijitalleşme ve çocukluk üzerine yapılan çalışmaların sayıca az olması nedeniyle özellikle bu alandaki eksikliği gidermek adına araştırmacılar tarafından bu konu ele alınabilir.
- Dijitalleşme ve çocukluk üzerine yapılmış tez çalışmalarının sayıca az olmasından ötürü bu alanda daha fazla tez çalışması yapılabilir.
- Dijitalleşmenin çocuklar üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu ebeveynler arasındaki yaygın görüşlere karşıt, araştırmacılar özellikle dijital araçlar doğru bir şekilde kullanıldığı takdirde çocuklar üzerinde olumlu yönde etkiler yaratabileceğini kanıtlar nitelikte çalışmalar yapılabilir.
- Araştırmacılar dijital araçların aktif kullanıcıları olan çocuklara yönelik tavsiyeleri yine bu dijital araçları kullanarak çocuklara iletmenin çocuklar üzerinde nasıl bir etki bırakacağını araştırabilir.
- Dijitalleşme ve çocukluk üzerindeki etkileri ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalarla sınırlı kalınmayıp, yurt dışı lisansüstü tez, makale, rapor vb. çalışmalar da incelenerek araştırmalar karşılaştırılabilir.

Ebeveynlere yönelik öneriler:

- Çocuklarınızın aşırı dijital araçlara maruz kalmasını katı kurallar koymak (dijital aracı tamamen yasaklamak) yerine bu durumu eğlenceli (belirli saatlerde birlikte dijital oyunlar oynamak gibi) bir hale getirerek yapabilirsiniz.
- Özellikle kendi rahatlığınız ve kendinize daha fazla zaman ayırabilmek adına çocuklarınızı dijital araçlara mahkûm etmeyiniz.
- Çocuklarınızı dijital ağlarda ticari amaçlı olarak kullanmayınız. Bu durum siber zorbalık, siber suçlar, pedofili, çocukların kötü amaçlı özellikle cinsel içerikli sitelerde fotoğraflarının kullanımı gibi birtakım olumsuzluklara yol açmaktadır.
- Çocuklarınızı dış dünyadaki birtakım zararlardan korumak adına çocuklarınızı dört duvar arasına sıkıştırarak onları birer dijital bağımlı birey haline getirmek yerine çocuğunuzla bizzat kendiniz daha fazla vakit geçirebilirsiniz.

- Çocuklarınızın dijital ağırları kullanım amaçları doğrultusunda dijital medyadaki hareketlerini onları rahatsız etmeyecek ve onları incitmeyecek bir şekilde takip edebilirsiniz.
- Dijital araçlar aracılığı ile çocuğunuza eğitsel oyun oynatarak veya eğitim videoları izleterek çocuğunuzun kişisel gelişimine olumlu yönde katkılar sağlayabilirsiniz.
- Dijital araçların sadece olumsuz taraflarına takılı kalarak olumlu (dil öğrenimi, el-göz koordinasyonu gibi) etkilerini göz ardı etmeyiniz.
- Çocuğunuzun birer dijital bağımlı olmasını istemiyorsanız kendinizde dijital araç ve medya kullanımınıza özen göstermelisiniz. Çünkü unutmayın çocukları söylediklerimizi değil yaptıklarımızı yaparlar.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Alankuş, S. (2007). *Çocuk Odaklı Habercilik*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Aries, P. (1962). *Centuries Of Childhood*, Çeviren: Baldwick, R., New York: Random House.
- Avşar, Z. B. & Öngören, G. (2010). *Bilişim Hukuku*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Aziz, A. (1981). *Radyo Ve Televizyona Giriş, 2. Basım*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları No. 480. Erişim adresi: File:///C:/Users/Asus/Downloads/ Radyo%20ve%20televizyona%20giri%C5%9f.Pdf.
- Badawi, A. Z. (1986). *Dictionary Of The Social Sciences*, 2nd Edt., Pg. 400, Librairie Du Liban, Beyrut.
- Best, S. & Kellener, D. (2016). *Postmodern Teori*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bıçakçı, H. (2016). *Antik Roma'da Aile, Aile Reisi Ve Çocuk, Geçmişten Ve Günümüze Çocuk I*, (Ed. Osman Köse), Samsun: *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Yayın No:55-16-01. Erişim adresi: Researchgate.
- Castells, M. (2008). *Ağ Toplumunun Yükselişi*, 1(2), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çetin Bağcı, B. (2023). *Eğitim Alanında Gelişmeler I. Cilt*, Editör: Sinan Sönmez, Ankara: Platanus Publishing.
- Dede, O. (2021). *Dünden Bugüne Çocukluk Kavramının Gelişimi Ve Eğitime Yansımaları*, (Ed. Zeynep Karacagil), Current Debates On Social Sciences 7 Human Studies, Ankara: Bilgin Kültür Ve Sanat Yayınları, Erişim adresi: AVESİS - Gazi Üniversitesi.
- Erdemir, H. & Erdemir, H. (2012). *Antik Çağ'da Çocuk Olmak Ölmek Ya Da Ölmemek, Uluslararası Katılımlı Kadına Ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu*, Mutlu Çocuklar Derneği Cilt 2, Ankara: Neyir Matbaacılık, Erişim adresi: Academia.edu.
- Erbay, E. (2009). *Çocuk Hakları*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi Eğitim Serisi.(E-Kitap).
- Franklin, B. (1993). *Çocuk Hakları*, İstanbul: Ayrıntı.
- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk Ve Ergen Gelişimi*, (Çevirenler: Ali Dönmez, Nermin Çelen Ve Bekir Onur), Ankara: İmge Kitapevi.
- Geray, H. (2003). *İletişim Ve Teknoloji*, Ankara, Ütopya Yayınları.
- Goodwin, K. (2018). *Dijital Dünyada Çocuk Büyümek: Teknolojiyi Doğru Kullanmanın Yolları* (T.Er: Çev.), (2. Baskı), İstanbul: Aganta Kitap Yayınları.
- Işık, M. & Erdem, A. & Güllüoğlu, Ö. & Akbaba, E. (2007). *Televizyon Ve Çocuk*, Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları.
- İnal, K. (2007). *Modernizm Ve Çocuk-Geleneksel, Modern Ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, Ankara: Sobil Yayınları.
- İnal, K. (2009). *Türkiye'de Çocukluk: Nereye!*, S. İ. Akçalı (Dü.) İçinde, Çocuk Ve Medya. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Jenks, C. (1996). *Childhood*, London And Newyork: Routledge.
- Keleşoğlu, V. & Yılmaz, A. (2022). *Dijital Çağ, Değişen Paradigmalar Yeni Fırsatlar Ve Riskler*, (Ed.Zeynep Biricik), İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Marlow, D.R. (1977). *Textbook Of Pediatric Nursing*. London: W.B. Saunders Co.
- Morrison, G.S. (2004). *Early Childhood Education Today (9.Baskı)*, New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Mutlu, S. (2022). *Aile Ve Sosyoloji*, Editörler: Erkan Dikici, Olcay Tire Ve Zehra Sevim Adıgüzel, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, Tarih Ve Toplum*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Onur, B. (1994). *Toplumsal Tarihte Çocuk*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Orme, N. (2003). *Medieval Children*, Yale University Press, London, Childhood In Medieval England C. 500-1500, Erişim adresi: <https://www.representingchildhood.pitt.edu/pdf/medchild.pdf>.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*, Çeviren: Kemal İnal, Ankara: İmge Kitapevi.

Shaver, K.G. (1981). *Principles Of Social Psychology*, Cambridge: Winthrop Publishers, Inc. 2.Edition, 125-132.

Tan, M. (1994). *Toplumsal Tarihte Çocuk*, Hazırlayan: Bekir Onur, İstanbul: Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Toran, M. (2012). *Çocukluğun Ve Erken Çocukluk Eğitiminin Tarihi Ve Kuramsal Temelleri*, Ankara: Eğiten Kitap.

MAKALELER

Acun, F. (2020). Dijital Tarih ve Dijital Tarihçiliğin Tarihyazımına Etkisi Üzerine, *Tarihyazımı*, 2(1), 66-90.

Açıklan, E. (2017). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Küçüklerin Kitle İletişim Araçlarından Korunması, *Hakemli Akademik E-Dergi*, 3, 51-67.

Akbaş, E. & Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu- Eleştirel Bir Değerlendirme, *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 20 (1), 95-104.

Akbaş, Ö & Dursun, C. (2020). Teknolojinin Aileye Etkisi: Değişen Ailenin Dijital Ebeveyn ve Çocukları, *Turkish Studies - Social Sciences*, 15(4), 2245 - 2265. 10.29228/Turkish Studies.43395.

Akbulut, Y. (2013). Çocuk Ve Ergenlerde Bilgisayar Ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçlar, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 53-68.

Akçay, D. (2020). Ebeveynlerin Çocukların Dijital Video Oyunları Bağımlılığı Karşısında Tutum Ve Davranışları, *Middle Black Sea Journal Of Communication Studies*, 5(2), 65-71.

Akkaş, İ. (2019). Yeni Sosyalleşme Mekânları: Alış Veriş Merkezleri, *Journal Of History School*, 41, 874-883. 10.29228/Joh24774.

Altunay, A. (2015). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Yeni Medya, *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(1), 410-428, <https://doi.org/10.18094/si.48539>.

Altun, D. (2018). An Investigation Of Preschool Children's Digital Footprints And Screen Times, And Of Parents' Sharenting And Digital Parenting Roles, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 10(35), 76-97, Erişim adres: https://www.ijoess.com/Makaleler/147332736_5.%2076-97%20dilek%20altun.pdf.

Arabiat, D. & Al Jabery, M. & Robinson, S. & Whitehead, L. & Mörelius, E. (2023). Interactive technology use and child development: A systematic review, *WILEY*, 49, 679–715, Doi: 10.1111/cch.13082.

Aral, N. (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak, *TRT Akademi*, 7(16), 1134-1153, <https://doi.org/10.37679/trta.1181774>.

Arıcı Doğan, D., & Döğner, S. S. (2023). Annelerin Dijital Ebeveynlik Tutumları İle Aile-Çocuk İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 9(1), 1-14, <https://doi.org/10.24289/ijsser.1181453>.

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı Ve Tedavisi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1), 55-67.

Arsalan, E. & Bütün, P. & Doğan, M. & Dağ, H. & Serdarzade, C. & Arica, V. (2014). Çocukluk Çağında Bilgisayar Ve İnternet Kullanımı, *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 4(3), 195 - 201.

Aşar, E. (2013). Keşfedilen Çocuk, İletişim Teknolojileriyle Yitip Giden Çocukluk Ve Çocuk Kültürü, *İletişim Ve Diploması*, (2), 83-94.

Atalay, G. (2019). Sosyal Medya Ve Çocuk: “Babishko Family Fun Tv” İsimli Youtube Kanalının Eleştirel Bir Analizi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı), 179 – 202, <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.484856>.

Atila Demir, S. (2022). Çocukluğun Sosyolojik Serüveni Ve Toplumsal Kabulü, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 53-72.

Aybar, A. F. T. (2022). Felsefede Çocuk Ve Çocukluk Kavramı, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 463-480. <https://doi.org/10.53844/flsf.1072717>.

Bayzan, Ş. & Yıldırım, Ö. & Karakuş, T. & Kurşun, E., vd. (2023). Türkiye'deki Çocukların İnternet Kullanım Alışkanlıkları ve Dijital Okuryazarlık Becerileri Üzerine Bir Araştırma, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 1331- 1364, <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1376739>.

- Biricik, Z. (2022). Yeni İletişim Teknolojileri İle Değişen Çocukluk Kültürü: Dijital Çocukluk, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi, Dijitalleşme Özel Sayısı*, 108-124, <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1125228>.
- Bostancı, S., & Çakır, R. (2022). Erken Çocukluk Çağında Çocuğu Olan Ebeveynlerin, Çocuklarına Medya Kullandırmadaki Aracılıkları Ve Dijital Ebeveynlik Farkındalıklarının İncelenmesi, *Turkish Journal Of Primary Education*, 7(2), 86-116, <https://doi.org/10.52797/tujped.1192163>.
- Bozkurt, A. & Hamutoğlu, N. B. & Liman Kaban, A. & Taşçı, G. & Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 35-63, <https://doi.org/10.51948/auad.911584>.
- Boyd, D. (2007). Why youth (heart) social networking sites: The role of networked publics in teenage social life. In D. Buckingham (Ed.), *Mac-Arthur Foundation series on digital learning: Youth, identity, and digital media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Çalışkan, M., & Mencik, Y. (2015). Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* (50), 254-277.
- Çambay Onar, S. (2015). Bir Toplumsallaşma Aracı Olarak Yeni Medya: *Kuramsal Bir Değerlendirme, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 237-247.
- Çelik, Helvacı, G. F. & Hocaoglu, Ç. (2018). Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme, *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(4), 695-711, Doi:10.31832/smj.454535.
- Çınar, N. (2021). İyi Bir Sistematiik Derleme Nasıl Yazılmalı, *Online Turkish Journal of Health Sciences*, 6(2), 310-314, Doi:10.26453/otjhs.888569.
- Çiçek, N. (2012). Erken Cumhuriyet Döneminde Modern Çocukluk Nosyonunun Görünümleri Üzerine Bir Analiz, *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 69-104, <https://doi.org/10.25064/mulkiye.8>.
- Dabner, N. (2012). Breaking Ground” İn The Use Of Social Media: A Case Study Of A University Earthquake Response To Inform Educational Design With Facebook, *Internet And Higher Education*, 1(15), 69-78.
- Demircioğlu, Z. & Yılmaz, A. (2017). Sağlık İletişiminde Dijital Medya Kullanımının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri: Sosyal Medya Ve Çevrimiçi Oyunlar Üzerine Bir İnceleme, *Atatürk İletişim Dergisi*, (14), 173-186 .
- Dikmen Özarslan, A. (2021). Yeni Medya Yoluyla Çocuk Katılımı Olanakları Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 133-165, <https://doi.org/10.18490/sosars.927228>.
- Dinçer, G. & Akar, L. & Gölbaşı, Ö. & Tosun Güleroglu, F. (2023), Anne, Baba Ve Çocuk İlişkisi İle 3-6 Yaş Çocukların İnternet Kullanımı Arasındaki İlişki, *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2), 136-149.
- Edis, K. (2020). Batman’da 6-12 Yaş Aralığındaki Çocukların Dijital Medya Araçları Kullanımına Annelerin Bakışı, *Universal Journal of History and Culture*, 2 (1) , 57-76 .
- Erişir, R. M. & Erişir, D. (2018). Yeni Medya Ve Çocuk: Instagram Özelinde Sharenting, Paylaşanababalık Örneği, *Yeni Medya*, (4), 50-64.
- Erkut, Z. & Balcı, S. & Yıldız, S. (2017). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1, 17-28.
- Erten, P. (2019). Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 190-202.
- Ertürk, C. K., & Yıldırım, A. (2023). Çocukluğun Değişimi ve Çocuk Hakları, *International Social Sciences Studies Journal*, 113 (9), 7616-7627, Erişim adresi: <https://sssjournal.com/files/sssjournal/1a0507d9-aa48-4eea-bebb-74b7ce830474.pdf>.
- Fidan, A. & Güneş, H. & Karakus, T. (2021). Investigating The Digital Parenting Behaviors Of Parents On Children’s Digital Game Play, *Cukurova University Faculty Of Education Journal*, 50(2), 833-857, <https://doi.org/10.14812/cuefd.933215>.
- Genç, Ö. (2016). Çocukların Orta Çağ Avrupa’sındaki Yeri, *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 241-261, <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.233672>.

- Gjelaj, M. & Buza, K. & Shatri, K. & Zabeli, N. (2020). Digital Technologies in Early Childhood: Attitudes and Practices of Parents and Teachers in Kosovo, *International Journal of Instruction*, 13(1), 165-184, DOI: 10.29333/iji.2020.13111a.
- Gündoğdu, R. (2013). Sosyalleşme Ve Sosyalleşme Süreci, *Researchgate*, Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/315386774_Sosyallesme_Ve_Sosyallesme_Sureci.
- Güngör, F. S. (2019). Postmodern Dünyanın Mekân Anlayışında Sanal Mekân, *Turkish Studies Dergisi*, 14(5), 93-104, DOI:<http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.23008>.
- Gürdal Demir, A. (2013). Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine Ve Sosyolojiye Bakmak, *İş, Güç Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(4), 1-26, DOI: 10.4026/1303-2860.2013.0234.x.
- İdris, M. (2017). Çocukluğun Dijitalleşmesi Çocuğun Dijital Zehirlenmesi, *TRTakademi Dergisi Çocuk ve Medya*, 2(4), 598-602.
- İnan Kaya, G. (2021). Dijital Çağda Çocuk Yetiştirme ve Eğitim: Değişen Roller, *İnsan ve İnsan*, 8 (27), 83-100, <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.819184>.
- İsmayılzade, L. (2017). Sanal Dünyada Sanal Dönüşüm, *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 1(3), 227-236.
- İşçibaş, Y. (2011). Bilgisayar, İnternet Ve Video Oyunları Arasında Çocuklar, *Selçuk İletişim*, 7(1), 122 – 130, <https://doi.org/10.18094/si.13259>.
- Kaner, S. (1989). Televizyon Reklamları Ve Çocuklar, *Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (JFES)*, 22(2), 785-800, https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001420.
- Karaboğa, M. T. (2018). Medya Çağında Çocuk Ve Çocuk Kültürü: Şiddet Ve Tüketim Kültürünün Yansımaları, *Uluslararası Çocuk Edebiyatı Ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (ÇEDAR)*, 2(2), 1-17.
- Karaboğa, M. T. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Bir Sosyalleşme Alanı Olarak Sosyal Medya Hakkındaki Görüşleri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 912-936, <https://doi.org/10.17860/mersinefd.475515>.
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi (DEUHYO ED)*, 6 (1), 26-33.
- Karadoğan, C. U. (2019). Çocuk Ve Çocukluk, Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi, *Çocuk Ve Medeniyet Dergisi*, 1, 195-226.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(13), 253 - 276.
- Kaya, K. & Tuna, M. (2008). İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 159-182.
- Kenyon, G. & Mcpherson, B. (1974). Approach To The Study Of Sport Socialization, *International Review Of Sport Sociology*, 9(1), 127.129.
- Kılınç, B. & Kılınç, E. P. (2014). Yeni Medya Ortamında Çocuk Birey Yeni İletişim Teknolojileri Ve Medya Pedagojisinin Önemi, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (22), 9-23, <https://doi.org/10.31123/akil.441825>.
- Kırtış, K. A. & Karahan, F. (2011). To Be Or Not To Be In Social Media Arena As The Most Cost-Efficient Marketing Strategy After The Global Recession, *Procedia Social And Behavioral Sciences*, 24, 260-268, DOI: 10.1016/j.sbspro.2011.09.083.
- Kopuz, T. & Turgut, Y. & Aktı Aslan, S. (2022). Dijital Ebeveynlik Tutumu İle Çocukların Güvenli İnternet Kullanımları Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 123 – 153, <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1111996>.
- Kulaksız, Y. (2014). Yoksulluk Bağlamında Çocuk İşgücü, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), 91-111, Erişim adresi: <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>.
- Külcü, Ö. (2010). Belge Yönetiminde Yeni Fırsatlar: Dijitalleştirme Ve İçerik Yönetimi Uygulamaları, *Bilgi Dünyası Dergisi*, 11(2), 290-331, <https://doi.org/10.15612/BD.2010.239>.

- Mahdiyev, G. (2020). Çocuk Ve Çocukluk Algısına Tarihsel Bir Bakış, *Uluslararası Felsefe Araştırmaları Derneği (UFAD)*, 1(46), 27-39, Erişim adresi: https://www.academia.edu/49388477/_%C3%87ocuk_ve_%C3%87ocukluk_Alg%C4%B1s%C4%B1na_Tarihsel_Bir_Bak%C4%B1%C5%9F_Felsefe_ve_Sosyal_Siyasal_Bilimler_Dergisi_Say%C4%B1_46_Bak%C3%BC_2020_s_27_39.
- Mercan, N. (2010). Dijital Dünyada Zaman, Mekân, İnsan İlişkileri Ve Yabancılaşma, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, (403), 100-111.
- Mercan Uzun, E. & Bütün, E. & Özdemir, Y. (2023). Ebeveynlerin Gözünden Çocuklarının Dijital Oyun Oynama Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 9 – 22, <https://doi.org/10.17556/erziefd.1111846>.
- Moher, D. & Liberati, A. & Tetzlaff, J. & Altman, D.G. & Group, P. (2009). Reprint Preferred Reporting Items For Systematic Reviews And Meta-Analyses: The Prisma Statement, *Physical Therapy*, 89(9), 873-880.
- Mustafaoğlu, R. & Zirek, E. & Yasacı, Z. & Razak Özdiñler, A. (2018). Dijital Teknoloji Kullanımının Çocukların Gelişimi Ve Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri, *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 5(2), 227 – 247, <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0051>.
- Mustafaoğlu, R. & Yasacı, Z. (2018). Dijital Oyun Oynamanın Çocukların Ruhsal Ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri, *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.
- Ogara, P. L. & Ezema, V. S. (2023). Childhood Education In An Era Of Dıgıtılization, *Sapientia Foundation Journal Of Education, Sciences And Gender Studies (SFJESGS)*, 5(3), 47–55.
- Onur, B. (2005). Çocukluğun Dünü Ve Bugünü, *Kebikeç Dergisi*, 19, 99-112, Erişim adresi: https://Kebikecdergi.Files.Wordpress.Com/2012/07/08_Onur.Pdf.
- Okumuş, V. & Parlar, H. (2018). Çocukların Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ve Ebeveyn Tutumları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 357-368.
- Özcan, Ö. (2017). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi, *Çocuk Ve Medeniyet*, 2(4), 91-126, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/57210/807868>.
- Özdemir, M. (2015). Ağ Toplumu Ve Siyasal Hareketlilik: Ağ Toplumunda Siyasal İktidarın Konumu, *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 127-138.
- Özkan, A., & Hira, İ. (2017). Dijital Medya Ve Sosyalleşme: 6-12 Yaş Çocukların Sosyalleşmesine Dair Ebeveyn Görüşleri İstanbul Örneği, *Kesit Akademi Dergisi*, (9), 245-270.
- Özkaya, P. (2023). Dijital Dünyada Çevrimiçi Riskler, Bilişim Suçları Ve Mağdur Çocuk, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (53), 13-42, <https://doi.org/10.54049/taad.1231771>.
- Öztürk, H. K. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 253-276.
- Provenzo, E. F. (1992). What do Video Games Teach ?, *The Education Digest*, 58(4).
- Samur, S. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Anakara'daki Devlet Üniversitelerinin Instagram Kullanımları Üzerine Nicel Bir Araştırma, *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (7), 436-457.
- Sağlam, M. & Aral, N. (2016). Tarihsel Sürec İçerisinde Çocuk Ve Çocukluk Kavramları, *Çocuk Ve Medeniyet Dergisi*, 1(2), 43-56.
- Serin, H. (2019). Sosyal Medyada Çocuk Hakları İhlalleri: Ebeveynler Ve Öğretmenler Farkında Mı?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(Özel Sayı), 1005 – 1031, <https://doi.org/10.17494/ogusbd.555107>.
- Sine, R. & Sarı, G. (2019). Kitle İletişim Araçlarının Çocukların Algısına Etkisi: 15 Temmuz Örneği, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (32), 13-31, <https://doi.org/10.17829/turcom.459361>.
- Soyöz Semerci, Ö. U. & Balcı, E. V. (2020). Lise Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı Üzerine Bir Alan Araştırması: Uşak Örneği, *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 10(3), 538-567.
- Şirin, M. R. (2017). Çocuk Ve Çocukluk: Kültürel Ve Sosyolojik Boyut, *Çocuk Ve Medeniyet Dergisi*, 2(3), 5-13, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/issue-file/33851>.

- Şişman, Eren, A. (2014). Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Bazı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal Of Education)* 29(4), 230-243.
- Tan, M. (2019). Çağlar Boyunca Çocukluk, *Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (JFES)*, 22(1), 71-88, https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000859.
- Tanrıverdi, H., & Sağır, S. (2014). Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Kullanım Amaçlarının Ve Sosyal Ağları Benimseme Düzeylerinin Öğrenci Başarısına Etkisi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 775-822, <https://doi.org/10.14520/adyusbd.849>.
- Topçu, S. (2018). Çocuk Ve Sanal Ortam, *Kocatepe Tıp Dergisi*, 19(1), 27-33, <https://doi.org/10.18229/kocatepetip.411206>.
- Uğurlu, Ö. (2013). Elektronik Dünyanın Çocuk Dünyasına Yansıması: Temassız Oyun, Kavramı Bağlamında Eleştirel Bir İnceleme, *İletişim Ve Diplomasi*, (2), 51-62, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iletisimvediplomasi/issue/66835/1045403>.
- Uğur, S. B. (2018). Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı Ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 227-247.
- Uncu, G. (2020). Dijital Sosyalleşme Olgusunun Sosyal Kuşaklar Üzerinde Yarattığı Deneyimler Ve Etkiler, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 47(7), 333-359, <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.45776>.
- Üstündağ, A. (2019). 4-6 Yaş Arası Çocuklar Tarafından Tercih Edilen Dijital Oyunlar, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1-19.
- Üstündağ, A. (2022). Çocukların Sosyal Medya, Akıllı Telefon Ve Oyun Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Bağımlılık Dergisi*, 23(3), 316-326, <https://doi.org/10.51982/bagimli.1004767>.
- Üzmez, S.S. & Büyükbeşe, T. (2021). Dijitalleşme Sürecinde Bilgi Yönetiminin İşletmelerin Teknoloji Uyumuna Etkileri, *Bilgi Ekonomisi Ve Yönetim Dergisi*, 16:2 (117-127), <https://doi.org/10.54860/beyder.1028117>.
- Vatandaş, S. (2020). Sosyalleşme Ve Sosyalleşmenin Sosyal Medya Mecralarındaki Anlamsal Ve İşlevsel Dönüşümü, *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 813-832, <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.675531>.
- Vj, D. (2020). Impact Of Dıgital Devices On Children, *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(11), 5019-5026, ISSN 2515-8260.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı, *Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. E-Dergi*, 7(2), 1-38, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakiibf/issue/43037/504359>.
- Yiğit, N., & Alat, K. (2022). Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Alışkanlıklarına İlişkin Anne/Baba Görüşleri, *E-Kafkas Journal Of Educational Research*, 9(3), 1026-1052, <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.1140899>.
- Yıldırım, D. & Ulukol, B. (2022). Dijital Oyunlar Ve Şiddet, *Trt Akademi*, 7(16), 1162 – 1171, <https://doi.org/10.37679/trta.1181795>.
- Yıldırım, İ. (2021). Sosyal Medya, Dijital Bağımlılık Ve Siber Zorbalık Ekseninde Değişen Aile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(5), 1237-1258, <https://doi.org/10.18506/anemon.892144>.
- Yıldız, H. (2015). Postmodernizm Nedir?, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55342>.
- Yılmaz Güntay, G. (2019). Çocuk Televizyon Kanallarının Yeni Medyada Genişleyen Kullanım Alanı Ve Değişen Televizyon Seyri: Trt Çocuk, Baby Tv Ve Disney Junior Örnekleri. *Akdeniz İletişim*, 0(31), 276 – 304, <https://doi.org/10.31123/akil.534280>.
- Yılmaz, D. & Güney, R. (2021). Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri Ve Kullanımına İlişkin Öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(4), 486-494, <https://doi.org/10.46483/deuhfed.829839>.
- Yılmaz, K. (2021). Sosyal Bilimlerde Ve Eğitim Bilimlerinde Sistematik Derleme, Meta Değerlendirme Ve Bibliyometrik Analizler, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1457-1490, <https://doi.org/10.33206/mjss.791537>.

Yılmaz, O. (2017). Hadis/Sünnet Işığında Kız Çocuklarına Verilen Değer, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 173-197, <https://doi.org/10.18498/amauiid.325834>.

Zeybekoğlu Akbaş, Ö. & Dursun, C. (2020). Teknolojinin Aileye Etkisi: Değişen Ailenin Dijital Ebeveyn Ve Çocukları, *Turkish Studies - Social*, 15(4), 2245-2265, DOI: 10.29228/TurkishStudies.43395.

TEZLER

Ak, E. (2006). Bilgisayar Teknolojisi Eşliğinde Mekân Kavramının Dönüşümü-Yeni Mekân Tanımları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilişim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Delen, U. (2022). Sanal Dünyanın Fiziksel Dünya İle Kesişme Ve Çatışma Alanları, Sanal Kültür Ve Sanal Kimlikler Üzerine Bir Nitel Araştırma, İstanbul Okan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Dündar, M. M. (2020). Kobi'lerin Dijital Dönüşümü, Tobb Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Göktepe, I. B. (2013). Gerçek Mekân, Sanal Mekân Ve Kurumsal Kimlik İlişkisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimari Tasarım Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Kay, A. M. (2022). Erken Çocuklukta Dijital Oyun Bağımlılığının Yordayıcıları Olarak; Dijital Ebeveynlik, Aile İçi İlişkiler Ve Sosyal Yeterlilik, İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Koray, E. T. (2019). Sanal Ortamda Özne Olmak:3 Boyutlu Animasyonla Etkileşim Arayışları, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi.

Mustafa, H. B. (2018). Sosyal Medyanın Gelişimi Ve Toplumda Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları: Erbil Salahaddin Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Özkan, A. (2016). Dijital Medya Ve Çocuk: Sosyalleşmenin Yeni Boyutları, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Salim, M. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları, Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, İ. D. (2010). Yerel Kültür Mirasının Dijitalleştirilmesi Ve Halk Kütüphaneleri: Yalova Örneği Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilgi Ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Topaktaş, S. (2021). Dijitalleşme Sürecinde Bilgi Ve Bilgiyi Kullanma Biçimleri: Kuşaklar Arası Bir Kıyaslama, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Yiğit, N. (2019). Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Alışkanlıklarına İlişkin Anne/Baba Görüş Ve Uygulamaları, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı, , Yüksek Lisans Tezi.

WEB SİTELER

Çetin, F. H. ve Uçar, H. N. (2023). Dijital Dünya, Dijital Bağımlılık Ve Dijital Ebeveynlik, Erişim adresi: <https://diamindzihinakademisi.com/haber-detay/dijital-dunya-dijital-bagimlilik-ve-dijital-ebeveynlik>.

Dijital Dönüşüm Dergisi (DDD). (2020). Dijital Dönüşümün 9 Özelliği, Erişim adresi: <https://medium.com/@dijitaldonusumdergisi/dijital-d%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm%C3%BCn-en-%C3%B6nemli-9-%C3%B6zelli%C4%9Fi-7c3f8579f2c7>.

Gökçearslan, E., Çocukluk Tarihi. (t.y.). Erişim adresi: <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=ktWL8LBTtHnHH795WIYUEA>.

Kandır, H. (2017). Dijital Çocukluğun Esaretinden Kaçış: Doğa Eğitimleri, Erişim adresi: <https://akurem.aku.edu.tr/2017/05/04/merhaba-dunya-2/>.

Köçer, H. (2023). Tarihsel Süreçte Çocuk ve Çocukluk Kavramları, Erişim adresi:Tarihsel Süreçte Çocuk ve Çocukluk Kavramları – Typelish.

- TDK. (2022). Türk Dil Kurumu Sözlükleri; Ankara Türk Dil Kurumu Başkanlığı, Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
- TÜBİTAK Bilgem. (2020). Dijital Dönüşüm Nedir?, Erişim adresi: <https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/dijital-donusum-nedir>.
- TÜİK. (2013). 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya, Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Use-of-Information-and-Communication-Technology-and-Media-by-Children-Aged-06-15-2013-15866>.
- TÜİK. (2021). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2021, Erişim adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Hanehalk%C4%B1%20bili%C5%9Fim%20teknolojileri%20kullan%C4%B1m%20ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1,Birimleri%20S%C4%B1n%C4%B1flamas%C4%B1%20\(%C4%B0BBS\)%201](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Hanehalk%C4%B1%20bili%C5%9Fim%20teknolojileri%20kullan%C4%B1m%20ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1,Birimleri%20S%C4%B1n%C4%B1flamas%C4%B1%20(%C4%B0BBS)%201).
- TÜİK. (2021). Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>.
- UNICEF. (2017). Dijital Bir Dünyada Çocuklar, Erişim adresi: https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/SOWC_2017_SUM_TR.pdf.
- URL-1-Endüstri 4.0. (2022). Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/End%C3%BCstri_4.0.
- URL-2-Recro Digital marketing. (2022). We Are Social 2022 Türkiye Sosyal Medya Kullanımı Verileri, Erişim adresi: <https://recrodigital.com/we-are-social-2022-turkiye-sosyal-medya-kullanimi-verileri/>.
- URL-3-Ryan's World. (2023). Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Ryan%27s_World.
- URL-4-Meclis'e Mavi Balina sunumu: 150 çocuğun ölüm nedeni olabilir. (2019). Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/meclise-mavi-balina-sunumu-150-cocugun-olum-nedeni-olabilir,EgsC5fx1akmZuBsGq0-INQ>.

EKLER

EK-1. TR Dizin Web Sitesine Ait Yayınlar

- Aral, N. (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak, *Trt Akademi*, 7(16), 1134 - 1153.
- Atalay, G. (2019). Sosyal Medya Ve Çocuk: Babishko Family Fun Tv, İsimli Youtube Kanalının Eleştirel Bir Analizi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı), 179 - 202.
- Biricik, Z. & Atik, A. (2021). Gelenekselden Dijitale Değişen Oyun Kavramı Ve Çocuklarda Oluşan Dijital Oyun Kültürü, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 445 - 469.
- Boğa Baran, E. & Sağlam, M. (2023). Dış Mekân Oyunları İle Dijital Oyun Bağımlılığı Arasındaki İlişki, *Bağımlılık Dergisi*, 24(2), 146 - 163.
- Donat Bacıoğlu, S. (2022). 21. Yüzyılda Çocukları Ve Gençleri Bekleyen Siber Riskler, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 29 - 37.
- İnan Kaya, G. (2021). Dijital Çağda Çocuk Yetiştirme Ve Eğitim: Değişen Roller. *İnsan Ve İnsan*, 8(27), 83 - 100.
- İşçibaşı, Y. (2011). Bilgisayar, İnternet Ve Video Oyunları Arasında Çocuklar, *Selçuk İletişim*, 7(1), 122 - 130.
- İplikçi, H. & Batu, M. (2018). Dijital İletişim Ve Çocuk: Türkiye’de Çocuk Web Sitelerindeki Reklamlara Yönelik Bir İçerik Analizi. *Akdeniz İletişim*, 0(Özel Sayı), 242 - 256.
- Kılıç, S. (2021). Geleneksel Çocuk Oyunlarından Çok Oyuncululu Çevrimiçi Oyunlara: Sosyal Gelişim Alanları Üzerine Bir Değerlendirme, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 39 - 56.
- Kopuz, T. & Turgut, Y. & Aktı Aslan, S. (2022). Dijital Ebeveynlik Tutumu İle Çocukların Güvenli İnternet Kullanımları Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 123 - 153.
- Mercan Uzun, E. & Bütün, E. & Özdemir, Y. (2023). Ebeveynlerin Gözünden Çocuklarının Dijital Oyun Oynama Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi, *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 9 - 22.
- Ozsoy, D. & Atılgan, S. (2018). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki 0-8 Yaş Grubu Çocukların İnternet Kullanımı Ve Bu Kapsamda Ebeveyn Arabuluculuğu: Nitel Bir Araştırma, *Selçuk İletişim*, 11(2), 96 - 125.
- Özarslan, A. (2021). Yeni Medya Yoluyla Çocuk Katılımı Olanakları Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 133 - 165.
- Serin, H. (2019). Sosyal Medyada Çocuk Hakları İhlalleri: Ebeveynler Ve Öğretmenler Farkında Mı?, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(Özel Sayı), 1005 - 1031.
- Üstündağ, A. (2022). Çocukların Sosyal Medya, Akıllı Telefon Ve Oyun Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(3), 316 - 326.
- Yıldırım, D. & Ulukol, B. (2022). Dijital Oyunlar Ve Şiddet. *Trt Akademi*, 7(16), 1162 - 1171.
- Yılmaz Güntay, G. (2019). Çocuk Televizyon Kanallarının Yeni Medyada Genişleyen Kullanım Alanı Ve Değişen Televizyon Seyri: Trt Çocuk, Baby Tv Ve Disney Junior Örnekleri, *Akdeniz İletişim*, 0(31), 276 - 304.

EK-2. Dergi Park Web Sitesine Ait Yayınlar

- Akçay, D. (2020). Ebeveynlerin Çocukların Dijital Video Oyunları Bağımlılığı Karşısında Tutum Ve Davranışları. *Middle Black Sea Journal Of Communication Studies*, 5(2), 65-71.
- Arıcı Doğan, D. & Döğler, S. S. (2023). Annelerin Dijital Ebeveynlik Tutumları İle Aile-Çocuk İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 9(1), 1-14.
- Aşar, E. (2013). Keşfedilen Çocuk, İletişim Teknolojileriyle Yitip Giden Çocukluk Ve Çocuk Kültürü . *İletişim Ve Diplomasi* , (2) , 83-94 .
- Bayzan, Ş. & Yıldırım, Ö. & Karakuş, T. & Kurşun, E., Vd. (2023). Türkiye’deki Çocukların İnternet Kullanım Alışkanlıkları Ve Dijital Okuryazarlık Becerileri Üzerine Bir Araştırma, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), 1331-1364.
- Biricik, Z. (2022). Yeni İletişim Teknolojileri İle Değişen Çocukluk Kültürü: Dijital Çocukluk, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi*, 12(Dijitalleşme), 108-124.
- Boğa, E. & Sağlam, M. (2021). Dijital Ortamda Çocuk: Bir Çocuk Youtuber Kanalının İçeriksel Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(2), 643-664.
- Budak, K. S. & Işıkoğlu, N. (2023). Erken Çocuklukta Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi: Çocuk Ve Ebeveyn Özelliklerinin Etkileri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi(66), 1-25.
- Budak, O. (2017). Dijital Çocuk Oyunlarına Çocuk Gelişimi Ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin Ve Annelerin Bakış Açısı, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* , (13) , 158-172.
- Çalapkulu, Ç., & Alp, F. (2020). Dijital Ebeveynler İle Çocukların Sosyal Medya Kullanımı Üzerindeki Mahremiyet İlişkisi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 132-144.
- Demircioğlu Biricik, Z. & Yılmaz, A. (2017). Sağlık İletişiminde Dijital Medya Kullanımının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri: Sosyal Medya Ve Çevrimiçi Oyunlar Üzerine Bir İnceleme . *Atatürk İletişim Dergisi* , 173-186 .
- Dinçer, G. & Akar, L. & Gölbaşı, Ö. & Tosun Güleröğlu, F. (2023). Anne, Baba Ve Çocuk İlişkisi İle 3-6 Yaş Çocukların İnternet Kullanımı Arasındaki İlişki, *Yobü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2), 136-149.
- Edis, K. (2020). Batman’da 6-12 Yaş Aralığındaki Çocukların Dijital Medya Araçları Kullanımına Annelerin Bakışı, *Universal Journal Of History And Culture* , 2 (1) , 57-76.
- Erişir, R. M. & Erişir, D. (2018). Yeni Medya Ve Çocuk: Instagram Özelinde ,Sharenting, Paylaşanababalık Örneği . *Yeni Medya* , (4) , 50-64.
- Erten, P. (2019). Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 190-202.
- Fidan, A. & Güneş, H. & Karakuş, T. (2021). Ebeveynlerin Çocuklarının Dijital Oyun Oynamasına Yönelik Dijital Ebeveynlik Davranışlarının İncelenmesi, *Cukurova University Faculty Of Education Journal*, 50(2), 833-857.
- Kılıç, B. & Kaya, S. (2021). Yeni Medya Çağında Çocuk Youtuberlar Üzerinden Çocukluğun Yok Oluşu, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 12 (3) , 1141-1156.
- Kılınç, B. & Kılınç, E. P. (2014). Yeni Medya Ortamında Çocuk Birey Yeni İletişim Teknolojileri Ve Medya Pedagojisinin Önemi . *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , (22) , 9-23.
- Mustafaoğlu, R. & Yasacı, Z. (2018). Dijital Oyun Oynamanın Çocukların Ruhsal Ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.
- Özgen, Ö. (2010). Televizyon Reklamları Ve Çocuk Tüketicilerin İstismarı, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , (14) , 23-45.
- Özkaya, P. (2023). Dijital Dünyada Çevrimiçi Riskler, Bilişim Suçları Ve Mağdur Çocuk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (53), 13-42.
- Sormaz, F. & Yüksel, H. (2012). Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyunağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences* , 11 (3) , 985-1008.
- Soyöz-Semerci, Ö. U. & Balcı, E. V. (2020). Lise Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı Üzerine Bir Alan Araştırması: *Uşak Örneği*. *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 10(3), 538-567.

- Uğurlu, Ö. (2013). Elektronik Dünyanın Çocuk Dünyasına Yansıması: Temassız Oyun, Kavramı Bağlamında Eleştirel Bir İnceleme . *İletişim Ve Diplomasi* , (2) , 51-62 .
- Üstündağ, A. (2019). 4-6 Yaş Arası Çocuklar Tarafından Tercih Edilen Dijital Oyunlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1-19.
- Yiğit, E., & Günüş, S. (2020). Çocukların Dijital Oyun Bağımlılığına Göre Aile Profillerinin Belirlenmesi, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 144-174.
- Yiğit, N., & Alat, K. (2022). Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Alışkanlıklarına İlişkin Anne/Baba Görüşleri. *E-Kafkas Journal Of Educational Research*, 9(3), 1026-1052.
- Yüksel, H. (2021). Sharenting Bağlamında Sosyal Medyada Çocuk İmajının İnşası . *Akademik Düşünce Dergisi* , (4) , 50-68 .

EK-3. Google Akademik Web Sitesine Ait Yayınlar

- Aydoğan, S. K. & Güney, Z. (2019). K-12 Düzeyindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Surelerine İlişkin Ebeveyn Görüşleri: Nitel Bir Çalışma. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(29), 252-274.
- Bayrak, N. G. (2022). Sanal Platformlarda Çocukları Bekleyen Tehlike: Çevrimiçi Cinsel İstismar. *Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 48-57.
- Bostancı, M. (2023). Dijital Dünyada Ebeveynlik, *Trt Akademi*, 08(19), 982-991.
- Cengiz Saltuk, M. & Erciyes, C. (2020). Okul Öncesi Çocuklarda Teknoloji Kullanımına İlişkin Ebeveyn Tutumlarına Dair Bir Çalışma . *Yeni Medya Elektronik Dergisi* , 4 (2) , 106-120.
- Çıkman, B. & Salman, Ö. & Çalışkan, D. (2017). Adı: Meraklı Soyadı: Çocuk Durum: Çevrimiçi, Sonuç: ,Grooming, İnternette Çocuk İstismarı. *Güncel Pediatri*, 15(3), 65-70.
- Durmuş, K. & Övür, A. (2021). Medya Etkileri Bağlamında Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Yeni Medya Kullanımının Analizi . *Yeni Medya Elektronik Dergisi* , 5 (2) , 136-155 .
- Kanter, A. (2020). Dijital Bağımlılığın Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Problem Davranışlarına Etkisi, *Researcher: Social Science Studies*, 8(2), 207-221.
- Karaboğa, M. T. (2018). Medya Çağında Çocuk Ve Çocuk Kültürü: Şiddet Ve Tüketim Kültürünün Yansımaları. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı Ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (CEDAR)*, 2(2), 1-17.
- Karaman, H., & Ayhan, H. (2021). Çocuğa Yönelik Teknolojik İhmal Ve İstismar. *Online Journal Of Technology Addiction And Cyberbullying*, 8(1), 43-59.
- Kopuz, T. & Turgut, Y. E. & Aslan, A. (2022). Sharenting: Kavramsal Bir Çözümleme. *Intermedia International E-Journal*, 9(17), 379-390.
- Tokuç, H., & Duyan, V. (2022). Sosyal Medya, Aile Ve Çocuk Etkileşiminin Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi, *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 46-66.
- Ünal, S. & Yıldız, F. (2020). Dijital Risk Toplumunda Meydan Okuma Videoları Ve Çocuklar: Adana’da Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Bir Alan Araştırmasından Bulgular . *Selçuk İletişim* , 13 (1) , 197-226.
- Yiğit Açıkgöz, F. & Yalman, A. (2018). Dijital Oyunların Çocukların Kişilik Ve Davranışları Üzerinde Etkisi: Gta 5 Oyunu Örneği . *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Özel Sayısı* , 163-180 .
- Yıldırım, S. (2019). Medya Ve Çocuğa Yönelik İstismar, *Anasay Dergisi*, 10, 107-122.
- Yılmaz, D., & Güney, R. (2021). Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri Ve Kullanımına İlişkin Öneriler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(4),486-494.

EK-4. YÖK Tez Web Sitesine Ait Yayınlar

- Biricik, Z. (2019). İlköğretim Çağındaki Çocuklarda Çevrimiçi Kültür Dolayımıyla Oluşan Dijital Oyun Pedagojisi Ve Etkileri: Erzurum Üzerine Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı*, Doktora Tezi.
- Buruşuk, M.E. (2019). Yeni Medyanın Belirleyici Etkisiyle Toplumsal Kurgu Ve Gerçeklik Arasında Yeniden Şekillenen Çocukluk Paradigması, Marmara Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Radyo Televizyon Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi.
- Korkmaz, Z. (2019). Dijital Teknolojileri Kullanım Alışkanlıkları Ve Sosyalleşme: İlkokul Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya Ve İletişim Yönetim Ana Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi.
- Özkan, A. (2016). Dijital Medya Ve Çocuk: Sosyalleşmenin Yeni Boyutları, *Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı*, Doktora Tezi.
- Özkonuk, B. (2019). Çocukluk Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Özneler İçin Youtube Ve Youtuber Olmak Üzerine Bir İnceleme, *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi.
- Yiğit, N. (2019). Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Alışkanlıklarına İlişkin Anne/Baba Görüş Ve Uygulamaları, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi.